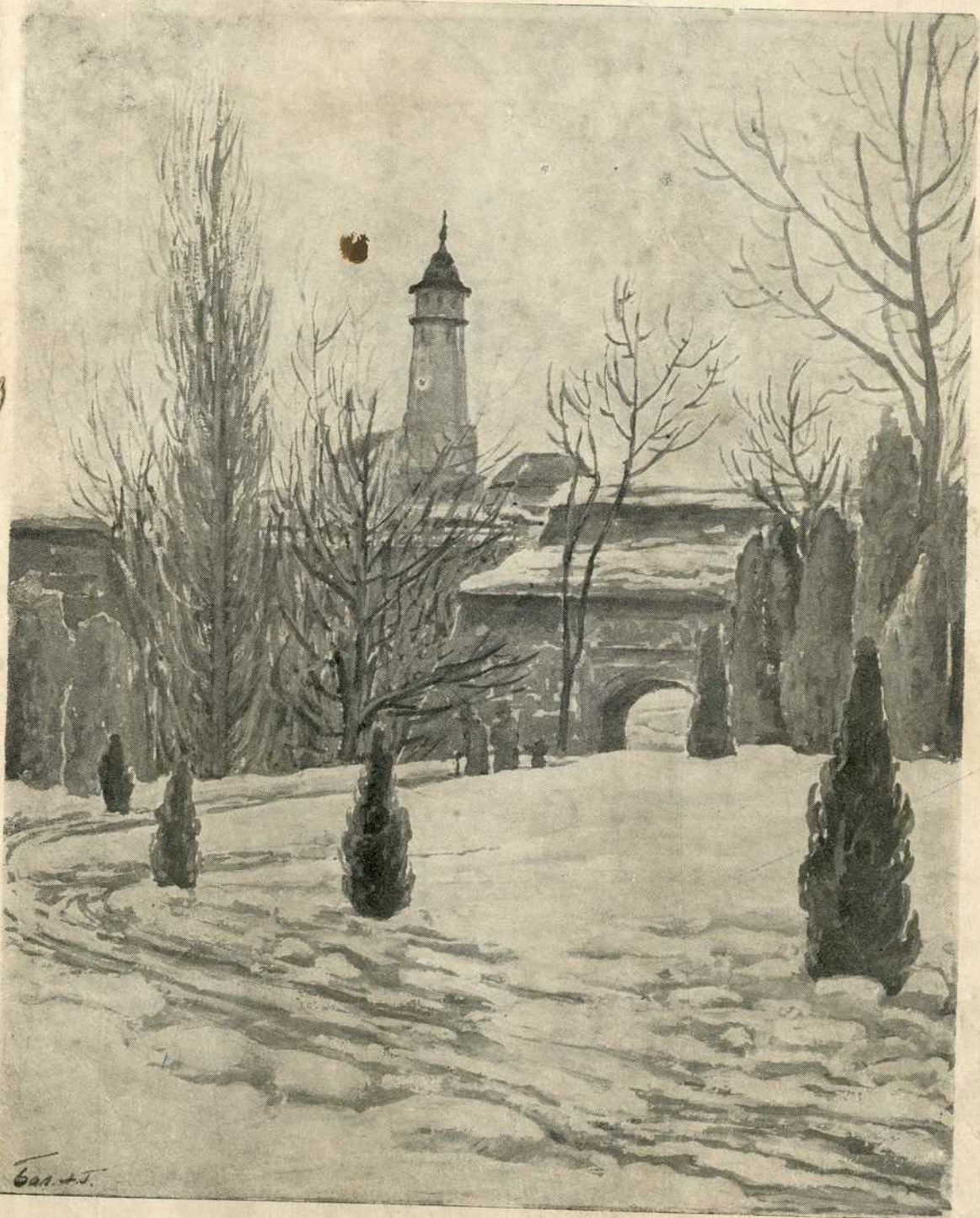

7168
WWW.UNILIB.RS

БЕОГРАДСКЕ ОПШТИНСКЕ НОВИНЕ

НИ
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Бр. 1

ЈАНУАР

1941

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

UNIVERSITY OF NOVI SAD
OLD BOOKS

7168
WWW.UNILIB.RS

УНИВ. БИБЛИОТЕКА
И. Бр. 114331

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

БЕОГРАДСКЕ ОПШТИНСКЕ НОВИНЕ

ЧАСОПИС ЗА КОМУНАЛНО-СОЦИЈАЛНИ, ПРИВРЕДНИ И КУЛТУРНИ ЖИВОТ БЕОГРАДА

Број 1 Година XIX	Редакциони одбор Д-Р ЈОВАН РАДОНИЋ, БУДИМИР ШВАБИЋ, Д-Р ВЕЛИМИР МИХАИЛОВИЋ, Д-Р СТЕВАН ПОПОВИЋ, ПАВЛЕ КАРА-РАДОВАНОВИЋ, НИКОЛА ПРЕМОВИЋ, КОНСТАНТИН САВАТИЈЕВИЋ, Д-Р ЖИВАН ЛУКИЋ, ЖИВАН РАНКОВИЋ И Д-Р МИЛОРАД ЈАНОШЕВИЋ Уредник БУРО БАЊАЦ	Јануар 1941 година
----------------------	---	-----------------------

САДРЖАЈ

Чланци и студије:

Технички проблеми престонице — Инж. Жарко Ружић	3
О подземној и речној води у београдском водоводу — Инж. Ђ. Грицкат	9
Један предлог за уређење цвећарница на Новом гробљу — Павле Кара-Радо- вановић	14
Градска галама и њен утицај на јавно здравље — Д-р Сергије Рамзин	16
Гробља у иностранству и код нас — Инж. Михаило Дјевишин	21

Прилози за историју Београда:

Помагање сиротиње у Београду пре 94 године — Д. Ј. Ранковић	25
---	----

Портрети београдских уметника:

Сликар Живорад Настасијевић — Звонимир Кулунџић	27
---	----

Књижевни додатак:

Капетан Радич Петровић — Д-р Стеван Загорчић	36
--	----

Друштвена хроника:

Прослава Бадњака у Београду	43
---------------------------------------	----

Реална гимназија Краља Александра I у Београду (Поводом прославе Св. Саве у овој просветној задужбини Витешког Краља Александра I Ујединитеља) — Стеван Р. Милутиновић	46
--	----

Уметничка хроника:

Изложба „Београдске групе тројице“ — Звонимир Кулунџић	49
--	----

Правна хроника:

Одлуке Државног савета — Љуб. Ж. Јевтић	51
---	----

6 Слика на корицама — А. Г. Балаж: Карађорђева капија у Горњем Граду. (Са изложбе „Београдске групе тројице“)

БЕОГРАДСКЕ ОПШТИНСКЕ НОВИНЕ

Изазе једанпут месечно као часопис, и једанпут недељно као службени орган Општине града Београда.
Претплата: годишње 150—, полугодишње 80— динара. Поједини број 10— дин.
Цена огласа: Цела страна 800—, пола стране 500—, четврт стране 300— дин. Огласи на корицама 500/0 скупљи.
 Чековни рачун код Поштанске штедионице бр. 54.300.
 Уредништво и администрација: Краљев трг 5 I — Телефон 26-242.
 Уредник прима сваког радног дана од 9-13 часова. — Рукописи се не враћају.

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

11151

Технички проблеми престонице

Ми који стално живимо у Београду нисмо ни приметили како је и када од релативно мале престонице предратне Србије постала велика варош, која и по својој спољашности данас већ достојно репрезентује престоницу велике Југославије.

Колико је труда и капитала уложено за последње 22 године да се до данашњег стања дође, ретко ко зна.

Нисмо приметили како су једна за другом нестајале трошне, мале зграде у центру града, да би уступиле места високим, лепим и великим палатама; нисмо приметили како су и када проширене и уређене поједине улице са модерним коловозима и асфалтним тротоарима, да би замениле своју стару турску и истрошену калдрму, којом су аутомобили једва могли пролазити. Неприметно је уведен аутобуски саобраћај и проширен трамвајски. Још мање знамо о проширењу водоводне, каналске и електричне мреже и свима осталим инвестицијама извршеним за 22 године, да би Београд данас био овакав какав је.

Па ипак, сви ми знамо шта је било пре 22 године, треба само да се мало потсетимо на ону слику, коју нам је пружио Београд после светског рата крајем 1918 године; треба да се потсетимо на ратом оштећене зграде, на рђаву калдрму са блатом при кишовитом времену и са облацима прашине при сувом времену; на слаби саобраћај и осветљење и на многе друге недостатке, који су један за другим ишчезли.

Београд после светског рата није имао ни 100.000 становника, док данас има преко 400.000. Овако нагао пораст броја становништва захтевао је и онај гигантски развој, који је мали Београд преобразио у данашњу велику варош.

Није ми циљ да овде износим детаље о оним великим радовима које је Општина београдска извршила док се до данашњег стања дошло, ни о милијардским издацима утрошеним за то, јер је о томе већ много писано у овом часопису (највише у Видовданском броју 1934 године и у бр. 12 од месеца децембра 1938 године).

Циљ ми је да на основу података којима располажем упознам нашу јавност у крупним потезима са оним великим главним техничким проблемима које Престоница мора још да реши, да би с једне стране задовољила животне потребе својих грађана и да би с друге стране,

продужила уређење града, као што то захтевају урбанистички, хигијенски, саобраћајни, економски и социјални њени интереси.

Ови проблеми тако су многобројни и њихова решења скопчана су са тако великим издацима, да је у данашњим приликама скоро немогуће приступити њиховом извршењу. — Навешћу те проблеме овде и обележити њихове главне карактеристике, са жељом да се нађе могућност за њихово остварење и тиме поставе чврсти темељи будућем Београду, који и по своме ванредном положају пружа највише услова да се развије у један од најлепших градова на свету.

Ови проблеми, од чијег правилног решења највише зависи будући развој Београда, јесу следећи:

1. — Регулациони план Београда;
2. — Водовод;
3. — Саобраћај;
4. — Калдрмисање улица и путова;
5. — Канализација;
6. — Јавне зграде;
7. — Асанација ниских терена;
8. — Паркови и пошумљавање и
9. — Експропријација.

1. Регулациони план

Регулациони план је основа за изграђивање и уређење сваког града. У њему треба да су означени: рејон за изграђивање и начин изграђивања, површине одређене за улице и путове и за јавна зеленила, правци и површине одређене за железнице, мостове, кејове и пристаништа, места за индустрију сваке врсте, спортске установе и сајмишта као и све друге веће јавне установе и уређаји. Детаљни регулациони план треба да садржи даље још и нивелете улица и њихове профиле, регулационе линије зграда, висине зграда, величину градилишта, начин изграђивања парцела, положај јавних инсталација, као и све друге детаље важне по интересе доброг урбанистичког уређења града.

Без оваквог регулационог плана и грађевинске Уредбе и Правилника, који га допуњују не може се ни замислити планско уређење и изграђивање једне вароши.

Међутим Београд ни данас још нема своје уређајне основе. Израђена идејна скица регулационог плана усвојена је од надлежног министарства грађевина а исто тако и нацрт Уредбе за извођење регулационог плана, али

је ова ступила на снагу само у погледу прописа о величини градилишта, намени земљишта, врсти насеља и висине зграда.

Дефинитивна израда регулационог плана и уредбе скопчана је са великим тешкоћама, нарочито због тога што још није постигнута ни начелна сагласност са надлежним државним органима о будућем београдском железничком чвору са местима будућих железничких станица, ни о пристаништима и главним сувоzemним саобраћајницима са будућим мостовима, а од решења тих питања зависе многи други елементи регулационог плана.

Сада се ради на решавању свих тих питања, те се можемо надати да ће у 1941 години сви уређајни основи бити дефинитивно донети и одобрени.

2. Водовод

Један од најважнијих техничких проблема града је снабдевање грађана довољном количином здраве пијаће воде.

Овај проблем, још више него остали технички проблеми у Београду, у тесној је вези са брзим развојем града, а нарочито са брзим порастом броја његових становника. Али повећање количине потребне воде у Београду не расте у истој сразмери као и број становништва, већ скоро два пут брже, што долази од културног напретка становништва и самога града.

Од светског рата овамо београдски водовод није се развијао оним темпом који би одговарао наглom развоју града и порасту броја становништва, и последица тога је да наш водовод, нарочито у летњим жарким данима, није увек у могућности да избаци ону количину воде која је у тим данима потребна становништву.

1920 године број становника у Београду износио је око 110.000 и — рачунајући годишњи пораст од 3% — Београд ће имати 1970 године око 1.000.000 становника, са претпоставком да неким непредвиђеним околностима не буде ометан у своме нормалном развоју.

Што се тиче потрошње воде водовод је, према подацима Управе водовода, дао:

1919 године око 3.000.000 м³ воде или око 8.200 м³ дневно;

1939 године око 19.000.000 м³ или око 52.000 м³ дневно; док

1970 године према напред изложеном водовод треба да да око 124.000.000 м³ воде односно око 340.000 м³ дневно.

Да би водовод могао да одговара своме важном задатку, треба да се у првом реду надокнади оно што је у скорој прошлости пропуштено на његовој изградњи, како би се исти довео у склад са данашњим потребама становника које већ захтевају дневну производњу од 70.000 м³ воде.

У исто време треба водовод изградити с обзиром на будући број становника и на будући пораст потрошње воде.

И на једном и на другом ради се у београдској Управи водовода интензивно.

За побољшање данашњег стања изводе се, према подацима Управе водовода, следећи радови:

1. — Искоришћење подземне издани дела Макиша израдом „Јужне натеге” са 26 бунара и 8 нових бунара дуж старих натеге;

2. — Израда новог армирано-бетонског довода преко Макиша пречника 900 мм. који треба да омогући довођење на филтарску инсталацију на Белим водама максималне количине речне воде и преуређење водостанице на Шабачком друму.

3. — Полагање четвртог главног водовода пречника 700 мм. од Белих вода до резервоара на Дедињу и подизање нове потисне станице, која ће омогућити потискивање у варош целокупне количине воде са инсталације за пречишћавање исте на Белим водама.

4. — Израда два велика резервоара сваки од по 20.000 м³ запремине.

5. — Набавка машина, алата и материјала за потребе снабдевања вароши водом у случају рата.

6. — Набавка водомера и уређење мреже.

7. — Проучавање свих изворишта, која могу да дођу у обзир за будуће снабдевање водом Београда.

Овим радовима, чији се завршетак предвиђа до краја 1941 године, постићи ће се производња дневне количине од 83.000 м³ воде на Белим водама (од којих 25.000 м³ речне воде), која ће се кроз четири главна водовода моћи потиснути делом у доњу а делом у горњу водоводну зону. На тај начин биће за прве две године задовољене потребе.

За задовољење будућих потреба Управа водовода, уз учешће нарочитих стручњака, врши сада студије већег обима, чији је циљ стварање сигурне базе за рационалан и благовремени развој водовода у свима њиховим деловима за један дужи период времена. Овамо спада у првом реду истраживање нових могућности за снабдевање Београда водом, пошто Макиш и Беле воде не могу да задовоље будуће потребе.

И ако ове студије још нису завршене оне су ипак већ показале да ће будућа изворишта за повећање потребне количине воде бити у самом атару Београда и његовој ближој околини.

Да би се постигло осигурање потребне количине добре воде Београду за дужи низ година, биће, према калкулацији Управе водовода и досадашњим студијама, потребно да се инвестира сукцесивно сума од око 350 милиона динара не рачунајући евентуалан даљи пораст цена радне снаге и материјала. У ту суму улазе трошкови за каптаже и филтре, за главне доводе, пумпе и машинске инстала-

ције, за резервоаре и за уличну мрежу заједно са трошковима експропријације. Београдска општина мора да осигура наведена финансијска средства, јер би се у противном поновила стара невоља са несташицом воде и то већ у најближој будућности, — можда већ 1943 године.

3. Саобраћај

И ако је у последње време много урађено на побољшању градског саобраћаја у Београду, саобраћајни проблем код нас ипак постоји и он, и према данашњем стању, а још више због наглог развитака града и брзог пораста његовог становништва, захтева радикалне промене и побољшање саобраћајних објеката.

О овоме проблему у последње време много је дискутовано и писано. — Тако је у бр. 10 „Београдских општинских новина“ од месеца октобра 1940 године, а под насловом „*Преуређење и побољшање градског саобраћаја престонице*“, објављен један стручан и документован чланак инж. г. Александра Дојчиновића, помоћника директора Дирекције трамваја и осветљења, у коме је детаљно описано стање градског саобраћаја и у коме су дате сугестије шта треба урадити да се тај саобраћај поправи онако како би одговарао данашњим и будућим потребама престонице.

Ради потпуности ове студије, изнећемо овде у главним цртама само најважније потребе градског саобраћаја, користећи се подацима из поменутог чланка.

Да би се побољшање трамвајског и аутобуског саобраћаја постигло, требало би, према програму Дирекције трамваја и осветљења, у року од наредних пет година набавити 100 трамваја (моторних кола) и 110 аутобуса, а сем тога изградити нову аутобуску гаражу и трамвајски депо, набавити резервне делове за возила, опремити и проширити радионице, извршити допуну и дуплирање трамвајских линија и изградити потребне електричне потстанице.

Сем тога требало би и код нас увести једну тролејбуску линију на пробу и у ту сврху набавити за прво време десет тролејбуса.

Све ове инвестиције претстављају приближну вредност од 200,000.000.— динара, али тај издатак био би рентабилан за Општину, јер би се њиме знатно повећао приход, који Општина има од превоза путника, а у исто време задовољио би се пословни свет и грађанство престонице.

И ако данас у Београду још није актуелан подземни градски саобраћај, за његово доцније увођење врше се већ сада у београдској општини припремне студије, — како би се благовремено могло резервисати потребно земљиште за то и при даљем изграђивању вароши водило рачуна и о тој будућој потреби.

4. Калдрмисање улица и путова

Атар Београда са Земуном има површину око 14.100 хектара или око 141,000.000 м², од које површине спада на улице и путове око 440 хектара или 4,400.000 м².

Дужина улица и путова износи 380 км. или 380.000 м¹.

По броју Београд има данас 1300 озваничених улица, не рачунајући оне безимене, које се парцелисањем великих имања сваке године отварају.

Све општинске установе после светског рата поклониле су највећу пажњу питању калдрмисања улица и путова као комуналном проблему велике важности и благодарећи томе урађено је на томе пољу грађевинске делатности врло много. За то време утрошено је за калдрмисање београдских улица и путова око 450,000.000.— динара, чиме је створено данашње стање, које се у цифрама може изразити овако:

Број калдрмисаних улица данас износи 950, чија дужина износи 280.000 м. са површином од 3,300.000 м². Од те површине спада на савремену калдрму око 1,900.000 м², а на обичну око 1,400.000 м².

Али из ових података произилази и чињеница да Београд и данас још има 350 некалдрмисаних улица и путова, у дужини око 100.000 м, а са површином око 1,100.000 м².

Проблем калдрмисања састоји се у томе што, поред још некалдрмисаних улица и путова које треба што пре снабдети калдрмом и то по могућству модерном, треба већ израђену модерну калдрму великим делом обновити, јер је дотрајала, даље треба стару обичну (турску) калдрму у интересу саобраћаја већим делом заменити модерном и најзад треба у многим улицама — главним саобраћајницама — модерну калдрму реконструисати у вези са извођењем регулационог плана, по коме се такве улице морају проширити.

Решење проблема калдрмисања захтева, поред израде нове калдрме у некалдрмисаним улицама у површини око 1,100.000 м², обнову 430.000 м² дотрајале модерне калдрме, замену старе обичне калдрме са модерном у површини бар око 400.000 м² и у вези са извођењем регулационог плана око 20.000 м², тако да укупна површина новог калдрмисања које треба извршити износи око 1,950.000 м².

Према апроксимативном нашем прорачуну задовољење само ове једне потребе коштаће Општину око 330,000.000.— динара, не рачунајући трошкове експропријације без које се ови радови не могу успешно извршити, ни трошкове за подизање инсталација (водовод, канализацију и др.) које треба са калдрмисањем истовремено положити.

5. Канализација

За једну модерну варош од велике је важности да она има добру канализацију са

којом треба да су везане јавне и приватне зграде за становање, као и све индустријске зграде (фабрике, радионице и др.).

Имајући у виду ту важну потребу, која служи не само одводњавању вароши, већ и поправци хигијенских прилика у граду, отпочела је планска израда београдске канализације још пре светског рата и она је по тадашњем програму и за ондашњи атар Београда имала бити завршена 1914 године. — Ометана ратовима и наглим проширењем атара престонице, Општина је морала свој првобитни план према потребама у неколико махова мењати. — Због тога, а још више због недостатка потребних финансијских средстава, читави крајеви и сливови Београда немају своју канализацију, а исти је случај и у Земуну. Последица тога је плављење читавих крајева, као и то да се и данас још у великој мери износе фекалије из сенкгруба примитивним средствима, што никако не одговара хигијенским захтевима једне модерне вароши.

Као технички проблем, израда канализације у појединим улицама компликује се код нас често тиме што се, због немања довољних финансијских средстава, често одобрава израда калдрме пре полагања уличне канализације, те се доцније таква калдрма, приликом извођења канализације, мора рушити. Зато би требало изради канализације у још некалдрмисаним крајевима дати првенство испред калдрмисања.

Крајеви, односно сливови у Београду који немају канализацију јесу у главном следећи:

- а) Дунавска падина од Стругаре Прометне банке низводно до границе атара заједно са насељем Кнеза Павла (раније Карабурма);
- б) Јужна падина Миријевског брда између Новог гробља и државне Опсерваторије до границе;
- в) Лева и један део десне падине Чукурског потока;
- г) Цео слив Мокролушког потока од Булевара Ослобођења источно до границе атара, где није израђен ни главни колектор;
- д) Слив Бањичког потока, изузев чиновничке колоније на Вождовцу и десног Колектора дуж Аутостраде на авалском путу;
- ђ) Топчидерско Брдо и Дедиње, где је израђена канализација само: у Булевару Кнеза Александра Карађорђевића, у улици Љутице Богдана (са неким споредним околним улицама), у Булевару Војводе Путника, у једном делу Румунске и у Толстојевој улици и у улици Леди Каурди. (Улице на Сењаку, Бурђевом Брду и изнад „Господарске механе” имају такође канализацију);
- е) Цео слив Топчидерске реке рачунајући ту села Раковицу и Кнежевац, као и Чукарицу (сем Трговачке улице), а нема канализацију ни село Бањица.

У Земуну где се канализација због конфигурације земљишта (ниске и високе зоне) изводи на ниским теренима по двојном систему

(засебна кишна и фекална канализација), није још израђено и то:

- а) у ниској зони 16 колектора кроз 31 улицу са одговарајућим огранцима;
- б) у високој зони 31 колектор кроз 75 улица са одговарајућим огранцима.

Укупна вредност још неизграђене канализације, према апроксимативном предрачуноу Отсека канализације и градског Одељка у Земуну, износи:

За Београд око 300,000.000.— динара

За Земун око 120,000.000.— динара

Укупно 420,000.000.— динара

рачунајући данашње цене материјала и радне снаге.

6. Јавне зграде

Један од крупних комуналних задатака града је и подизање нових зграда, које спадају у његову надлежност.

По разним законским обавезама градска општина је дужна да се стара не само о чисто општинским зградама, већ и о народним школама и о полоцијским и судским зградама.

Што се тиче самих општинских зграда, престоничка општина има да задовољи још многобројне потребе. Овде ћемо навести само неколико главних.

Пре свега Београд нема још свој репрезентативни општински дом, ни зграде за остале своје установе које по природи свога пословања треба да буду одвојене од главне Управне зграде.

Од санитарских установа треба подићи неколико болничких павиљона, породилиште, санаторијум за грудоболне, неколико амбуланти, градски хигијенски завод и неколико купатила у разним крајевима града.

У борби против обољења својих грађана Општина је дужна да се стара да се њено грађанство снабдева са животним намирницама из установа које потпуно одговарају хигијенским прописима. У ту сврху Општина мора у најкраћем времену да подигне модерну кванташку и неколико модерних покривених локалних пијаца са подземним хладњачама, нову кланицу снабдевену са потребним инсталацијама за хлађење mesa, један модерни централни млекарник, место садашњег примитивног снабдевања Београђана млеком.

У хигијенско-санитарске установе убрајамо и подизање новог централног гробља, чије је место већ одређено у „Маринковој шуми” и где је већ почело сахрањивање, пошто је садашње ново гробље већ препуно.

И ако је Општина после светског рата подигла више зграда, које служе социјалном старању сиромашних грађана, ипак она има још и на томе пољу свога комуналног рада многа нерешена или недовољно решена пи-

тања. Тако треба Општина да подигне низ малих радничких станова, модеран дом старца и старица, неколико летовалишта и нове кујне за зимску помоћ, и деџа обданишта.

Међу општинске зграде које треба хитно подићи спадају још и велика гаража за аутобусе, нов депо за трамваје, силоси и многе друге.

У погледу школских зграда Општина мора у најкраћем времену да подигне око 15 нових школа са бар 150 учионица, јер су постојеће зграде и број учионица, према броју школске деце и великој територији града, недовољни. Старе школске зграде, уколико постоје, великим су делом нехигијенске и морају се заменити новима.

Сем тога Општина има обавезу да подигне и грађанску и занатску школу и да да земљишта за гимназије.

По својој обавези да се стара о безбедности свога становништва, Општина мора хитно да приступи подизању полицијске зграде за Управу града Београда, затим за квартове и неколико жандармеријских станица. Сада су ове установе махом у приватним зградама, за које Општина плаћа велику кирију, исто тако као и за многе своје општинске установе и за судове.

Годишња кирија коју општина плаћа за употребу приватних станова износи око Дин. 5,400.000.—, којој треба додати неколико милиона динара за оправку и одржавање закупљених зграда.

Овамо спада и подизање неколико пожарних станица у циљу задовољења пожарне службе.

Најзад морамо овде поново истаћи и потребу за подизањем подземних јаких склоништа за заштиту грађана од непријатељског напада из ваздуха за случај рата, што је такође врло актуелно.

За све ове зграде Општина би требала да утроши у року од неколико година приближно око 650,000.000 динара.

7. Асанација ниских терена

У Београду има близу 1000 хектара мочварног терена, који је највећим делом потпуно неискоришћен, а претставља легло инсеката — нарочито комараца — штетних по здравље становништва.

Стога хигијенско-санитетски, естетски, урбанистички а и привредни разлози захтевају да се у што је могуће краћем року овај проблем реши, тј. да се сви ти ниски терени асанирају.

У томе циљу Општина је одлучила да оснује засебан фонд, чија су и Правила већ прописана.

По томе правилнику треба асанирати следеће терене:

1. — Терен између државног пута Београд-Земун, леве обале Саве, (низводно од моста

Краља Александра) и десне обале Дунава, у продужењу већ насутог терена, до Земуна;

2. — Терен у околини и позади београдског сајмишта, између државног пута Београд-Земун и железничке пруге Београд-Земун-Нови Сад, као и терен између поменуте железничке пруге и Аеродрома у Земуну, уколико тај терен није предвиђен за проширење Аеродрома и уређење помоћног летишта;

3. — Велико и Мало Ратно Острво;

4. — Аду Циганлију;

5. — Макишку низину;

6. — Дунавску падину у Београду од Небојше куле до границе атара код Роспи Ђуприје;

7. — Панчевачки рит.

Као обртни капитал за извршење ових радова, који се углавном састоје у насипању поменутих ниских терена у количини око 30.000.000 м³ и осигурању обала, треба да служи у првом реду приход од продаје плацева на насутим теренима. Али како је продаја плацева скопчана са тешкоћама свог нерешеног регулационог плана, мораће се бар за прво време осигурати кредит од најмање Дин. 50,000.000.— за продужење започетих радова на асанирању ниских терена.

Међутим, потпуно решење овога питања захтеваће око 400,000.000.— динара.

8. Паркови и пошумљавање

Подизање градског зеленила и изградња објеката зеленог појаса претставља за престоницу такође један важан комунални задатак. То је потребно у циљу задовољења естетских, здравствених и социјалних момената у вези са уређењем града и његове околине.

Решавању овога техничког проблема поклоњена је пажња после светског рата, али се на томе пољу мора још много радити по једном унапред утврђеном плану да би се постигао поменути циљ.

И о овоме проблему постоји низ расправа објављених и преко наших „Београдских општинских новина” од стране инж. г. Ал. Крстића, шефа Отсека за паркове и пошумљавање Београда, („Библиотека Општине града Београда” Св. 32 из 1937 године) и зато овде нећемо да улазимо у његове детаље.

Морамо само још напоменути да планско извођење јавног зеленила уопште захтевају и интереси народне одбране, јер је то најбољи начин за маскирање (камуфлирање) многих важних објеката, а сем тога пошумљени појасеви у непосредној близини насељеног дела града пружили би грађанству и добру природну привремену заштиту у случају непријатељског напада из ваздуха.

Из свих наведених разлога, Општина мора да се побрине да и за унапређење ове своје гране комуналне делатности нађе финансијска средства, која, — не рачунајући и трошкове ек-

експропријације, ни издатке за оснивање спортских, забавних и осталих установа у зеленим појасима — изискују годишње инвестиције од бар 10,000.000.— динара, што за наредних десет година износи 100,000.000.— динара.

9. Експропријација

Као што је већ и напред поменуто, многи технички проблеми престонице не могу се правилно и благовремено решити само зато што је њихово извршење везано за претходну експропријацију приватних имања, а за ту експропријацију недостају Општини довољна финансијска средства.

За сврхе експропријације Општина троши годишње велике суме, али је то све мало у односу на потребе које за то постоје.

Проширење постојећих улица и тргова, просецање нових улица, проширење водовода и канализације, подизање јавних зграда, оснивање паркова и игралишта, најзад и израда заштитних појасева и других установа по регулационом плану града захтевају огромне издатке за експропријацију, на које Општина, према данашњем стању и начину свога финансијског пословања, не може ни да помишља.

Изгледаће невероватно нашим читаоцима, да би Београд у циљу решења напред побројаних својих главних техничких проблема требало да утроши према нашој приближној калкулацији само за експропријацију око 2,5 милијарде динара.

Пошто сам тиме исцрпео у крупним потезима приказ о главним техничким проблемима које треба да реши Београдска општина (изостављајући све друге од мање важности) дужност ми је да још и резимирам у кратко:

Београд је, поред свих до сада учињених инвестиција и поред већ извршених великих јавних радова, још увек тек у почетној фази свога изграђивања. Од даљих великих радова који треба да се изведу зависиће његово дефинитивно урбанистичко уређење и зато се

на њих мора обратити највећа пажња. — Ово тим пре што је у питању престоница, која не припада само Београђанима, него и целој држави.

Ако саберемо суме показане код појединих проблема као потребне за решавање истих видећемо да решавање свих поменутих техничких проблема, који су већ актуелни, заједно са трошковима експропријације захтева финансијска средства од око 4 милијарди и 600 милиона, а без експропријације око 2 милијарде и 100 милиона динара.

Рачунајући рок од десет година у коме се морају ови проблеми решити, излази да би требало годишње око 460 милиона динара, колико не износи ни цео буџет Општине.

Јасно је да се ни редовним приходима, али ни инвестиционим зајмовима то не може постићи, јер Општина нема финансијске подлоге за овако велико задужење.

Остаје само једна могућност за планско уређење Београда, а то је да и држава учествује у изграђивању своје престонице, као што је учињено у многим другим државама, па и у суседној Мађарској.

Будимпешта има да захвали своје лепо уређење само двома околностима. Прво томе што о њеном изграђивању води рачуна кроз више од 70 година један сталан „Престонички одбор за јавне радове“, у коме сарађују сви меродавни државни, општински и приватни претставници, који имају везе са уређењем града, а чије су одлуке пуноважне како за Општину, тако и за поједине државне установе које подижу своје објекте у престоници; и друго, што држава преко поменутог одбора, чији је буџет део државног буџета, учествује сваке године великим сумама у издацима око унапређења Будимпеште. —

Треба искористити туђе искуство које је дало тако добре резултате и следовати тим примерима.

Радећи тако Београд ће постати „Бисер Европе“ — као што је данас Будимпешта „Бисер Дунава“. —

Инж. Жарко Ружић

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

О подземној и речној води у београдском водоводу

Београдски водовод у својим инсталацијама прерађује воду двојаког порекла: подземну и речну — савску и дунавску. Подземну воду водовод црпе из водоносних дилувијалних слојева Макиша наслаганих на терциерној уми, која се тамо налази испод површине земље на просечној дубини 28–30 метара. Вода из те добине је потпуно стерилна, има сталну температуру од 13° Ц., веома повољну за домаће сврхе, нарочито за пиће, али је тврда и садржи извесну количину гвожђа, тако да се пре потискивања у градску мрежу мора подвргнути нарочитом процесу пречишћавања. По своме квалитету подземна вода може задовољити све што се тражи од добре воде за снабдевање једног великог, модерно уређеног града. Али стицајем прилика, под којима се је развијао београдски водовод, он је морао у неколико махова прибећи повећању свог капацитета путем каптаже и одговарајућег пречишћавања речне воде.

У београдском водоводу речна се вода каптира на три места: из Саве више стругаре Макиш и код „Шест Топола” и из Дунава код Електричне централе „Снага и светлост”. Место прве каптаже може се сматрати као повољно с обзиром што се оно налази узводно од насеља београдских предграђа и што узводно од њега нема на приличној даљини насељених обала. Вода, каптирана овде, потискује се на Беле Воде, где се препарира до стерилног стања и додаје у извесној сразмери подземној води. По могућству ова сразмера не прелази извесну меру, нарочито у летњим и зимским месецима, како не би много мењала температуру воде, која се потискује у варош. Прекорачење ове границе зими дало би хладну воду, коју би потрошачи врло нерасадно употребљавали било за пиће, умивање, прање, било због веће потрошње горива за подгрејавање воде у разне друге сврхе. Лети пак сувише топла вода морала би се хладити вештачким путем, да би се добила добра вода за пиће. Самом водоводу велике промене у температури воде наносе штете због тога што изазивају олабављење и цурење спојева на личним цевима, дефекте, које је испод модерне калдрме веома тешко наћи и уклонити. Из овог разлога водовод тежи да однос између подземне и речне воде, које се мешају, остане у извесним границама, нешто око два према један. На тај начин температурне промене воде у београдском водоводу варирају највише између 8° и 17°С.

Места друге и треће напред поменуто каптаже мање су повољна, јер се налазе у границама градских насеља, те не одговарају у довољној мери хигијенским и естетским захтевима, који се стављају каптирању воде намењене кућевној употреби. Стога се вода са инсталација код „Шест Топола” и у кругу Електричне централе, иако се пречишћава на исти начин као и речна вода на Белим Водама, потискује у посебну уличну мрежу, која служи за прање и поливање улица и паркова. Пречишћавање и стерилизација и ове воде тражи се и врши с правом, јер у један град, уређен по принципима модерне хигијене, не би се смела потискивати вода сумњивог квалитета.

Кад се већ и ова речна вода пречишћава путем таложења, филтрисања и стерилисања, може се поставити питање, зашто се не би уопште, у недостатку подземне воде, користила речна вода, у толико пре што се она лакше и у произвољним количинама може добити. Уз то намеће се питање, да није речна вода можда и јефтинија од подземне, која тражи израду скупих бунара и натеза, а опет мора да се пречишћава путем проветравања и филтрисања ради ослобађања од гвожђа.

У даљем излагању навешћемо упоредни прорачун трошкова, скопчаних са добијањем исправне подземне и речне воде, потпуно спремне за потискивање у градску мрежу. У ову сврху искористићемо податке које нам пружа искуство у нашем београдском водоводу. Да што више упростимо наш задатак и тиме га учинимо што прегледнијим, унећемо у прорачуне само оне позиције које се односе на каптажу и препарирање воде, а изоставићемо трошкове око потискивања воде у градску мрежу и око сакупљања исте у резервоарима, као и трошкове администрације, поделе и наплаћивања воде од потрошача, пошто су они независни од порекла саме воде. Дакле, у обзир ће доћи само позиције које су карактеристичне или различите за воду једног или другог порекла.

І. Инсталације за препарирање подземне или бунарске воде.

Подземна вода, као што је речено, мора се ослободити од гвожђа пре него што се шаље у варош. Процес пречишћавања, који се при овоме мора применити, тражи да се вода

претходно издигне на једну извесну висину. Један део те висине искоришћава се за проветравање воде, које се врши на тај начин што се она разбије у танке млазеве или ситне капљице и пада кроз ваздух, из кога узима кисеоник који оксидира растворена у води једињења гвожђа и претвара их у нерастворљиви талог. Други део поменуте висине иде на филтрисање проветрене воде, како би се она ослободила тог талога. На постојећим инсталацијама ова целокупна висина, која у процесу издизања воде из подземља до градских резервоара преставља тако рећи изгубљени пад, износи округло 9,00 метара. При употреби са директним каптирањем воде из речног корита, морамо овој висини додати још око 3 метра, колико просечно износи депресија нивоа подземне воде у бунарима услед отпора протицању воде кроз слојеве подземља. Свега дакле морамо рачунати са претходним издизањем воде на инсталације за пречишћавање на висину од око 12 метара. Код цене електричне енергије од 0.75 дин. по једном киловат-часу коштање овог дизања једног кубног метра воде износи

$$\frac{1000 \times 12 \times 0.736}{75 \times 0.60 \times 3,600} \times 0.75 = 0,041 \text{ дин.}$$

Подземна вода за своје пречишћавање не условљава никакве друге трошкове сем таквих који су исти и за пречишћавање речне воде.

Како су пак инсталације за каптирање и за пречишћавање подземне и речне воде у својим конструктивним детаљима и по њиховом коштању различите, то ћемо код упоредног прорачуна узети у обзир и трошкове око амортизације инсталација у једном и у другом случају.

Најновија каптажна инсталација подземне воде, тако звана „северна натега” у Макишу, коштала је округло 5,000.000,— динара, од којих 3,670.000,— динара отпада на саму натегу, а 1,330.000,— динара на 19 бунара за њу везаних. Просечан капацитет ове каптажне инсталације може се ценити на 16.500 кубних метара на дан. Према томе на 1 кубни метар исцрпљене воде отпадају амортизациони трошкови, рачунајући 8% годишње камате на уложени капитал и да натега може служити 50 година а бунари 25 година:

$$\frac{3,670.000 \times 0.08174}{16.500 \times 365} = 0.050 \text{ дин.}$$

$$\frac{1.330.000 \times 0.09368}{16.500 \times 365} = 0.021 \text{ дин.}$$

свега 0,071 дин. по 1

кубном метру.

Машинска инсталација у Макишу за издизање подземне воде из бунара на инсталације за пречишћавање те воде коштала је

округло 2,000.000,— динара, од којих 750.000,— дин. отпада на грађевински део, а 1,250.000,— динара на машински део. Капацитет ове инсталације износи око 50.000 кубних метара воде на дан. Претпостављајући да ће грађевински део инсталације служити 50 година, а машински 15 година, добићемо износ амортизационих трошкова по 1 кубном метру издигнуте воде:

$$\frac{750.000 \times 0.08174}{50.000 \times 365} = 0.003 \text{ дин.}$$

$$\frac{1.250.000 \times 0.11683}{50.000 \times 365} = 0.008 \text{ „}$$

свега 0.011 дин. по 1

кубном метру.

Најзад инсталација за пречишћавање подземне воде, тако звана III филтарска инсталација на Белим Водама, коштала је округло 8,700.000,— динара, од којих 4,400.000,— динара отпада на грађевински део, а 4,300.000,— динара на механичку опрему инсталације. Капацитет инсталације износи око 36.000 кубних метара воде на дан. Рачунајући да грађевински део инсталације може да служи 50 година, а да ће се механички део морати обновити после 25 година, добићемо износ амортизационих трошкова по 1 кубном метру пречишћене воде:

$$\frac{4.400.000 \times 0.08174}{36.000 \times 365} = 0.027 \text{ дин.}$$

$$\frac{4.300.000 \times 0.09368}{36.000 \times 365} = 0.031 \text{ дин.}^{\text{H}}$$

свега 0,058 дин. по 1

кубном метру.

Кад саберемо све горе наведене цифре, добићемо да су сви трошкови учињени ради каптирања и препарирања једног кубног метра подземне воде једнаки 0.181 дин. по једном кубном метру.

II. Инсталације за препарирање речне воде.

Поступак при пречишћавању речне воде, да би се она могла употребити за пиће и у домаћинству, нешто је компликованији и захтева примену разних хемиских средстава за избистривање воде и за њену стерилизацију. И овде се вода мора претходно издићи на извесну висину ради таложења а затим ради филтрисања. На постојећим инсталацијама ова висина, изгубљена у општем дизању воде из реке до градских резервоара, износи око 5 метара.

Коштање овог претходног издизања воде на инсталације за њено пречишћавање износи под истим претпоставкама као и за подземну воду:

$$\frac{1.000 \times 5 \times 0.736}{75 \times 0.60 \times 3600} \times 0.75 = 0.017 \text{ дин.}$$

Вредност хемиских средстава, потребних за потпуно пречишћавање једног кубног метра речне воде, одређује се у просечним количинама овако:

1. алуминијум-сулфата

$$0.033 \text{ кгр.} \times 2.56 \text{ дин.} = 0.085 \text{ дин.}$$

2. соде

$$0.020 \text{ кгр.} \times 3.09 \text{ дин.} = 0.062 \text{ „}$$

3. течног хлора

$$0.0004 \text{ кгр.} \times 9.87 \text{ дин.} = 0.004 \text{ „}$$

$$\text{Свега} \quad 0.151 \text{ дин.}$$

по једном кубном метру пречишћене воде.

Издаци на амортизацију инвестираних сума у објекте, потребне за каптирање и пречишћавање речне воде, израчунавају се за инсталацију на Белим Водама на следећи начин.

Капацитет ове инсталације, при нормалном пуном оптерећењу исте, износи око 28.000 кубних метара воде на дан. Овај капацитет знатно опада у данима када се Сава у јачој мери замути. Стога ћемо за упоредни прорачун узети да је просечан капацитет инсталације око 25.000 кубних метара на дан. На тај начин ћемо добити да издаци за амортизацију појединих делова ове инсталације по једном кубном метру воде износе:

1. за каптажне објекте, ако служе 25 година:

$$\frac{300.000 \times 0.09368}{25.000 \times 365} = 0.003 \text{ дин.}$$

2. за машинску инсталацију и то:

а) за грађевински део са роком трајања од 50 година:

$$\frac{600.000 \times 0.08174}{25.000 \times 365} = 0.005 \text{ дин.}$$

б) за филтарску зграду са роком трајања од 15 година:

$$\frac{800.000 \times 0.11683}{25.000 \times 365} = 0.011 \text{ дин.}$$

$$\text{Свега} \quad 0.016 \text{ дин.}$$

по једном кубном метру.

3. за инсталацију за пречишћавање воде:

а) за таложнике са роком трајања од 50 година:

$$\frac{2.175.000 \times 0.08174}{25.000 \times 365} = 0.020 \text{ дин.}$$

б) за филтарску зграду са роком трајања од 50 година

$$\frac{2.075.000 \times 0.08174}{25.000 \times 365} = 0.019 \text{ дин.}$$

в) за филтре са роком трајања од 25 година

$$\frac{1.880.000 \times 0.09368}{25.000 \times 365} = 0.019 \text{ дин.}$$

г) за цевне везе са роком трајања од 50 година

$$\frac{2.640.000 \times 0.03174}{25.000 \times 365} = 0.024 \text{ дин.}$$

д) за апаратуру дозирања хомикалија и стерилизацију са роком трајања од 10 година

$$\frac{190.000 \times 0.14903}{25.000 \times 365} = 0.003 \text{ дин.}$$

$$\text{Свега:} \quad 0.085 \text{ дин.}$$

по једном кубном метру.

Укупан износ свију горенаведених трошкова за каптирање и пречишћавање једног кубног метра речне воде износи према томе 0.272.— дин.

Један сличан прорачун израђен за инсталацију речне воде код „Шест Топола” даје цифру од 0.303 дин. по једном кубном метру. Нешто веће коштање воде у овој инсталацији објашњава се тиме што је њен капацитет знатно мањи, јер износи свега око 6.000 кубних метара на дан.

Ради лакшег упоређивања појединих позиција у коштању једног кубног метра подземне и речне воде све горе наведене цифре унете су у следећи табеларни преглед:

Ред. бр.	Врста трошкова	Изн. трoшк. у дин.		
		За подземну воду	За реч. воду На Бел. Вод.	Код „Шест Топ.“
1.	А. Дизање воде на инсталације за пречишћавање Коштање електричне енергије	0.041	0.017	0.017
2.	Б. Пречишћавање воде Вредност хемиских средстава за пречишћавање воде Б. Амортизација инвестираних сума за објекте	—	0.151	0.151
3.	Каптаже	0.071	0.003	0.001
4.	Машинске инсталације	0.011	0.016	0.017
5.	Инсталације за пречишћавање воде (грађевински и механички део)	0.058	0.085	0.117
	Укупно по једном кубном метру	0.181	0.272	0.303

Ове цифре дају могућност да се изведу извесни закључци по питању, чему треба тежити код нас у београдском водоводу приликом тражења нових изворишта за снабдевање

града водом. Изнете цифре могу се донекле мењати код разних инсталација, било у зависности од величине тих инсталација, било од месних прилика где се оне изграђују, било најзад од умешности пројектанта да код појединих објеката постигне рационалну уштеду у типовима конструкција или у извођењу истих; али те измене ипак не могу много утицати на те закључке, како ће се то видети из даљег излагања.

Цифре под 1 показују да је коштање издизања воде из изворишта на инсталације за пречишћавање код подземне воде знатно веће. Разлог томе је дубљи ниво воде у бунарима услед депресије, проузроковане отпором земљишта кретању воде, а затим потребном висином код проветравања воде на инсталацији за пречишћавање исте. Али док се цифре у рубрици за речну воду не могу смањити, јер већ представљају минимум, цифра код подземне воде може бити умањена, ако се бунари поставе у крупнијем материјалу, где га наравно има, и ближе отвореним коритима река. Избором повољнијих конструкција за проветравање воде и одређивањем минимално потребне висине падања воде при том проветравању, ова се висина своди на најмању меру, која се мора одговарајућим опитима одредити.

Тачка 2 показује да се половина укупних трошкова на каптирање и пречишћавање речне воде односи на набавку хемиских средстава, потребних за то пречишћавање. Ако се узме у обзир да и сама набавка тих средстава зависи од сваких евентуалности, а у случају сметње у фабрикацији или транспортовању може изазвати чак и прекид рада водоводских инсталација, онда је јасно да би снабдевању водом, које не тражи поменутих средстава, требало дати преимућство.

Тачка 3 потврђује сасвим очигледну чињеницу да је само каптирање речне воде далеко јефтиније од каптирања подземне воде, код које се траже скупочени бунари и натеге. Ово је у исто време и објашњење зашто је београдски водовод у неколико махова прибегавао искоришћавању речне воде, кад је требало брзо и са релативно малим средствима повећати количину воде у вароши. Не треба међутим заборавити да је свака каптажа речне воде изложена већим неприликама за време зиме, а сем тога и у случају евентуалних ратних заплета.

Код каптирања подземне воде може се постићи осетно смањење наведене цифре, ако се рационалним распоредом бунара ближе отвореним токовима речних корита умањи узајамно отстојање између бунара, а погодном конструкцијом самих бунара и избором материјала за њихову израду смањи њихово коштање.

Разлика у цифрама тачке 4 случајне је природе и објашњава се тиме што код обе инсталације за речну воду постоје резерве у

машинама са друговрсним погоном, док је у инсталацији за подземну воду нема, јер су тамо само агрегати са електричним погоном.

Цифре под т. 5 показују да су инсталације за пречишћавање подземне воде јефтиније од оних за речну воду, што се објашњава у главном тиме што речна вода за своје избистравање тражи велике таложнике и инсталације за дозирање хемикалија и за стерилизацију воде.

Најзад закључак, који се сам по себи намеће при посматрању крајњег резултата износа трошкова по једном кубном метру воде, јесте тај да је речна вода, спремна за потискивање у градску мрежу, *скупиља* за 50% од подземне воде. Кад се зна да је подземна вода за потрошаче далеко боља од речне у погледу њених хигијенских особина, температуре, укуса и најзад естетске стране њеног порекла, а за водовод због сталности своје температуре, толико важне за одржавање мреже, онда не би требало да постоји двоумљење у избору једне или друге за снабдевање града. Али то не значи да речну воду треба сасвим искључити из употребе у водоводу ако се подземна вода нађе у довољној количини. Баш у случају београдског водовода, на пример, додавањем речне воде подземној умањује се тврдоћа последње. Сем тога код речне воде лакше је постићи повремено повећање количине исте кад то затреба у периодима изузетно велике потрошње у граду.

Због овога није се одустало ни у пројектованом даљем проширењу београдског водовода од евентуалног искоришћавања речне воде за снабдевање града, али таквом искоришћавању треба приступити по могућству после обезбеђења довољне количине подземне воде, по својим особинама безусловно боље, и то само у количинама које неће рђаво утицати на добре особине подземне воде.

Може се поставити још једно питање на које би требало дати одговор. Наиме, ако би се при тражењу нових изворишта за добијање подземне воде наишло на тешкоће разне природе, да ли би се неким мерама могле отклонити мане речне воде, како би се она могла давати Београду у неограниченим количинама. Као што смо рекли, главна мана речне воде је сталност њене температуре, која ту воду чини мало повољном за пиће, па и за друге домаће сврхе како зими тако и лети. Међутим одузимање или додавање води топлоте веома је скупо кад се имају у виду огромне количине воде које се потискују дневно у градску мрежу, а релативно мали користан ефекат при примени разних машина за постизавање тражених измена температуре. Потпуна нерационалност таквог поступка постаје још очигледнија, кад се узме у обзир да само код једног врло малог дела укупно потрошене воде, поглавито за пиће, постоји потреба регулисања температуре. Водоводска техника познаје један начин ублажења великих

промена температуре речне воде. Тај се начин састоји у пропуштању речне воде кроз подземље погодног састава, где вода прима скоро температуру подземне воде, и из кога се после хвата каптажним инсталацијама сличним онима као код праве подземне воде. Истовремено постизава се и добра филтрација па и стерилизација воде. Како је овај начин веома сличан каптирању воде помоћу бунара постављених у близини обала река, а свакако скупљи од последњег, то он не долази у обзир, у толико пре што постоји могућност постављања приобалних бунара у близини Београда.

Најзад елемент извесне несигурности у компликованом поступку пречишћавања речне воде остаје увек, ма колико да тај поступак буде усавршаван а персонал савестан и извезбан, те према томе ова мана речне воде не може да се уклони. Треба само да се сетимо епидемија, чији разносач може да буде вода, па да схватимо тежњу водоводских стручњака да употребу речне воде по могућству ограниче на најмању меру.

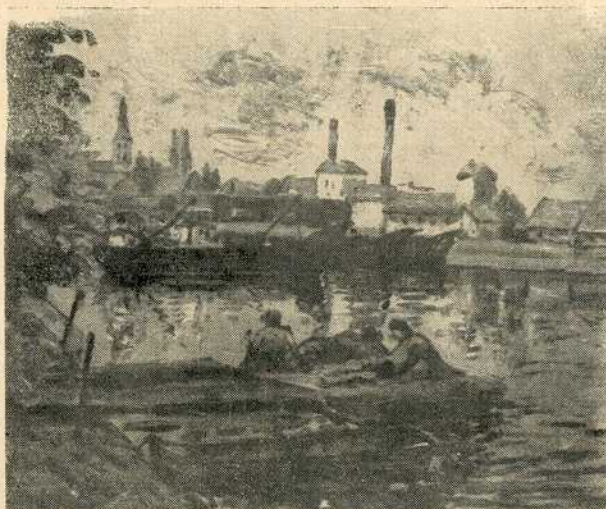
Истина је да се у Америци са њеним градовима-колосима много употребљава површинска вода, било из река или језера било из вештачки створених резервоара иза подигнутих водојажа, али увек из више или мање заштићених од загађивања реона. У Европи се пак употреба речне воде по могућству избегава, иако се у последње време њена употреба шири у колико расту градови, индустрија и уколико се техника пречишћавања воде усавршава. Треба међутим имати на уму да у колико је нека апаратура компликованија, у толико се она лакше квари, па према томе и несигурнија је. Разни контролни апарати могу исправно и на време јављати настале

дефекте, али време потребно за довођење апаратуре у ред не може се скратити, и ризик дужег прекида остаје.

И у Београду постоји у једном делу вароши посебна улична мрежа за прање и поливање улица и паркова, која се напаја искључиво речном водом, али се та вода код нас, како је то већ речено, пречишћава на исти начин као и пијаћа вода. Пречишћена речна вода могла би се рационално употребити и у разним јавним басенима за купање или у пливачким стадионима, где наша подземна вода са својом ниском температуром не би била погодна.

Што се пак тиче воде за домаће потребе, која највише и интересује Београђане, потрошаче те воде, једва би се нашао неко који би подземној води оспорио њено преимућство пред речном водом. Важна је већ сама чињеница да је подземна вода стерилна на самом месту њеног каптирања, јер тиме пружа гаранцију да је здрава. Свака вода, која није стерилна, у опреци је са нашим естетским осећајем, утолико пре што се у већини случајева не може тачно утврдити одакле су у ту воду доспеле клице. Стерилност воде најбоље гарантује потрошачима да они неће бити жртве поменутих епидемија, као што су дезинтерија, трбушни тифус, паратифус или колера. Код једне добро организоване контроле третирања подземне воде, хигијенских услова на инсталацијама, контроле персонала, који ради у истим, вода остаје стерилна и таква долази и до потрошача. У београдском водоводу, са његовом специјалном лабораторијом на Белим Водама, таква контрола постоји.

Инж. Ђ. Грицкат.

Слика *А. Г. Балаж: „Мотив из Панчева“*
(Са изложбе „Београдске групе тројице“)

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Један предлог за уређење цвећарница на Новом гробљу

Нашем Београду много што шта недостаје, јер је кроз читаве векове водио борбу да добије место које му припада. Њему није остало времена да се и себи посвети; да ради и уради што треба у корист свога подизања и изграђивања како су његови претставници мислили и желели.

Откад постоји, Београд је увек радио оно на што су га прилике принуђавале и оно што му је било најпрече, па тако мора радити и сад кад му је државно-национални положај обезбеђен за вечита времена.

Београд је децембра 1918 године коначно постао престони град Краљевине Југославије.

После тога срећнога дана, Београд се могао и сам себи посветити, поред свих својих напора које је морао и даље чинити за опште уређење наше нове Краљевине.

Београд је могао у своме данашњем положају за ових кратких двадесет година, поред великих државних послова, и за себе урадити не само довољно но и више него што је очекивао после поднетих жртава за стварање данашње његове државе.

Београд је за последњих двадесет година толико сам себе подигао и изградио да се с правом може рећи да је он данас велики и у приличној мери модеран град, коме се странци с правом диве.

По некој злој судбини, у свету свуда па и око нас наступиле вратоломне прилике, које су, можда и нехотице опет омеле Београд у његовим напорима за своје подизање и изграђивање.

Опет је Београд, по законима самоодржања, можда по стохиљадити пут, морао доћи у положај самоодбране, да опет на мртвој стражи чува и очува све своје крваве тековине, које је својом борбом кроз векове стекао.

Код таквога стања ствари ни један његов родољубиви становник не може и не сме ништа замерити његовој општинској управи и њеном претседништву што сад не могу да раде и ураде оно и онолико колико би у другим повољним приликама радили и урадили. —

Противно свима жељама и разумним намерама општинске управе и противно великим нашим потребама, Београд се мора уздржати од решавања свију великих проблема,

за чије су решавање потребна огромна средства, која у данашњим поменутих приликама не можемо имати нити од грађанства тражити.

И према томе, и наша данашња општинска управа и ако јој на челу стоје особито вредни и способни управљачи, мора се помирити са стањем ствари и у својем раду ограничити се само на оно што може свршити средствима са којима, и у овим приликама, може располагати.

Данашња наша општинска управа под притиском тешких времена, — поред великих текућих послова, од којих зависи редован живот, — мора да се посвети и мањим и ситнијим пословима, на уклањању свих уличних грубости и свег оног што по улицама убија углед Београду, а што не изискује велике материјалне жртве.

Не може се данас ни помишљати на оне велике послове без којих је Београд могао да живи и постоји безброј векова, па ипак је дочекао свој данашњи завидан положај, како у својој држави тако и у свету уопште.

На такву једну ствар, малу по материјалној страни, а врло велику по углед Београда као престоница града, ми овим желимо, да свима позванам и надлежним обратимо пажњу.

Ствар је у овоме:

Наше данашње гробље, звано Владановац, толико се попунило покојницима, те Општина мора створити ново гробље на другој страни, где је већ и сам простор нађен. Само се мора чекати на повољније прилике па да се приступи изради приступних путева и осталог што треба.

Но и у томе случају кад се подигне и добије ново гробље, садање гробље остаје дом вечнога мира и покоја наших милих и драгих Београђана, међу којима су и најзаслужнији синови нашега народа.

Садање гробље, Владановац — у коме, као што већ рекох, почивају први и најзаслужнији синови Београда, па и покојни претставници општинских управа, — нема једну велику потребу, која би била у складу са лепим и добро уређеним гробљем, већ место тога једно ругло, које срамоти достојанство Београда и уди његовом угледу.

Реч је о гробљанским продавницама цвећа без којих гробље великога града не може бити. А какве су данашње цвећарнице боље и да их нема, јер онакве какве су срамоте наш славни Београд, понос Српства и Југословенства.

Неодложна потреба изискује да се она накарада — гробљанске цвећарнице — што пре, а најдаље још идућег пролећа, уклони, а на њихово место поставе друге које ће задовољавати потребу и чинити част Београду и својим лепотама подићи му углед.

А то се може постићи за мале паре, само ваља имати смисла за овако лепу ствар, као и способности и воље за остварење ове идеје, јер општина за ту ствар има и стручњака и средстава.

То се може и ваља учинити на овај начин:

Гробљански зид, који води од француског гробља и који је дошао до садашњих цвећарница и ту још пре толико година стао, ваља продужити до краја — до Јовичићеве гробнице, али са аркадама, које ваља удесити за лепе и модерне цвећарнице.

А за одржавање свежине цвећа ваља кроз све цвећарнице, крај аркадних гробница наших великана, спровести водени канал, те и на тај начин задовољити купце, да лепо и свеже цвеће стављају на гроб својега милога и драгога.

Ја сам, као одборник у општинском одбору, то питање покренуо за владе мога старог пријатеља г. Владе Илића, који је ствар и схватио и прихватио и наредио својим стручним органима да му поднесу извештај о томе: да ли је ту замисао могуће извести и да ли то треба уредити, као и да ли ће се тим постићи оно што се жели.

Но, на жалост, на томе се и остало, на сваки начин противно настојању г. Илића, јер

тада општински позвани стручњаци, из не знам којих разлога, нису били загрејани за ту ствар и оставили су је да чека боља и повољнија времена и некога другог претседника.

Ја налазим да су, за решење овога питања, и данашње тешке прилике ипак доста повољне, јер његово решење не изискује велике материјалне жртве.

И још нешто:

Наша општинска управа са својим претседништвом показала је више пута, да особито добро схвата данашње прилике и своју дужност у њима што се слаже и са погледима претседника Краљевске владе, као одговорнога носиоца данашње опште народне и државне политике, па донекле и политике самоуправних тела.

И код таквога стања ствари, наша данашња општинска управа, у ово доба опште пометености у свету, ваља да уложи сав свој труд, да очува оно што смо са тешком муком и великим жртвама стекли и да напрегне све своје силе са којима располаже да повећа свој возни парк како би задовољила, у што већој мери, саобраћајне потребе Београђана и оснажила своје материјално стање.

Остале велике проблеме, који чекају на решавање, треба оставити за боља и срећнија времена, у којима ћемо моћи решавати сва питања тако много потребна Београду и Београђанима на њихово и наше опште задовољство.

Према изложеном, ако је икада било потребно држати се животом створене народне изреке: „Пружај се према губеру” — то је потребно данас свакоме, па и нашој општинској управи.

А ко пажљиво иде са временом тај ће сигурно стићи куд је наумио.

Павле Кара-Радовановић

Василије Резников: „Стари град Смедерево“
(Са изложбе „Београдске групе тројице“)

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Градска галама и њен утицај на јавно здравље — Мере сузбијања градске галаме у Београду —

Атмосфера градског насеља у веку индустријализације знатно се разликује по свом саставу и утицају на здравље човека од оног, који чини атмосфера и ваздух насеља на отвореном простору, у природи, јер градска атмосфера садржи у себи разноврсне штетне материјалне субстанце. Поред садржаја различитих штетних и токсичних хемиских једињења, градски ваздух носи у себи разноврсне супстанце биолошког порекла, које су у стању да изазову низ патолошких промена у организму градског становника.

Градски ваздух са његовим хемиским и биолошким особинама, као и специфичним електричним стањем атмосфере, сачињава један снажан и моћан чинилац у патологији градског становништва. Патологија градског становништва, с обзиром на специфичне услове градског живота, сасвим је различита од патологије сеоских насељеника у природи. По некад је градски живот неподношљив за појединце, нарочито осетљиве и тако зване не-прилагођене градском животу. Стога за ову врсту лица неопходно је потребан боравак ван града ради оздрављења, негде на чистом ваздуху, у шуми, на мору, или на селу. За већи пак број градских становника, нарочито њихову децу, здравствена је потреба да с времена на време бораве ван града, да иду на летовање и опоравак, што се уосталом широко примењује од стране савремене комуналне хигијене.

Поред материјалних супстанца атмосфере, играју велику улогу у ваздуху енергетичке појаве у ваздуху града, као што је дезелектриза-ција ваздуха у већим индустријским градовима, а исто тако и енергетичке појаве звука — градска галама и улична ларма.

За човека прастаре епохе и донекле за сеоског становника, који још живи под природним условима, на широким просторима њива и шума, уопште није проблем отклањање токсичних једињења дима и чађи, и није проблем ни борба против ларме и галаме. Вечити закони природе у измени материје старају се о уклањању нечистоће у природним условима, а читави океани свежег ваздуха несметано апсорбују дим и чађ из малог сеоског димњака, који, као нека вијугаста сенка, само романтично украшава сеоски пејзаж. Само звуци природе опкољавали су некадашњег човека, а понекад и домаћа стока нарушавала тишину

и мир природе, а певање птица је допуњавало пријатни шум ветра у пољу и треперење лишћа у шуми. У таквој мирној и природној средини живео је вековима човек поштеђен тежих и надражаја нервног система и органа чула. Али услови модерног индустријског града са механизираним јаким саобраћајем нагло су променили целу слику: човек је уведен у круг сасвим нових, јачих и патолошких надражаја органа чула и нервног система градског становника. Улична галама заменила је цео низ природних, пријатних акустичких осећања и тиме је компликовала и погоршала услове живота градског становника, а у исто време и изменила слику патологије градског становника.

Поред карактеристичног побољевања (морбидитета) израженог у индексима такође је веома карактеристична за патологију већег насеља слика смртности изражена у интензивним и екстензивним индексима, т.ј. обрачунатим у првом случају на број становника, а у другом случају као проценат целокупне смртности. Удео смртности од појединих врсти болести, веома је поучан са гледишта упознавања са патологијом већих градских агломерација.

Као негативну карактеристичну појаву градских насеља треба истаћи осетан пораст смртности од болести циркулаторног апарата, тј. болести срца и крвних судова, у чијој етиологији играју бесумње велику улогу разноврсни психо-неврогени надражаји и инсулти великоградског живота, између којих градска ларма и галама заузимају видно место, јер је стручним испитивањима утврђено да ови надражаји изазивају осетно убрзавање пулса и повећавање крвног притиска, па негативно утичу и исцрпљују снагу циркулаторног апарата. Заиста смртност од ове групе болести заузима прво место у низу осталих група оболења у већим градовима старог и новог света.

Код нас у Београду још пре неколико година сматрало се да ће тек за коју деценију морталитет ове групе заузети прво место. Међутим, само неколико протеклих година убедили су нас да се процес модификације патологије развија и напредује много брже него што се очекивало.

Већ у 1939 години удео морталитета од болести циркулаторног апарата порастао је, од 9,6% 1927, на 24,7%, тј. надјачао смртност од туберкулозе, овог најглавнијег фак-

тора београдског морталитета, који је све до 1939 године увек стајао на првом месту.

Остале карактеристичне појаве у градској патологији састоје се у следећем: а) порасту смртности од нервних болести; б) повећавању морталитета од малигнух тумора; в) повећавању несрећних случајева при саобраћају (нарочито аутомобилизам) и најзад г) смањењу смртности од акутних инфективних болести у вези са успесима хигијенско-техничког развоја града, наравно, као једна позитивна појава комуналног живота већих градова. Као илустрација овог последњег тврђења навешћемо кретање морталитета од акутних заразних болести у Београду за последних 13 година, које сведоче о смањењу ове групе морталитета: 1927—4,9%, 1928—7,4%, 1929—4,7%, 1930—5,7%, 1931—4,7%, 1932—4,5%, 1933—3,9%, 1934—4,5%, 1935—3,9%, 1935—3,9%, 1936—3,7%, 1937—3,1%, 1938—2,9%, 1939—2,3%.

Уопште, облик градске патологије у епоси индустријализације и механизације уличног саобраћаја јесте резултат деловања многих штетних фактора градског живота, чије проучавање сачињава велики интерес са гледишта комуналне хигијене. На упознавању једног од тих чиниоца овде ћемо се задржати с обзиром да је веома карактеристичан за савремене веће градове и нарочито градове—цинове. Наша престоница је нагло коракнула за три последње деценије у правцу преобраћаја у град савремене техничке цивилизације, а поред тога град се нагло развија и умножава своју популацију брзим темпом, скоро са 300% за три последње деценије.

Знатно се повећава и механизира саобраћај, повећава се трговина и индустрија упоредно са грађевинском делатношћу и Београд добија облик града данашњице са свима његовим преимућствима и манама. Многе особине Београда нису још добиле пун изражај, али престоница је бесумње већ укопчана у општи ток развоја градова са карактеристичном еволуцијом патологије становништва. Чинилац који ћемо овде третирати, иако није још добио у Београду тај пресудан значај и пуну важност, као што је случај код градова—цинова, ипак је важан с обзиром на постизавање милионске популације Београда у блиској будућности. Тада ће питање градске ларме и галаме у пуној мери добити свој патолошки значај. Предвидети недостатке будућности једног града, предупредити и отклонити њихов развој и изражај мерама систематског и планског делања у ствари и чини праву задаћу комуналне хигијене, јер је много тежа и компликованија борба против негативних утицаја, већ створених и укорењених, него планско и благовремено отклањање извесних недостатака и мана и предохрана града од развоја и умножавања истих.

Градска ларма и галама може бити поде-

љена у три врсте: транспортна или саобраћајна, индустријска и домаћа. Прво научно проучавање градске ларме и галаме обавио је амерички хигијеничар д-р Фри у Њујорку, али је затим ускоро предузет низ одличних студија у Чикагу, Вашингтону, Лондону, па поново у Њујорку, где је радила доцније специјална комисија састављена од стране Департамента здравља од специјалиста за неурологију, отиатрију, архитекта и санитарних инжењера. Ова америчка комисија проучила је негативан утицај галаме на јавно здравље и здравље појединаца и нашла штетан утицај галаме у следећим правцима:

1) Поремећају функција чула слуха под утицајем дејства јаке ларме.

2) Смањењу продуктивности рада услед поремећаја пажње и отежавања концентрације исте.

3) Надражаја нервног система, који изазива стање акутне неурастеније и психостеније.

4) Убрзавање пулса и дисања са повећавањем притиска.

5) Прекомерног надражаја нервног система, који води исцрпљености организма и општој изнурености.

Сем тога радовима енглеских аутора установљено је да дејство галаме изазива осетно успоравање брзине нервних и психичких реакција, смањење пажње, као и бесаницу. Експериментално је констатовано да је дуго трајно дејство галаме у стању да изазове чак дегенеративне и атрофичне промене у апарату чула.

Као што се види из горњег, штетан утицај градске галаме највише напада нервни систем са органима чула и циркулаторни апарат. Доњи подаци за последњих 13 година о смртности у Београду од болести нервног система и циркулаторног апарата у вези са одговарајућим подацима у већим градовима Европе могу илустровати еволуцију патологије градског становништва. И ако морталитет од болести нервног система није довољан сам по себи без статистике морбидитета за карактеристични утицај велеградског живота на нервни систем, ипак навешћемо ради компарације индексе морталитета од болести нервног система и органа чула у упоређењу са индексима већих европских градова:

Године	град	морталитет на 100.000 станов.
1935	Београд	110,11
"	Беч	136,54
"	Париз	138,48
"	Берлин	161,48

Из ових индекса види се да исти расту и повећавају се у вези са порастом популације града. Много је осетљивија у томе погледу смртност од болести срца и крвних судова, која јасније и реалније приказује еволуцију

градске патологије него морталитет од нервних болести. Из наше градске виталне статистике за последњих 13 година може се јасно уочити тенденција којом се развија патологија престојничког становништва.

Године	апс. број умрлих од бол. цирк. апар.	индекс смртности	процентн. удео у целокуп. морталитет
1927	282	140,1	9,6
1928	314	145,8	9,8
1929	342	149,2	9,9
1930	339	144,9	11,8
1931	343	142,3	11,2
1932	327	132,5	11,3
1933	328	129,6	11,8
1934	374	144,1	13,3
1935	485	162,8	15,1
1936	462	151,4	14,3
1937	583	—	17,1
1938	618	—	17,3
1930	755	—	24,7

Последња колона процентуалног удела смртности од болести циркулаторног апарата у целокупном морталитету скоро непрекидним растом кривуље илуструје утицај градског живота на морталитет од болести крвних судова и срца. Осетан скок овог морталитета опажа се у годинама 1934—1935, као и 1939 године. Ова јасна тенденција стабилног пораста изгледа остаће и у блиској будућности, јер већи градови Европе пружају нам још веће индексе: Берлин—301,6%, Беч—334,1%, у месту београдског индекса од 162,8% у истој 1935 години. На основу ове појаве и других података о морталитету и побољевању градског становништва могла би се овако формулисати идеја водиља савремене комуналне хигијене: „Чувајте срце и крвне судове, као и нервни апарат градског становништва спровођењем потребних техничких и хигијенских мера на уочљиву града.”

Горе назначена неповољна демографска еволуција у већим градовима може ићи или беспрекидно или чак са убрзано прогресивним темпом, ако се негирају горња факта, горњи принципи и захтеви савремене комуналне хигијене. Напротив предузимањем потребних техничко-хигијенских мера моћи ће се осетно смањити штетни утицај београдског живота и то деловањем у свима правцима: сузбијањем социјалних болести, рационарањем јавне исхране, смањивањем психоневрогених инсулта и надражаја, између којих видно место заузима градска галама и ларма, као што смо већ рекли.

Физичка природа градске галаме и уличне ларме карактерише се супротно звуку који има свој музикални тон, отсуством тона одређене висине, снаге и тембра. Градска галама се састоји из мешавине разноврсних тонова неодређене висине, снаге и тембра. Висина звука, као што је познато, одређује се бројем вибрација у једном секунду, тембр се опре-

дељује додатком споредних тонова основном тону (обертонима), док се снага звука одређује количином енергије која прелази у једном секунду кроз средину у пречнику од 1 см.² (Брзина ширења звука износи 330 м. на секунд). Количина енергије, која је у стању да изазове у ваздуху једва приметан за уво шум, релативно је мала. Тако обични разговор човека производи свега 10 микровата енергије (један микроват одговара једном милионитом делу киловата, а киловат — 1,36 коњских снага). За јединицу енергије звука у хигијенским и техничким испитивањима узима се интернационална психофизичка јединица децибел (Db), тј. интензивност звука која се још може осетити нормалним човечијим увом. Однос најслабијег звука према најјачем, који је у стању да прими уво, износи једну милијарду. Важно је знати да наше уво диференцира снагу звука према логаритму количине енергије, а не према стварној количини енергије.

У сврху практичног мерења и оцене интензивности шума и галаме постоје у главном две скале: немачка и америчка. Немачка скала садржи 100 фона — од нуле, на прагу осетљивости (тишина), до 100, која одговара јакој галами, на пример при нитовању казана, које изазива осећај бола. Галама у индустријским двориштима означава се на овој скали са 25—30 фона; улична ларма при јачем саобраћају са 80 фона (у музици са „фортисимо”).

Америчка скала дели се на 130 поена-децибела, при чему 130 означава неподношљиву галаму; ларма аероплана означава се са 110, непријатна јака галама са 65—80 децибела, ларма пожарне сирене на отстојању 20 метара 85; ларма при механичком чишћењу снега — 75 дб., галама у кафани са — 30, улична ларма за време средње јачине саобраћаја — 60 дб. У обичној канцеларији — 55; тихо свирање радија — 40; шум у просечном стану — око 30; шапат и шум у мирној башти — 20; једва приметно треперење лишћа — од 5—10 децибела.

За практичне сврхе довољна је скала на бази пет оцена:

- 1 — Веома тихо — 0—20;
- 2 — Тихо 21—40;
- 3 — Умерена галама 41—60;
- 4 — Галама 61—80 и
- 5 — Јака галама 81—100.

Што се тиче метода мерења шума и галаме, постоји неколико за практичну употребу, као што је на пример метода Девиса са камертоновима и метода са специјалним апаратима. По методи Девиса употребљавају се три камертона, чији се тонови односе као: 1:4 и то: камертони са 128, 512 и 2048 вибрација у једном секунду. Помоћу ових камертонова одређује се време за које се тон камертона надјачава галамом која се испитује.

У Америци су у примени за мерење шума галаме најчешће два прибора: шумомер и аудиомертар.

Амерички градови, који највише пате од уличне ларме и галаме услед механизације и јаког развоја транспорта и индустријализације града, предњаче и у проучавању ове појаве градског живота, а такође и у сузбијању уличне ларме. Према америчким подацима, у Њујорку највише ствара галаму транспорт (до 61%), затим долази у обзир улична ларма невезана непосредно за транспорт и саобраћај (27%), радиореклама и гласноговорници узимају учешћа у стварању градске галаме до 12%. Обично на улици већих америчких градова галама не прелази 60 дб., док понекад она се пење и до 96 дб., тако да онемогућава обављање сваког разговора на улици, јер снага човечијег гласа не превазилази 60 дб.

На нашим београдским улицама са јачим теретним и путничким саобраћајем, — као на пример у Немањиној улици, Краља Милана, Хартвиговој и делимично Душановој, као и на трговима Теразије, Славија и Вилсонов трг — галама често превазилази 60 дб., јер онемогућава разговор са сапутником. Исто тако на саобраћајним београдским артеријама још почевши од јутарњих часова аглама постизава јаку интезивност, тако да у просторијама изложеним на улици нема услова за нормални физиолошки сан ни за напоран концентрисан умни рад.

Из ових података о пореклу уличне галаме већ се овртава програм рада на сузбијању градске галаме. Ова борба требала би према томе да буде уперена пре свега на регулисање теретног и путничког саобраћаја, што према постојећој организацији, и ако не спада у делокруг рада Општине, ипак са гледишта комуналне хигијене мора да нас интересује, јер се ту налазе главни извори градске галаме, једног од важних фактора, као што смо видели, велеградске патологије. Овде треба спречити пре свега вожњу моторних кола са отвореним издувавањима (ауспуфовима), затим злоупотребу сигнала, чија употреба мора бити редуцирана на најпотребнији минимум, затим забранити претерано нагле вожње и нагло кочење, како би се избегло стварање јаке галаме шкрипањем кочица.

У погледу трамвајског саобраћаја треба тежити његовом смањивању и замени аутобуским саобраћајем, нарочито електричним аутомобилима, који не производе галаму мотора. У колико трамвајски саобраћај постоји, он мора бити регулисан на такав начин да што мање производи галаму и ларму, а ово се постижава забраном прелаза јачом брзином преко трамвајских пруга и скретница и одржавањем трамвајских хвагона у потпуно исправном стању. Нарочито расклиматани вагони изазивају јаку лупу и ларму за време кретања. Исто тако важно је код нас спречити неиздржљив

врисак од трамвајских точкова на окукама, који јежи кожу пролазницима и трамвајским путницима. Важно је избегавати спровођење кроз градове надземне железнице, која прави у граду нарочито јаку галаму, а у случајевима где је железнички саобраћај са урбанистичког погледа неопходан, исти замењивати подземним, који најмање смета градском животу и производи минимум ларме.

За сузбијање галаме коју изазивају трамвајски вагони предложен је низ технички мера, у које немамо намеру овде улазити. Овде ћемо споменути употребу различитих гумених уложака и амортизера и изградњу вагона од специјалног материјала, који рђаво спроводи звук. Не мање је важна употреба подесног материјала и за прављење путева, који апсорбују звук и спречавају стварање неподношљиве галаме и лупе приликом кретања саобраћајних возила, као и специјалног начина израде путева.

У нашим приликама нарочито је важно тежити, из ових и многих других разлога, што скоријој замени турске калдрме модерним коловозом. Тако исто би било веома корисно забранити употребу возила без гумених точкова, јер се Београд свакодневно преплавља хиљадама млекарских чеца, које још од раног јутра клопарају по београдској калдрми, узнемирују становништво у зору, нарушавајући физиолошки миран сан. У истом смислу негативно утиче на нормалан сан рад општинских ђубретарски хкола типа „Кука“, која стварају радом пропелера јаку галаму и буде становништво за време најјачег сна. Такав рад, веома често изазива оправдане протесте грађана код санитарских власти, који траже заштиту свог сна и ноћног одмора. Стога би било сасвим оправдано и умесно да се забрани ноћна употреба кола ових и сличних типова, замењујући иста коњским или другим подесним транспортним средствима, с тим да се кола система „Куке“, иначе рађена за изношење ђубрета по принципу „без смрада и задаха“, могу употребљавати само у дневним часовима радног времена.

У колико амерички и већи градови пате од галаме и ларме гласноговорника и радиореклама, у толико су Београђани угрожени, нарочито у ноћним часовима, од ларме и вике кафанских музика, које често безобзирно грме ван кафана на тротоару или улици, не водећи рачуна о комодитету и о праву на одмор радног света. Ова чињеница обавезује надлежне факторе да у јавном интересу питање ноћних кафана и кафанске музике регулишу строгим прописима и ограничењима, сматрајући да су провод појединаца и материјални интереси неких кафеџија свакако инфериорнији од општих интереса чувања нервног система и циркулаторног апарата становништва полумилионског града.

Индустријска ларма у Београду још не

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

сачињава нарочито тежак проблем, јер је индустрија тек у развоју. Али је важно предузети сада благовремено, а нарочито у вези са израдом Уредбе о извршењу регулационог плана, превентивне мере у погледу прецизирања индустријских реона, а и с обзиром на токсично дејство једињења многих индустријских предузећа, а и с обзиром на изазивање индустријске ларме и галаме. Колико је важна одговарајућа удаљеност индустријских реона и опасивање истих зеленилом с обзиром на спречавање токсичног дејства, толико је битна удаљеност индустријских предузећа од реона за становање с обзиром на галаму и ларму, коју праве извесна предузећа. Овде је важно споменути предузећа и радионице где се врши нитовање, нарочито пнеуматичким путем, које изазива непоодношљиву галаму са њеним штетним утицајем на нервни систем и чула. Стога свака радионица која обавља нитовање мора бити исељена из ужег реона за становање или у крајњем случају нитовање се мора заменити на пр. швајсованем или сличним методом рада.

Исто тако у циљу сузбијања индустријске галаме, препоручљива је замена свих застарелих метода рада, везаних са проузроковањем галаме, новим без ларме, као што је на пример замена обрађивања чекићима и баросима усијаног гвожђа са хидрауличним пресима, затим употреба подлога испод машина од плута, цвилеха, гуме и сл., што би било у стању да смањи галаму у индустријским предузећима и тиме би се очувао не само градски мир, но би се и знатно повећала продуктивност рада у самим индустријским предузећима.

За сузбијање домаће галаме и за заштиту од уласка исте у станове постоји такође низ мера, јер један од најглавнијих услова хигијенског стана састоји се у томе да поједини станови у згради и поједине собе у стану буду добро изоловане у погледу акустичком, тако да не би гласни разговори, певање, свирање и друге врсте галаме узнемиравале становнике других просторија. За физиолошки нормалан сан, као и за напорни и продуктиван умни рад, неопходан је услов тишина. Поред горе споменутих општих мера, за сузбијање галаме важно је обратити пажњу на сам начин грађења куће за становање у погледу примене технике акустичке изолације, у коју сврху се примењују подесни материјали који, и ако пропуштају ваздух потребан за

природну вентилацију, у исто време задржавају шум, звук и спречавају галаму. Према страним подацима подизање зграда са таквом акустичком изолацијом поскупљује грађење са 2—8%.

За техничко-хигијенска испитивања акустичких изолација у зградама за становање, надлештвима, канцеларијама, школама, болницама, лабораторијумима и сл. употребљава се веома згодан прибор сонометар Отенштајна и Сивекинга, који се састоји из два камертона истог тона намештена на резонаторе. Један камертон помоћу електричне струје доводи се у вибрацију, а други камертон сонометар резонира на овај звук, при чему се сила звука оптички одређује. Однос сила звука сонометра при стајању непосредно поред камертона и затим при смештају истог у одељење, које се испитује у погледу степена акустичке изолације, узет у квадрату одговара јачини спроводљивости звука испитаног одељења.

У овом кратком излагању о проблему градске галаме и утицају исте на хигијену и јавно здравље града дотакли смо се мера борбе и начина предохране од штетног утицаја градске ларме и галаме. Извесне мере, које су горе наведене, спадају већ у мере садашњости, а извесне су тек у програму будућности. Од мера садашњости извесне пак спадају у делокруг рада Општине, као што су специјални начини израде путева, регулације и побољшање трамвајског и аутобуског саобраћаја, начин грађења нових зграда с обзиром на потребу акустичке изолације и др. С друге стране, постоји низ мера за које су надлежни други фактори, као што је саобраћајна полиција и управно-полицијска власт.

Стога пред комуналном делатношћу стоје извесне дужности, нарочито приликом израде ширег урбанистичког програма, подизања и планирања нових делова града, као и реконструкције старих. Овом приликом потребно је предвидети превентивне мере и отклонити све штетне утицаје разноврсних фактора, између којих и утицај галаме, у граду, који ће у будуће бесумње имати све већу интензивност и значај, него сада, како би се на тај начин заштитило јавно здравље становништва и од престонице створио град здравог, мирног и удобног живота.

Д-р Сергије Рамзин

Гробља у иностранству и код нас

Књига пророка Језекиља гл. 37 т.т. 1-10... и постави ме усред поља које бејаше пуно кости... а кад про-роковах наста глас и гле потрес и кости се прибираху свака ка својој кости и погледах и гле по њима изидоше жиле и месо, и озго се кожа навуче... и уђе у њих дух и оживеше, и стадоше на ноге.

Пошто је већина религија основана на старом Завету, то се, обзиром на горње про-рочанство, и сахране скоро свуда врше уко-павањем лешева у земљу, како се говори у парастосној молитви: „Земља си и у земљу отидеши”.

И тако са једне стране разне религије, са друге стари обичаји и нагон нешто сачу-вати од својих драгих мртваца, привлаче љу-де да сахрањују исте путем уповавања. Пошто је за сваки гроб потребно по три квадратна метра, то се врло брзо, ако се чувају гробови, осећа оскудица у земљи. Замислите град са већим бројем становника, на пример од 1 ми-лион људи! У оваквој вароши, за време од 50 година, (при годишњој смртности од 2%), гробље ће заузети површину од 3½ до 4 кв. километра, где ће бити под гробовима заузето 325 хектара, а остало 25—75 хектара под путевима и зградама.

Пошто је земљиште у градовима скупо-цено, а у већим варошима тако је невероватно висока цена, да је за људе средњег сталежа неприступачна, а камо ли за сиромашан свет, то су општине биле принуђене да отварају с времена на време нова гробља на периферији вароши, како би изашли у сусрет становништву са јевтинијим земљиштем. У градовима са ве-ликим бројем становништва, — на пример у Лондону, Паризу и Берлину — цена по метру квадратног земљишта у централном делу града износи неколико десетина хиљада динара, а понекад достиже и до сто хиљада. Код нас у Београду, ако би се гробови продавали за личну својину, требало би наплаћивати по 1.200 до 2.000 динара за сваки гроб, што би било за многе људе неприступачно.

Немогућност да продају гробове већини грађанства по цени коштања земљишта, на

првом месту, натерала је општине да издају гробове под кирију по минималној цени. Али и те садање ниске цене турнуса (кирије) многи нису у стању да плате (120, 240 и 360 динара за сваких десет година). Међутим, ова цена за сада апсолутно није рентабилна по Општи-ну, пошто не даје довољно прихода на садању вредност земљишта, заузетог једним гробом (3,25 м²), а које се сада цени просечно 1.500 дин. Просечна годишња рента од 24 дин., по наведеним ценама турнуса (у стварности иста је још мање), не чини ни 2%. А ми још нисмо узели у обзир површину путева, као ни вред-ност истих. Трошкови око одржавања гробља и управљања истим покрива турнус за гроб-нице, што се да видети, ако погледамо пра-вилник о гробљанским таксама и обрачунамо вредност подизања гробнице.

Није прошло ни 50 година од отварања Новог гробља, а гробље је скоро попуњено. И ми се налазимо опет пред проблемом отварања још једног гробља, али већег, и са трош-ковима које не бисмо без зајма могли из-владати. Ми смо научени да сматрамо да из-датке око гробља Општина мора да поднесе из социјалне дужности, као што задовољавање и других наших потреба хуманитарног, хиги-јенског и социјалног порекла спада у дужност општина. Међутим, у иностранству, — пошто су, услед скупоће земљишта, које сваке године расте за 10% издаци око задовољавања сли-чних социјалних потреба постали неподношљи-ви, — општинске и државне установе овакве проблеме решавају на комерцијалној основи. (Види у „Привредном прегледу” за 1937 г. чланак: „Сам живи, а подај и другоме да живи”). Начин обрачунавања прихода и сма-њивања трошкова око решавања комуналних и социјалних проблема можемо наћи нарочито у немачкој стручној литератури.

Гробљански проблем, услед великог уло-женог капитала, у иностранству се је решавао на разне начине, према обичају, карактеру и верским појмовима дотичног народа. Поједини народи, који су били побожни и волели давати заупокојену литургију (мису), а поред тога и парастос на гробу (Шпанци, Французи и Руси) процењивали место гроба по специјалној так-

си, и то: што ближе цркви и улазу — скупље, што даље — јевтиније, а на крају гробља, са тежим прилазом — бесплатно. Такво је било једно од првих решења.

Доцније су Шпанци у Барселони крајем прошлог века за сиромашни свет изумели специјалне магацине-гробнице, где сахрањују мртваце на четири до шест спратова. Ови магацини-гробнице, пошто је свако одељење спојено са тлом земље, имају природан распад леша у повољним приликама убрзан, тако да кроз 3—5 година остају суве беле коске. Међутим, овај распад под обичним приликама, према квалитету земљишта, траје од 5—30 година.

Од прилике у исто време са магацином-гробницом уводе се и крематоријуми. Али овај је начин сахране у словенству, односно у источно-православној цркви од стране свештенства и побожног света, наишао на отпор и за то се нећу на њему задржавати. У државама где је спаљивање лешева примљено, крематоријум постоји паралелно са обичним гробљем.

Врло интересантно и уметнички лепо је решен гробљански проблем у Италији. То је народ који нарочито поштује своје претке и који се поноси њима. Тако италијански претци нису заборавили чак ни гуске, које су спасле Рим, и разгласили их преко своје историје по целом свету. Ова нарочита карактеристична црта италијанског народа нашла је и лепу награду. Стари су Римљани поштовали своје претке и остављали успомене на њих, по примеру Египћана, у облику лепих споменика. Зато је вајарство, у Италији, рођено на гробљу, достигло ненадмашну висину.

Подизање пристојне оgrade за гробље са лепим споменицима кошта доста скупо. Међутим Италијани су на врло леп и рентабилан начин решили то још у XIX веку помоћу зграде светопољске аркаде. („Santo campo“) у преводу значи гробље, или дословно „свето поље“). Светопољска аркада представља једну лепу зграду у облику дугачке галерије, која опкољава цело гробље. Ова галерија подељена је на три дела, помоћу колонаде, која ствара у средини врло красан ходник, обично под крстастим сводовима међу аркадама, које су ослоњене на стубове, а са обе стране ходника отварају се одељења. Ова су одељења одвојена једна од другог попречним зидовима, на чијем су челу намештени стубови ходника. Испод сваког одељења налази се гробница, а у сваком одељењу подигнути су лепо споменици најукусније композиције, који су мајсторски израђени од стране талентованих вајара. Пошто италијански вајари у споменицима скоро увек износе земаљска дела умрлих, то су ови споменици увек разумљиви и интересантни за сваког. Средњи део светопољске аркаде, која је у облику дворане, одређен је за мртве великане те вароши, који су се ис-

такли чим било. Светопољска аркада претставља фину колекцију споменика, где се шетате као у музеју. Са великим задовољством ту човек проводи више дана и сваки се час зауставља пред новим лепотама, које нису биле јуче запажене, из којих добија поуке, а понекад и потстрек за добра дела. Гробнице се у овој згради наплаћују врло скупо; ту се зарачуна и амортизација уложеног новца, бесплатни гробови за сиромаше, као и уложени капитали за одржавање зграде и гробница. Иако су гробнице у аркади прескупе, ипак је за купца то рентабилно, пошто је скупи споменик обезбеђен од елементарних непогода, а ни посетиоцу драгог гроба не смета никакво невреме: пљусак, грмљавина, вејавица, сунчана врућина или кошава.

Пошто светопољска аркада опкољава цело гробље, то исто претставља једно лепо двоориште, у коме се врше сахране људи средњег стајења као и сиромашних. Италијанско гробље обично се налази на нагибу планине. Стога се оно обрађује у облику тераса са лепим степеништима. Овакво гробље распоређено је у облику амфитеатра и, поред свега тога и ако је испуњено простим крстовима, врло лепо изгледа, због своје геометријске правилности и због чистоће, а такође је врло прегледно. Оваква гробља израђена су у Италији у многим варошима: Риму, Ђенови, и другим, а најлепше је оно у Ђенови.

Наша гробља, као и руска гробља, дају подједнаки утисак једне дивље мешовите шуме, кроз коју су просечени код нас путеви, а у Русији стазе, са том разликом што наше гробље има једну цркву, а руско има једну велику цркву и више малих разне величине. Ова се разлика појављује због тога што су се код Руса носили мртваци у гробљанску цркву на службу заупокојене литургије, а после ове се је вршила општа заупокојена служба, а у малим по специјалној поруцибини. У цркву су покојника довозили на колима, из цркве до гроба преносили на рукама; због тога није било потребно да се израде путеви по целом гробљу, пошто су стазе ширине од 2 до 3 метра потруно задовољавале. У Русији су се гробови продавали у личну својину по специјалној такси и то: око цркве и ближе до улаза скупље, а што даље — јевтиније. Чим је било примећено да се је крст срушио, канцеларија је бележила број гроба и датум кад је крст срушен, па ако не би био крст у току десет година поново намештен, гроб се је прекопавао, а место поновно продавало за нову сахрану, а на основу законске одредбе о земљишној застарелости.

Да бисмо попунили преглед гробља у иностранству морамо споменути финска гробља, где се је гроб наплаћивао од грађанства за време живота човека, рачунајући наплату у годишњи прирез. Такође не смемо изоставити

www.istorija.org.rs
УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Стари тип гробља у иностранству, као ни гробље—парк. Стари тип гробља латинске и немачке расе скоро је подједнак, претставља групе гробова и споменике на парцелама, између којих су израђене лепе алеје са хладовином, са којих се могу слободно видети по целој парцели разни споменици и гробови у крашени цвећем.

Гробље—парк се разликује од старог типа гробља у иностранству само у толико што у путевима и алеје прави, геометријска правилност сачувана је око великих архитектонских објеката, а укинута геометријска подела целог гробља. Овај се тип гробља дели на скверове разне форме у великим блоковима, на којима се налазе више парцела, које су спојене алејама, путевима и лепо уређеним стазама. Прегледност парцела и путева у иностраним гробљима онемогућава на гробљу неморалне сцене, јер нема нигде места где би се непристојни посетиоци могли сакрити. Стога је и сам надзор лакши и јевтинији. У новом типу гробља има увек и малих скверова у геометријским фигурама од 20 до 300 м², који су предвиђени за доцније подизање већих јавних споменика као и разних објеката за потребе гробља, које унапред није могуће предвидети.

При прегледу страних гробља у нашој земљи, чак и јеврејских, морамо приметити да је такође сачувана пуна прегледност гробља. Међутим на нашем гробљу налазимо на млади шуму разног дрвећа, које расте заједно са жбуновима између гробова и на истим. На поједином стаблу понекад можемо да видимо дечурлију или раднике, који беру воће и ломе грање. Понекад можемо приметити да деца или одрасли погане гробове, јер сматрају да их негде за жбуном нико неће видети, а тоалета на гробљу има мало, а многи и не знају где се налазе. Поред великог броја чувара дешавају се и крађе, као и намерни кварови споменика, иако се управа гробља на све могуће начине са овим бори. На петроградским гробљима у Русији, морали су се, услед честих крађа, подићи специјални магацини за чување скупочених венаца и других ствари, које су се износиле на гроб само за време помена. Публика обично за тај неред криви управу, али ова није крива. Не смемо заборавити да се сразмерно величини и расту вароши повећавају и узрочници нереди и неморала и њихова вештина се усавршава. Наше је мишљење да је овом криво само уређење гробља као и сама публика, која ненамерно, украшавајући драги гроб жбуновима и дрвећем, ствара повољне прилике, то јест заклон за изгреде. Међутим, ако бисмо при почетном пројекту и извођењу истог имали то у виду, а уредба за одржавање гробља била више разрађена, важне тачке из исте стављене на знање публици, не би то било могуће, јер не би гробље било претворено у дивљу шуму. А одржавање истог било би јевтиније. Претва-

рањем наших гробљанских парцела из шуме у пољане не би се могло увредити осећање побожних људи, пошто се у светом писму у горњем цитату из књиге пророка Језекиља говори о воскресењу мртвих у пољу.

Тешке материјалне прилике у животу појединаца, а и велики трошкови за општине око одржавања и сталног проширавања гробља или отварања нових гробља, створили су сложен комунални проблем у великим градовима у иностранству. Сада се и ми налазимо у истом тешком положају. Једно гробље је скоро попуњено до краја, а неодложна акутна потреба отварања новог, већег гробља захтева колосалне мајеријалне издатке.

Сваки би, који има на гробљу свог драгог покојника, хтео да сачува његов гроб што дуже времена. Међутим материјалне прилике не дозвољавају му да плаћа повећани турнус за сваких следећих десет година. А општини је тешко, чак и немогуће, да издаје гробове под повољнијим условима. У иностранству су овај проблем решавали на разне начине. Треба и ми да потражимо решење према нашим приликама, не заборављајући и нашу браћу друге вере.

Ми смо мишљења да би било могуће подићи колективне костурнице-капеле, где бисмо сместили за увек кости наших других покојника, и то за минималну цену. Направљени апроксимативни предрачун показао је да би лепа костурница-капела за 1000 мртваца коштала 120 до 130 хиљада динара и то са стварно заузетом површином од 36 м². Овакву би костурницу требало сместити на скверу који би узимао површину од 120—130 м², да не би велика костурница кварила општи видик, као и доминирала над другим споменицима.

У овом би случају гробљанска управа могла наплаћивати за једно место у костурници по 300 динара, са плеханим или бетонским сандуком. На тај би начин општина добила 300.000 динара. Са сумом од 200.000 динара општина би амортизирала уложени капитал за изградњу костурнице и сандука и наплатила 5% интереса, а осталих 100 хиљада динара отишле би за куповину земљишта од 125 м² по 800 дин. за сваки метар. Осим тога на тај би начин било ослобођено земљиште од хиљаде гробова, што би износило површину од 2 велике парцеле са укупно 3.250 м².

У нашим приликама овај начин експлоатације гробља мислимо не би вређао наше људе, јер би, смештањем покојника у капели, истом било указано поштовање, а и религиозан осећај био би задовољен, а покојнику би био обезбеђен вечити мир. Да би се сахрана у капели омогућила и сиромашним треба наплаћивати суму од 300 дин. у десет рата у току 10 година, пошто се првих десет година наплати у првом турнусу.

На тај би начин гробље било постепено амортизовано и дуже времена би служило за

сахране, а доцније би се претворило у парк — музеј споменика.

Што се тиче пројектовања оваквих ко- стурница-капела могао би се сваки пут расписивати конкурс, да бисмо створили од гробља лепо и привлачно место. Поједина удружења и корпорације могли би подизати своје ко- стурнице за своје умрле чланове, којима би обезбедили и годишњи помен.

Поред овог начина експлоатације могао би се применити и италијански начин, зидање светопољске аркаде, ако не наоколо целог гробља, бар само са лица, а доцније, ако би се показала потреба, могло би се дозиђивати и са других страна. Светопољску аркаду ми бисмо пројектовали друкче, пошто су наши људи навикнути на споменике у мистичком духу, који нас потсећају на загробни живот и стварају нам наду на награду за наша мучења у овом животу. Нада на бољи живот и вера у загробни живот је снага српског народа и целокупног словенства, која нас је ослободила из ропства и створила велику Југославију.

Ово наше апроксимативно решење економског гробљанског проблема има можда и својих недостатака. То је само један предлог. Неко други може да разради ово питање још боље и више прихватљиво. Циљ је овог члан-

ка, да дамо само материјал и подстрека за решавање овог проблема, јер није могуће решити то одмах, а треба претходно више размишљати, па после стручног претреса наћи ћемо свакако и најцелисходније решење.

Поред свега горе изложеног, да би слика гробља у иностранству била потпуна, морамо навести да у Паризу постоји још једно гробље за пријатеље човека, домаћу стоку, које се налази на једном острву на отстојању 2 км од Париза. Ово гробље сада даје леп приход власнику, акционарском друштву. И на њему можемо да видимо лепе споменике, који су подигнути животињама, али без верских симбола, који су забрањени, да не би био увређен верски осећај. И ако је то гробље било намењено за домаће животиње, на истом можемо да нађемо гробове са споменицима и тигру и лаву, чак и курјаку.

Нисмо приложили слика и не дајемо нацрте разних гробља. Све то може се лако наћи у специјалној литератури, а сем тога, многи су то видели у иностранству, а који није видео може да нађе у руском журналу „Нива“ за 1902 год. стр. 914, 915 и 916 и за 1907 год.

Ing. Михаило Дјевишин

Вајар Фран Динцић-Менегело: „Молитва за мир“
(Са изложбе „Београдске групе тројице“)

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Помагање сиротиње у Београду пре 94 године

Оснивање Сиротињског фонда

У оном старом Београду, пре формирања општинске самоуправе, сиротињи су указивали помоћ: Еснафи из својих кутија и „Обшество” такође из кутије.

Према полугодишњем буџету града Београда, од 1 новембра 1830 до 1 априла 1831, помоћ се је вршила на примитиван начин. У том буџету била је позиција у 18 талира, три талира месечно, за Ђорђа „који фењере пали и кутију сиротињску суботом по чаршији носи, апсану надгледа и сиротињски отац.”¹⁾

Тај Ђорђе је имао, као што се види, више дужности и све их је обављао за плату од 3 талира месечно.

У оно време сиротиње је било врло мало и у њу су убрајани слепи и богаљи који нису имали никаквог имања. За здраве је свагда било рада.

Доцније, а по формирању општинске самоуправе у 1839 г., та брига о сиротињи пала је на Општину. И даље је суботом по подне ношена кутија од дућана до дућана, у коју су грађани убацивали по коју пару, али су и друга средства налажена да би се сиротињи помогло: у буџет је уношена нарочита позиција, а од 1846 г. апеловано је и на чиновничке прилоге. Овај други начин: скупљање прилога од чиновника, измислило је Министарство просвете. (Државна архива: Министарство просвете).

Актом бр. 76 од 22 марта 1846 Министарство просвете послало је Општини, преко Управе Београда, 492 форинте и 10 крајцара скупљених прилога од чиновника и грађана „о прошлом празнику Васкресења Христова и Нове године за убоге и просјаче.” Тачно је било скупљено 602 фор. и 10 кр. али је 110 фор. утрошено за набавку одела сиротињи.

Управа вароши, одговарајући о пријему, актом бр. 714 од 12 априла 1846 извештава да је ту суму предала Општини „на тај конач да се од поменутих новаца издржавају просјаци а управитељство је забранило свима просјацима по вароши просити, по капијама седити и онда пролазеће да узнемиравају њиховом прошњом. Исто тако су и спискови Примирителном суду достављени знања ради који ће се просјаци на издржавање примити, који ли не. У исто време је и план, по ком начину да се просјаци могу издржавати, предан.”

Тај „план” (правила) који је Министарство просвете израдило, гласи:

„1) У Београду, по известију Управитељ-

ства вароши има 17 просјача који се радом издржавати не могу. Овима је нужно за храну и друге потребе одредити на дан сваком по 50 пара чарш. и то грош на храну и 10 пара на хаљине, што за 9 месеци, т.ј. од априла до конца децембра износи 486 фор. и 20 кр. сребра.

Кад се од суме у 490 ф. и 10 кр. као садашњег стања касе одузме ова сума за издржавање просјача, остаје 3 ф. и 50 кр. која се сума од части за чрезвичајне случајеве употребити може, од части као фонд за убоге сматрати.

2) Да би се фонд за убоге не само сачувао, него и умножио, нужно је да се њиме добро рукује, а да би се ово удејствовало, треба о том Примирителни суд, да води бригу по овоме:

а) Сви скупљени и скупити се имајући на овај конач новци стојаће у особитој кући у каси општинској.

б) Рачуне ће водити један од членова Примирителног суда и све, што овдј касеохранитељу предао, или примио буде од њега осведочаваће се писмено.

в) Ако би рачуноводитељ, осим размереног за просјаче свакидашњег ужитка, за чезвичајне потребе имао издавати, дужан ће бити набавити квиту или исплаћену конту.

3) Да би се фонд просјачки утемељити и оснажити могао, и да би се просјаци и унапредак на овај начин издржавали, нужно је средства за умножење овога фонда употребљавати. Та средства су:

А) Тас у цркви који се на исти конач носи. Но њим треба целисходније руковати и то:

а) Тутори црквени дужни су сваке недеље, ако је могућно пред рачуноводитељем просјачког фонда, улоге бројати, а на сваки начин рачуноводитељу предати да се у касу уложи.

б) Општини треба објавити који је од тасова по реду, који се за просјаче носи, да би се тако прилика народу дала штедрију руку пружати.

Б) Кутије, које ће се сваке суботе по вароши носити и у које ће грађани улагати ко шта хоће. А да би оне сасвим цели одговарале, нужно је:

а) Да таквих кутија има свега три.

б) Ове ће кутије сами просјаци по вароши носити, који су за то способни и који

ће имати знак од жуте тенећке на хаљини, да би се тако и превара избегла, а и грађани да би могли опоменути се на шта се кутија носи.

в) Кутије, које ће се по вароши носити, ће оног истог дана бити, рачуноводитељ ће се кључ хранити у каси општинској.

г) Кад се кутије од просјака покупе, што ће оног истог дана бити, рачуноводитељ ће са касехранитељем ове отворити, колико је убрано, забележити и прилог у касу ставити.

В) Најпосле, нужно је да се сваке године приложи о Новој Години купе, а по потреби могли би се и о празнику Воскресенија, нарочити позиви чинити за прилоге на фонд просјачки.

Осим тога остаје Примирителном суду о средствима за умноженије овог фонда побринути се.

4) Да би се фондом подобателно руковати могло, нужно је узети призреније на просјачке и то:

а) Сваког ће се месеца число просјака извидети и потом у протокол бележити.

б) Просјаци, који би са стране долазили, не могу се овде примати.

5) Напошетку, нужно је обратити пажњу на место гди ће просјаци пребивати и начин како ће се издржавати. По овоме, шупа гди су досад касапнице биле, може им служити за пребивалиште, не одузимајући им право и на другом месту ноћити, ако ко гди има."

*

Према овом „плану“ просјаци су примали по 37 1/2 гроша пореских месечно. За оно доба то је била прилична сума, јер за грош порески могло се купити: кило хлеба и четврт килограма меса.

Министарство просвете и даље је водило бригу о овом фонду. Под ПН 1536 од 11 децембра 1846 упутило је циркулар: Државном Савету, свима министарствима, Конзисторији, Апелационом суду, Варошком суду, Окружном суду, Управи вар. Београда, Начелству окружном, Ректорату Лицеја и Гимназијама, у коме је било речено:

„Попечитељство просвешченија, старајући се по дужности својој о олакшању стања сиротиње, као и о умноженију прошле године у овој вароши основаног Сиротињског фонда, сачинило је као и прошле године овде прикључени позив да г. г. чиновници и други човекољупци уместо уобичајеног честитања идућих празника понешто на преднаведени конач жертвују и себе од дужности честитања разреше...“

Министарство унутрашњих дела особено је умољено да преко Управе вароши добава списак сиротиње у Београду и достави Министарству просвете.

Према списковима, уколико их у Државној архиви има, послали су на име прикупљених прилога:

1) Министарство спољних послова: 2 дуката, 2 ермилука и 15 цванцика.

2) Апелациони суд: 4 дуката, 5 талира, 3 форинте у сребру и 39 гроша.

3) Начелство окружно: 2 талира.

4) Управа вароши: 485 гроша чарш.

5) Митрополија: 417.10 гр. чарш., рачунајући у ту суму и 5 дуката (250 гр. чарш.) колико је дао митрополит Петар Јовановић.

6) Министар. финансија: 385 гр. чарш.

7) Варошки суд: 155.10 гр. чарш.

8) Окружни суд: 9. фор. и 10 крајц.

Нема података за остала надлештва, као ни за прилоге грађана, али се уз акт Управе вароши Београда бр. 23 од 31 јануара 1847 налази прикључен рачун Сиротињског фонда за 1846 из кога се види да је фонд имао у 1846 год.:

Прихода	8341 гр.
Расхода	6888 „

Остало у готову	1.453 „
-----------------	---------

Овој суми додато:

Капитал на крају 1845	5.896 „
-----------------------	---------

према чему је укупна имовина фонда на крају 1846 износила 7.349 гроша.

Главнији приходи у 1846 били су:

Приход са бала, приређеног у част рођен- дана кнеза Александра	2.348 гр.
--	-----------

Приход од кутија	1.459 „
------------------	---------

Приход од таса	445 „
----------------	-------

Прилог Панте Јаковљевића, механџије	1.340 „
-------------------------------------	---------

У 1846 из тог фонда издржавано је укупно 28 „кљастих“ који су из тог фонда били и оденути.

Из Сиротињског фонда даване су и помоћи приликом удаје сиромашних девојака, по сто гроша чаршиских; куповини: фесови, опанци и чарапе сиротињи.

Колико је дејство тог фонда било, види се из апела који је Мин. просвете упутио свима надлештвима 12 децембра 1849 а у коме се, између осталог, и ово каже:

„Прилози, скупљени од благодетеља човечества чиновног и грађанског реда приликом прошлих празника Рождества Христова и Нове године у вароши овој, имали су спасоносан успех: за четири прошле године нисмо видели слепе ни хроме, кљасте и болне да иду од куће до куће, стоје пред капијама вароши, или пред црквом, дркћући од зиме и глади...“

*

Тако је, дакле, пре 94 г. основан у Београду Сиротињски фонд, и то у доба када је сиротиње било мало и када брига о њој није била тешка.

Д. Ј. Ранковић

XV

Сликаp Живорад Настасијевић

Живорад Настасијевић

Кад год говорите с којим културним и интелегентним, особито уметнички образованијим Србином, — у првом реду, наравно, с уметницима, — о старом српском средњовековном сликарству, чућете читав низ најпохвалнијих суперлатива и израза великог одушевљења. То су највеће и најреалније вредности далеке српске прошлости и славе, по којима је, у првом реду, српско име познато у целом културном свету; помоћу којих су се пред највишим европским форумима доказивала чак и наша територијална права. Међутим, у пркос свему тому, савремена српска ликовна уметност као да с игнорисањем прелази преко свега тога.

Летећи за оригиналностима под изговором тзв. „тражења нових путева изражаја” и „неслућених могућности боја и линија”, многи

и премноги наши савремени ликовни уметници упали су заправо у једно имитирање страних екстраваганција; сувише често и психопатолошких ексцеса. Не осећајући да то нису никакве неслућене могућности и никакви нови путеви, они већ неколико деценија тапкају по ликовно-уметничком сумраку нашег времена. А требало би да се врате својој редовном тлу, свом народу, — самом себи, — да се тако препоруде и своје стваралачке моћи потенцирају антејским снагама ове груде из које су изникли, на којој су одрасли и чије сокове носе у својим жилама. Угушивши на тај начин сами у себи своје креативне моћи, они су изгубили контакт с онима у којима још теку чисти и кристални столетни сокови здравих и отпорних расних балканских сељака. А губитком тог контакта они су сами своју уметност осудили на једну стерилну работу.

Баш данас, када је поново тако императивно постављено питање права егзистенције појединих народа, њихове вирилности и њиховог доприноса општечовечанској култури, — уметност без антејских моћи, без националних и расних традиција, дакле без свог специфичног печата, не само што нема права на живот, — него, шта више, она може да постане у највећој мери и штетна по ону средину коју треба да репрезентује и од које се ради тога захтева да се за њу жртвује и да је негује. Међутим, неговати такву уметност, значи оно исто што наш народ подразумева под „неговати змију у недрима”.

Међу свим савременим српским сликарима Живорад Настасијевић је неоспорно онај који је то најјасније спознао и који је ту спознају у својим делима најпотпуније реализовао. Он је јасно и несумњиво спознао да се српска ликовна уметност, ако жели да остане српска, не сме и не може иживљавати у лошем имитирању (свако имитирање у уметности је лоше) ни француске, ни немачке, ни италијанске, ни било које друге ликовне уметности; — него да мора наставити пребогату традицију старог српског средњовековног сликарства, које је стварно донекле оплемењени и спиритуализовани продужетак славне византиске уметности, који је прекинут падом српске државе на Косову.

До те спознаје он је дошао још као савим млад човек; одмах по завршетку школовања на страни и после тешких ратних година, у којима је прошао добар део његове

младости. И он ју је теоретски и практички почео проповедати консеквентношћу и упорношћу фанатика, баш у оно захуктало послератно доба испретураних свих, а можда још понајвише уметничких вредности; губитка свих компаса, најнемогућнијих уметничких и књижевних манифеста и скандала; у оно доба када се као врховни циљ уметности иставила тежња за оригиналношћу, оригиналношћу под сваку цену; у оно доба када је шеф футуристичке школе Ф. Т. Маринети проповедао да је највиши критериј за оцену неког уметничког дела, да је у томе сва његова вредност, — степен разликовања од свих осталих уметничких дела.

Изучивши веома солидно занат, прошавши кроз импресионизам и послератни Париз, Живорад Настасијевић се веома брзо ослободио школске, академске стеге, — и још лакше преболео и кубизам, и футуризам, и експресионизам, и Кандинског, и Кокошку, и Пикаса, и Модилјаниа и сва застрањења позитивних импресионистичких резултата.

И заиста гледано већ данас, из ове кратке временске перспективе, мора се признати да је било потребно необично много самопоуздања, управо уметничког херојства, да се у самом почетку борбе за своју уметничку афирмацију, — а у оном послератном уметничком и свеопштем хаосу, — стане и остане на једној усамљеној линији, која у оно доба није изгледала ниште мање смешно од заиста преживелог академизма.

Живорад Настасијевић је тада издржао све нападе и потсмехе. И још више, он је с много елана пророчки самоуверено и упорно проповедао своје уметничке назоре, купећи на тај начин полако око себе једну малу уметничку групу, из које се развило уметничко удружење „Зограф“, у које су, поред њега, ушли сликари: Васа Поморишац, Здравко Секулић, Јосип Цар, Радмила Милојковић и Светолик Лукић, вајар Илија Коларовић и архитекта Богдан Несторовић.

Та група уметника, која је у међувремену замрла, а којој је Настасијевић био главни идеолог и најконсеквентнији реализатор, проповедала је враћање старом средњовековном српском црквеном, естетски чисто пиктографском, живопису, — и самим тиме, истискивање из српске православне цркве сензуалистичко-реалистичких материјализовања и детронизације црквених симбола. Бог је, по хришћанском мишљењу, појам свемоћи, милосрђа, знања, праведности; кога никада нико није видео; Он је свугде и на сваком месту; Он се манифестује у свим бићима и свим стварима; дакле симбол нечег бестелесног: нешто изван наше три димензије; нешто нашим чулима неосетно, а нашем разуму недокучиво — трансцендентно, — али нешто што постоји, — чисто каузистички, — и према томе, проповедању ти сликари,

нешто што се не може претставити телесно него само као симбол.

Противно највећим уметницима италијанске Ренесансе, код којих су Мадоне дражесна, љупка, веома реална овоземаљска бића од крви и меса и топле женске пути,* — у делима старих византиских, а по томе и српских сликара, те исте Мадоне су само симболи оног трансцендентног појма изван времена и простора, дакле изједначене с појмом Бога. „Зографисти“, а Настасијевић, поново подвлачим, међу њима најодушевљеније и најубедљивије, проповедају то исто и они су у том погледу већ много успели и стекли историских заслуга.

Међутим, да се поново ограничим само на Живорада Настасијевића, он не проповеда пуко копирање старих анонимних зографа, за које једном неко рече веома исправно — „да

Живорад Настасијевић: Мој отац. (Уље)

* Шта више, у минхенској Старој пинакотеци постоји једно Рембрантозо дело — „Света обитељ“ — у којем је Мајка божија, веома лепушкаста и привлачна жена, приказана са откривеном прекрасном дојком из које мали Христ сисе. Исти тај мотив имамо и у једној „Богородици с Христом“ од Андреа Солариа у Лувру, једној од Белтрафиа у Националној Галерији у Лондону и једној Робер Кампензој у музеју у Франкфурту, — а могло би их се набројати и још неколико.

тајне импресионистичког сликарства нису ни у XIII веку биле непознате онима који беху обдарени стваралачким моћима," (Рашка — I. 1934, стр. 9). Продубљујући њихов стил најпозитивнијим тековинама академског и модерног сликарства, помиливши при томе веома сретно чисту уметничку инспирацију са савременим стремљењима декоративне вештине, — Живорад Настасијевић је успео да својим делима да један строго лични печат својих уметничких схватања, хтења и осећања.

Можда ће у даљој историској перспективи Настасијевићева дела, баш ради максималног поштовања свих атрибута, старог српског црквеног живописа и дубоког достојанственог мира црквених симбола, — стајати као почетак српске Ренесансе.

А у чему се заправо састоји стил Живорада Настасијевића?

Пре свега, он у предметима око себе запажа њихове вечите облике и сликарски их реализује употребом широких геометриских површина, које колорише дискретним чистим, топлим и ладним бојама. Лаким контрастима топлих и ладних боја он настоји да изазове илузију перспективе и дубине, а лаким сенчењем ивице (утицај кубизма) илузију пластике. У свакој и најфинијој нианси сенке и светлости осећа се солидна конструкција у којој нема места ни најмањој случајности.

На тај начин он предмете доводи до дематеријализације у којој се губе и нестају сви моментани и случајни ефекти, који су битни у импресионистичком сликарству. Импресионисти, наиме, поводедају сликање момента, моментане констелације ваздуха између предмета, утисак који је дана ствар моментано изазвала у души уметниковој, без обзира на реално стање ствари; они сликају *импресију*, како их се нешто дојмило у једном моменту, а не сам предмет. До каквих је то све екстрема и ступидности довело, о томе овде није потребно говорити.

У концепцији једноставан до крајности, а у схватању конструкције и форме веома строг, намерно крут, али у стилизацији веома сензибилан, — до наивности смирене сете, — Настасијевић изнад свега негује лепоту чистих линија, које израђује веома брижљиво. Његова линија је једноставна, али цизелована, класички лепа, чиста и до максимума ослобођена свих споредних елемената који би доводили у питање њену примордијалну самобитност. Укусним аранжманом колорисаних површина, озбиљном мирноћом лаким тонова, ведром мајсторски спроведеном гамом, чистотом концепције и израза елементарног, уз лаку примесу декоративног стила и склада. Живорад Настасијевић се довиноу до максималних могућности јасноће, концизности и убедљивости.

Његове религиозне имагинације, пуне савршене хармоније и унутрашњег мира, претстављају дела заносног религиозног мистици-

зма, као резултата дубоког верског осведочења, — и дела високог и трајног ранга.

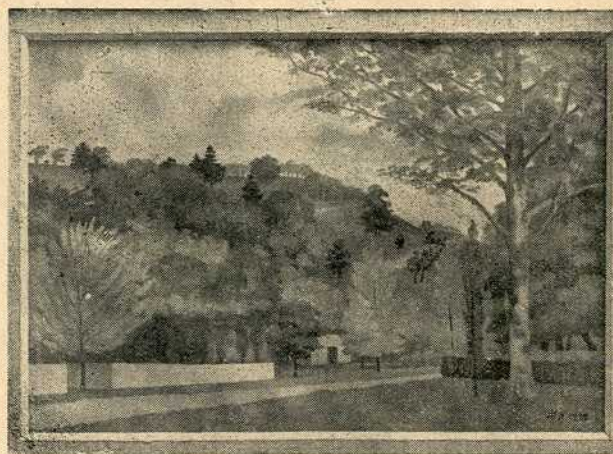
У свом садањем начину рада, Настасијевић не само да је дошао до свог правог израза, него га је он и продубио у толикој мери, и толико прилагодио свом темпераменту и психолошкој predispoziciji за мистику и религиозну екстазу, да се може, скоро без икаквих ограда, надати да се он више неће мењати.

—о—

Преци Живорада Настасијевића потичу из југоистичне Албаније, из варошице Подградец, и, колико се зна, међу њима их је било много који су се у својој околини истицали разним способностима и револуционарним слободарством. Ја овде немам могућности да се на свима њима задржавам, а то баш и није нарочито потребно, јер је о њима доста опширно писао г. Милутин Деврња у биографији Живорадовога брата Момчила, која је изишла у деветој књизи „Целокупних дела Момчила Настасијевића”.

Рођен 13-1-1893 г., од оца Николе, грађевинског предузимача, и матере Милице, рођ. Јовановић, Живорад је своје детињство све до свршетка основне школе провео у свом родном месту — Горњем Милановцу. Већ у то доба њега је привлачила природа, пејзаж, и он је поваздан, са својим млађим братом Момчилом, лутао по живописној месној околини. Нарочито га је привлачила вода и он је знао сатима проседети крај ње пецајући рибу. У школи се, у свим предметима истицао као одличан ђак, а највише успеха је показивао у цртању. Још у то доба он је пред учитељем на табли цртао портрете својих другова и суграђана.

Његов отац, који је и сам имао много смисла и разумевања за уметност, није у свом сину угушивао те наклоности, него је, шта више, настојао да их доведе до што потпунијег развитка и изражаја. 1905 год., кад су у Београду Ђока Јовановић, Марко Мурат и

Живорад Настасијевић: Пејзаж. (Уље)

Риста Вукановић реорганизовали стару Кутликову „Уметничко-занатску школу“, и то објавили у дневним листовима, Живорадов отац се одмах, телеграфски, обратио свом познанику вајару Ђоки Јовановићу, који је био у правитељ те школе, с питањем да ли би могао да прими за ученика његовог сина, коме је тек 12 година, и који је управо завршио основну школу. На велику радост малог Живорада, као и целе фамилије Настасијевић, одговор је стигао већ сутрадан, — и то позитиван. Још исти дан почело је спремање за пут, а након неколико дана Живорад је био у Београду.

У Уметничкој школи Живорад је био најмлађи ученик, али, иако је између њега и осталих ученика била велика разлика у годинама, — многи су имали већ бркове и браде, — они су га ипак најприправније примили у своје друштво сматрајући га себи равним. Ту су се затекли: Коста Милићевић, Миодраг Петровић, Милош Голубовић, Стаменко Ђурђевић, Милутин Росић, Коста Јосиповић, Шаца Лазаревић, Живојин Лукић, Ана Маринковић и још неки мање познати. Другарски односи који су се тада развили, међу онима који су још живи, трају углавном и данас, а идејно су повезани у „Лади“.

Интересантно је да се годину две по упису у Уметничку школу, Живорад, који је још од најранијег детињства показивао наклоности према музици, — уписао и у „Музичку школу“, која је тада била под управом Стевана Мокрањца. Ту је учио флауту и у томе стекао солидно техничко знање; али главни интерес му је увек био управљен према сликарству.

Од свих његових тадањих другова, најприсније пријатељство га је везало уз Косту Милићевића, иако је, као што већ рекох, Живорад био најмлађи, а Коста најстарији ђак Уметничке школе. Уркос томе што је између њих била толика разлика у годинама, — око петнаест, — по чему би се могло закључити да је између њих владао однос учитеља и дисципулуса, — ипак, Живорад се и данас тога живо сећа, међу њима је владао прави другарски однос. Неко време су заједно становали, заједно се хранили и заједно одлазили на рад у природу. Милићевић, који је у то време имао већ лепу плаву браду и уживао глас одличног мајстора, и у то доба радио своје најбоље ствари, толико је заволео свог младог друга, да су их стално виђали заједно.* За тај однос је веома карактеристична следећа анегдота, коју ми је испричао сам Живорад. Једног лепог летњег дана кад су њих двојица шетали Кнез Михаиловом улицом, срели су велику и трагичну фигуру српске поезије Петковића-Диса. Коста, који је био веома рас-

* Из тог времена се сачувала једна одлична Милићевићева слика, портрет Живорада Настасијевића.

Живорад Настасијевић: Мој брат Момчило. (Уље)

положен, претставио је свог колегу као свог сина. „Сине, ово је Дис, песник, — а ово је мој син.“ Дис се запањило, јер је Косту познавао годинама, и није ништа знао о томе да овај има већ тако великог сина. Али како их је доцније увек виђао заједно, он је тој шали веровао преко пола године, све док за њу није сазнао.

Још у то доба на ђачким изложбама Живорад Настасијевић постиже релативно лепе успехе. Његове радове запажају и о њима се похвално изражавају тадањи српски ликовни критичари: Милутин Бојић, д-р Божа Николајевић, д-р Каменко Суботић и други.

Настасијевићеве радови из тог доба, махом портрети и пејзажи, носе већ доста изразит лични акценат из кога се може осетити доцнији његов развој. Наравно да је највећи део тих радова пропао, углавном за време ратова, али се ипак сачувао изванредан број у веома богатој и лепо комплетираној колекцији проф. Мила Павловића.

1913 г. Живорад Настасијевић апсолвира Уметничку школу и одлази у Минхен, који је у то доба још увек био привлачна тачка за многе младе српске уметнике, иако је већ и Париз увелико почињао да привлачи пажњу младих нараштаја. Ту ступа прво у приватну академију проф. Хајмана, али је већ након кратког времена напушта и прелази у класу проф. Гребера на државној Академији, у којој су се већ налазили Васа Поморишац, Миодраг Петровић и Вилко Геџан. Показујући много смисла за цртеж и форму, Настасијевић, под

водством тог искусног педагога, продубљује и стиче сигурност потеза, што ће доцније постати главна карактеристика његове уметности.

Међутим, тако лепо започете студије биле су му, као и многим другима, пометене мобилизацијом 1914 год.

На глас о мобилизацији, са дванаест својих другова Срба студената, међу којима је био и познати дејчи песник Чика-Андра (Франићевић), Настасијевић напушта Минхен и преко Варшаве и Одесе, Дунавом, одлази за Неготин, а одатле у Скопље, где ступа у чувени ђачки батаљон, у којем се већ скупила читава млада српска интелигенција. То су оних „1300 каплара”, о којима је пре кратког времена објавио књигу инж. М. Јањушевић, а који су током читавог прошлог светског рата давали читав низ хероја који исписаше најлепше странице последње српске Голготе.

По двомесечној ратној, — скраћеној, — обуци, тих 1300 младића произведени су за капларе, распоређени по бојним јединицама, одмах затим, сутрадан, произведени за поднареднике и уз свирку и песму, у највећем младеначком заносу, упућени на фронт. Живорад Настасијевић је додељен у II „гвоздени” пук у саставу армије војводе Степе Степановића, за водника. То је онај наславнији пук свих савезничких војсака прошлог светског рата, који је по томе и добио своје име: „гвоздени.” С тим пуком Настасијевић суделује у свим његовим, у литератури већ довољно познатим, легендарним подвизима; — у првом реду у Колубарској бици. Као војник, Настасијевић је увек био у првим борачким редовима, небројено пута се излажући животној опасности; гледао је своје најближе другове како падају као снопље под кишом непријатељских куршума, али је ипак из тог пакла извукао живу главу, — и на прсима „Обилића”, медаљу за храброст.

Али за нас је овде важније да нагласимо да је он кроз сво то време, — као и многи његови другови по струци, сликари, — све сло-

бно време између битака испуњавао интензивним сликарским радом; скицирањем интересантних момената, карактеристичних типова и покрета. Његов војнички ранац био је пун таквих скица, које је носио собом све до албанских гудура, где оне нађоше свој гроб, јер је голи шивот био ипак изнад свега осталог.

После Колубарске битке, која се, како је познато, свршила неслућеном победом сопског оружја и изгоном Аустријанаца из Србије, II гвоздени пук је биваковао у Младеновцу, и за то време Живорад Настасијевић, заузимањем свог команданта, пуковника Димитрија Милића (погинуо на Солунском фронту), добија у селу једну лепу сеоску собу, одмах поред штаба пука, где је себи инсталирао свој атеље. Шта више, упркос ратног стања, његов командант га са специјалном дозволом пушта чак у Београд, да тамо набави себи сав потребан сликарски материјал. У том атељеу Настасијевић, иако није био официјелни ратни сликар, има све могућности да се сав поеда свом делу, — и он ту израђује мноштво ратних скица и студија за велике композиције, у намери да их после рата изоади. Али, наравно, тај срећени рад, у тим приликама, није могао дуго потрајати.

Пред Ускос 1915 год. бугарске комите нападну крај Струмице, на самом спавању, логор сопских регрута и покољу их преко четири стотине. Због тога, хитном наредбом Врховне команде, II гвоздени пук буде одређен да уништи те комите, и он крене још исте ноћи. С тиме је уједно био завршен и Настасијевићев сликарски рад у Младеновцу и ликвидирао, на брзу руку, његов атеље. Један део слика, које је ту начинио, спаковао је у свој ранац, а оно што ту није стало преузео је на своју бригу сам командант пука. И те слике су идуће јесени пропале у непроходним гудурама албанских кланаца.

Једна од тих пропалих скица Живораду Настасијевићу се нарочито усекла у сећање. Она је претстављала опело над око двеста његових погинулих другова из пука, међу којима се налазио и већи број личних пријатеља: многим од њих он је скицирао лик који им се задржао на лицу у моменту смрти. Над њиховом заједничком раком стајали су командант пука, с очима пуним суза и војничком шапком у руци, и пуковски пом Милован, са епитрахилом преко војничког шињела и отвореним јеванђељем у руци. У позадини Врапчевог Брда, на којем се одигравала та тужна сцена, назирале су се у тами силуете осталих славних и крвљу натопљених брда рудничких планина, а над читавом композицијом, у вечерњем сумраку, доминирао је тужни дах неумољиве смрти.

Међутим, док је II гвоздени пук стигао, на сам Ускрс, у Велес, бугарске комите су се већ пребациле преко границе, и пук, необављена посла, продужава за Штип. Један ба-

Живорад Настасијевић: Мотив из околине Куманова. (Уље)

таљон овог пука одређен је да логорује у суседном селу Дољани. Случај је хтео да су већина војника из тог батаљона били Црно-травци, и самим тим, зидари на гласу. Па како се у селу затекла једна разрушена црква, — задужбина једног Немањића — цео батаљон сложено реши да на њеним развалинама подигне нову цркву. Одмах се приступило послу и хиљаду пари руку радило је сложено пуна два месеца док није била остварена њихова замисао.

Бак-наредник Живорад Настасијевић, једини сликар у пуку, био је одређен да изради иконостас. Ради тога буде, као курир, послат у Солун да набави сав потребан сликарски материјал. Али, на његово велико изненађење и жалост, у читавом Солуну није могао да нађе нити једну радњу у којој би могао да купи потребне боје и четке. Међутим, срећом, на повратку у пук, у Велесу сусретне старог велешког сликара Ђорђа Јаковљевића — Зографског, који му, кад је сазнао о чему се ради, стави на расположење сав свој материјал, а јер се радило о старој немањићској задужбини и војницима који своје слободно време употребљавају за тако богоугодна дела, старац се толико гануо, да није, за цео уступљени материјал, хтео да прими ни паре. Сви радови у цркви, подразумевајући ту и иконостас, — који је рађен у донекле модернизованом академизму, — били су завршени крајем јула, и на дан светог Илије црква је била освећена, уз чинодејство скопског владике, уз велико учешће народа, војних и политичких првака. Међу њима се налазио и покојни Љуба Давидовић, који је био веома одушевљен целим тим потхватом; он је честитао свима који су имали заслуге за ту ствар, а нарочито Настасијевићу, чији му се иконостас веома свидео.

За време подизања те цркве, један други батаљон истога пука подигао је спомен-капелу на месту описане погибије струмичких регрута. И за ту капелу, уз разне ратне перипетије, Настасијевић је израдио велику олтарску слику — „Голгота“, коју је компоновао у високо религиозном духу старих фламанских мајстора. Али већ сутрадан по освећењу те капеле, Бугари су поново извршили напад на српске предстраже, које су се налазиле свега неколико стотина метара од те капеле. Настасијевић је поново метнуо боје и четке у ранац, зграбио пушку и с друговима кренуо у против-напад; нож на нож. Неколико дана по томе на том истом месту су вођене велике борбе између Срба и Бугара, у којима је та капела срушена и у њеним рушевинама покопана Настасијевићева „Голгота“.

Потом настаје период великих и огорчених борби, — о којима овде нема потребе да се говори опширније, — услед којих ће Настасијевићу за дуже време бити онемогућен сваки сликарски рад. Ангажујући се сав, као

водник, у тим борбама, он два пута пада у бугарске руке, али оба пута у оном ратном метежу — у којем се „не зна ни ко пије ни ко плаћа“, — успева да побегне и да се врати у своју чету.

Долази познати слом, и повлачење српског Краља, војске и народа преко Албаније. Настасијевић, — коме су се у албанским гудурама смрзле ноге, и један део пута, ради тога, био ношен на рукама својих војника, — с остацима бежаније стиже на Крф. То је било, као што је познато, почетком фебруара 1916. године.

При формирању нових српских војних јединица Живорад Настасијевић, који је у међувремену произведен за потпоручника, пребачен је из II гвозденог пука у XXIII пук вардарске дивизије, у којем доцније суделује у историским операцијама на солунском фронту: на Горничеву, Црној реци и Кајмакчалану.

За време самих борби на Кајмакчалану, крајем 1916 год., на коти бр. 1050, разболео се од трбушног тифуса и запаљења плућа, — и тешко болестан пренешен је у француску болницу бр. 5 у Солуну. После разних перипетија у самој болници, где је неколико пута био на самој ивици смрти, ипак је толико преоздравио да је почетком 1917 г. могао бити на носилима пренешен на лађу и упућен у Алжир, где је ускоро у болници „Мајо“, уз изванредну негу француских лекара, потпуно оздравио. Као реконвалесцент упућен је у афричку бању „Хамам-Рира“, где се поново враћа свом сликарском послу. Путује по разним местима француске колонијалне Африке — Тунис, Бизерта, Картага, Сиди Абдалах, Фервил — носећи са собом свој сликарски штафелај и боје, и израђује читав низ интересантних афричких пејзажа. Осим тога израђује и изванредан број портрета ратних другова Француза. Све те слике испоклањао је друговима свих могућих савезничких народности, и вероватно је да се већи број тих дела и данас још налази у разним деловима света.

У јесен 1917 год. са стотинама прездравих другова враћа се у Солун, али, као неспособан за даље ратне напоре и борбе, бива додељен врховној команди за официјелног ратног сликара. Ту већ затиче двојицу својих старих другова — „фахколега“: Михајла Миловановића и Милоша Голубовића. Њима се доцније придружују Вељко Станојевић и Васа Поморишац. Сви су они ту имали погодне могућности за рад. Израдивши већи број ратних мотива они су се почели озбиљно спремати да у Солуну приреде једну велику изложбу, која се, међутим, није остварила. Ту, у Солуну, Настасијевић, сликајући, остаје све до краја рата, када се враћа у ослобођени Београд.

Највећи део тих слика српских ратних сликара послат је још за време конференције мира у Париз на „Југословенску изложбу“. У

оном неописивом победничком одушевљењу Париз је те слике примио најодушевљеније, се изложба, по томе, може да уброји међу несумњиво најуспелије наше изложбе на страни. Том приликом су, међу делима осталих сликара, била запажена и похваљена и дела Живорада Настасијевића.

Исте, 1919 год. Настасијевић учествује на изложби једне групе ратних сликара у Београду, са тридесетак својих слика рађених у Солуну. Та изложба, која је била прва послератна изложба у Београду, имала је огромног успеха, јер су се бивши ратници управо отимали да дођу до тих дела, која су за њих претстављала најлепше успомене из најтежих дана живота.

После те изложбе Настасијевић одлази у Париз где ступа у академију „Д' ла гранд Шомије”, где остаје све до краја 1921 год., кад се враћа у Београд, где од тога доба живи стално — као слободан уметник.

—о—

До данас, Живорад Настасијевић је имао пет својих колективних изложба.

1923 г. Настасијевић је приредио своју прву колективну изложбу у великој дворани Основне школе код Саборне цркве. Поред портрета и фигуралних композиција, на тој изложби су били заступљени претежно београдски мотиви. Један критичар из тог доба, пишући о тој изложби, написао је и ове инте-

ресантне ретке: „Прошавши кроз Париз, да би одмах стао на раскрсницу нових путева у уметности, он не иде ни за ким и ако има људи који му личе. Да се ослободи уплива од оних од којих је научио шта је слика, открио је један нови пејзаж београдски. И ту је он сам. Сви остали који су хтели да тај пејзаж даду, нису успели да га тако уокви-ре, вежу, изнесу пред гледаоце као он. Он га је први пронашао и сигурно ће га још боље наставити.” (Женски покрет, септ. 1923 год.).

Већ идуће, 1924 г., он, — у заједници с тада већ реномираним сликарима: Јованом Бијелићем, Петром Добровићем — и Сибом Миличићем, приређује у Загребу своју другу колективну изложбу. И на тој изложби Настасијевић излаже углавном пејзаже и мотиве из Београда и Париза. Као и остала тројица излагача, и Настасијевић постиже и код загребачке публике и код загребачке критике веома леп успех. Један критичар је тада за њега написао: „У сликама до крајности је наглашен суморни штимунг. Јасно исписива разне цимере по кућама и крововима. Све празно без живог створа, као да тишинама поред поред затворених врата и прозора пролази тек умјетникова осјетљива душа. Настасијевићев кист је прецизан и сигуран, на сликама нема ничега сувишног и мањкавог.” — А један други критичар је запазио следеће: „Настасијевић је млад и обећаје много. Хотимично монотон у боји, он даје у сликама неку масивност, дискретним средствима, што показује да се развија у озбиљног и доброг умјетника.”

Трећа Настасијевићева колективна изложба била је 1925 год. у заједници са познатим графичаром Љубом Ивановићем. На тој изложби Настасијевић је изложио искључиво своје графичке радове и то фигуралне композиције, београдске мотиве, портрете и — први пут, — нацрте за велике религиозне композиције. Критика и овог пута веома похвално пише о Настасијевићу и констатује да је он предестиниран за религиозну мистику коју би требало да ради у великим димензијама и то алфреско.

Своју четврту колективну изложбу Настасијевић је приредио 1926 год. Ту је, према тадашњим приликама, учинио већ један веома леп корак унапред, особито у погледу линија, које — су му постале још гипкије и топлије. Пажњу критике привлаче његови портрети, пуни благе преподобности, управо неког анђеоског мира. Крајем 1927 год. Настасијевић приређује своју пету и до сада последњу колективну изложбу, на којој први пут јавно излаже своје фреске, Овде треба нагласити да у то доба код нас нико није ни помишљао да ради фреске и да се тај Настасијевићев први, веома успели, покушај може сматрати почетком почетка обнове нашег славног средњовековног фреско-сликарства. Један критичар тај догађај назива чак „препадом, који је симпатич-

Живорад Настасијевић: Свети Архангел Михаило (Икона уљем)

но примљен." („Новости", 7 нов. 1927 г.); други (у „Политици", 20 нов.) изражава наду да „наше црквено сликарство, које је скоро потпуно занемарено, може видети велике користи од г. Настасијевића." — а трећи (у „Времену", 8 нов.) пише следеће: „Фреске су рађене оним старим заносом, који се видео на толиким црквеним и манастирским зидовима у давна времена. Већ тај занос може да послужи као једно мерило, којим ће се искреност претопити и слити у похвално, јерти побожни ликови одају мајстора, који је и у овом материјалу остао довољно пластичан, изразит, убедљив и технички дотеран." Сликар Васа Поморишац, који и сам има слична уметничка схватања као и Настасијевић, констатовао је тада веома исправно: „Потребно је само великих зидних површина, па да Настасијевић потпуно манифестује себе и на пољу монументалног сликарства, као што се је потпуно афирмисао на — тако да назовем — камерном сликарству."

Та прилика се Настасијевићу пружила веома брзо, већ идуће године. Те, 1928 год., Настасијевић израђује своје прве велике фреске и то у новосаграђеном Уметничком павиљону „Џвијета Зузорић" на Малом Калемегдану. То су оних седам, посетиоцима тог павиљона добро познатих, алегориских фигуралних композиција које претстављају разне гране уметности.

С тим фрескама он постиже веома леп успех, тако да одмах по томе добија у израду 6 фресака у преуређеној и проширеној згради Општине града Београда, у Узун Мирковој улици, у дворани за седнице Градског већа. Од шест израђених фресака једна претставља стару Београдску тврђазу, компоновану по једној средњовековној литографији, друга алегорију Београда, а остале четири карактеристичне мотиве старог Београда — Скадарлију, Дорћол, Савамалу и Варош-капију. Тим поводом „Политика" у свом броју од 15 децембра 1928 г., у приказу тих фресака, констатује следеће: „Фреска је поред архитектуре онај род уметности у коме ми имамо давнашњу и одређену традицију. Па ипак, врло мали број уметника усуђивао се да обнови ту уметност, која изискује велики труд и вештину која се тешко постиже. Међу савременим сликарима једини Настасијевић гаји фреску и може се рећи да је он за мали број година постигао у томе виртуозност средњовековних мајстора."

Од тога доба Настасијевић највећи део својих, не малих, способности посвећује фрески и већ 1930 год. добија израду фреско иконостаса у седамнаест фрески у цркви у Крупњу. Тек ту он налази могућности да се у потпуности изрази. Религиозна фреска постаје највишим дометом до којег се довиноу Настасијевићев таленат, Већ идуће, 1931 г. он ради девет великих фресака, у успенској цркви у

Живорад Настасијевић: Свети Архангел Гаврило (Фреска)

Панчеву, чиме постиже заиста, код нас, редак успех. О тим фрескама се пишу читаве опсежне студије и многи наши листови их репродукују. 1932 г. израђује иконостас у фресци у цркви „Богородичиног покрова" у Београду (у Кајмакчаланској ул.). 1933 г. израдио је по две велике фреске у Народној банци у Скопљу и историској Самодрежи цркви на Косову, а 1938 г. једну 9 м² велику фреску у спомен капели на Зебрњаку код Куманова.

Осим побројаних религиозних композиција у фрески, Настасијевић је живописао — алфреско — и девет капела на београдском гробљу. То су капеле фамилија: Савић, Зарић, Младеновић, Банић, Томић, Јаћимовић, Сибиновић, Матић и Памовић. Неколико мањих капела је живописао и у унутрашњости.

Већи број Настасијевићевих фресака, — делимично у преносним рамовима, а делимично на зидовима, — налази се и у разним приватним колекцијама, углавном у Београду. Овде ћемо споменути само две, и то ону много репродуковану „Јесен", која се налази у вили директора Павловића у Крунској улици, — и фигуралну композицију „Купачице" у вили д-р Јанковића на Вождовцу.

Осим до сада наведених радова, Настасијевић је, како сам рачуна, до данас израдио, што уљем што темпером, око 20 великих фи-

гуралних и историских композиција, 50 славских икона, 250 пејсажа, 50 портрета и 30 мртвих природа. Поред тога илустровао је и неколико књига. Овде ћемо поменути само „Хришћански наук” од Милић-Мајсторовића и „Хришћански наук” од Живана Маринковића.

Одмах после рата Настасијевић је постао члан „Пролетног салона” у Загребу, а доцније је био члан разних ликовно уметничких удружења: „Групе слободних уметника”, „Групе седморице” и „Ладе”, где је још и сада. Али, у том погледу је овде најважније споменути, или још боље — поновити, да је он један од оснивача и главни идеолог групе „Зограф”, којој је неколико година био и претседник. Наравно, да је суделовао на свим изложбама тих удружења, као и на „Цвијетиним”, код нас и на страни.

Његова се дела налазе у „Музеју Кнеза Павла” у Београду, у „Модерној галерији у Загребу”, у београдском „Градском музеју” и по разним приватним колекцијама. Сада ради своју највећу фреско композицију „Краљ Петрова четир вола”, у великој дворани Соколског друштва Београд-Матица, која ће износити четрдесет квадратних метара.

—о—

Живорад Настасијевић је члан једне изразито уметничке породице. Четири брата Настасијевића претстављају четири мање — више позната имена, на четири разна уметничка домена. Док је Милорад сликар, прерано преминули Момчило био је књижевник, Светомир је музичар, а најмлађи Славомир је комедиограф. Кућа Настасијевић је дуго година била једно од ретких интимних стјечишта београдског уметничког света. Кроз ту кућу, у којој су у своје доба нашли пријатељски пријем и Гаврило Принцип и Коста Милићевић, прошао је после рата добар део интелектуалног и уметничког Београда. Кога то поближе интересује, — поново га упућујем на овде већ поменути Деврђину биографију Живорадовог брата Момчила. После Момчилове смрти, 1937 год., уметници се све ређе састају у том гостољубивом и културном дому; али још и данас ту можете затећи цео низ познатих уметничких имена.

Живорад Настасијевић је нежења, као што је то био покојни брат му Момчило, и као што је то Светомир. Њих двојица, Светомир и Живорад, и данас живе у заједничком кућанству са своје две неудате сестре, — Даринком и Славоком, које су обадве професори, — и са својом седамдесетогодишњом мајком. Између њих свих влада најлепша хармонија и међусобно разумевање и поштовање.

Свог атељеа Живорад већ дуже времена нема. Скице и нацрте за своје фреске ради на обичном малом цртаћем столу, а саме фреске, наравно, на лицу места. Своје пејсаже ради у самој природи, а довршава их на доста оригиналан начин. Уместо да разапето платно метне на штафелај, — који је спаковао и од-

нео на таван, — он га меће на седало од столице и наслони га на наслон. Боје и остале сликарске потребштине, као и цигарете, метне на седало од столице поред слике, примакне једну повећу „шамлицу”, седне на њу и, — како он сам каже, — ради пријатније него на било каквом штафелају.

Средњег је раста, мало дежмекаст, лепих црта лица и веома младолика изгледа. Коса му је редовно немарно зачешљања и раскуштрана, а очи живе и будне. По природи је боем, у оном вишем и племенитијем смислу; не осећа никакву потребу за власништвом, а у одевању је доста немаран. Колико га је познајем, увек је ведро расположен и насмејан. У разговору заузима увек веома симпатичан, другарски и присан став. Разговорљив је, и с њим човек може провести и по неколико часова у разговору, а да не осети како је време прошло.

Реченице су му јасне, концизне и убедљиве. Своје сасвим изграђене уметничке назоре он радије проповеда практички, делом, него речима; али ипак на моју изричиту молбу, он их је сажео у ових пар реченица:

— Задатак и циљ уметности не може бити подржавање и копирање страних великих узора. Ако уметност има неког смисла и неког утицаја на свеопшти развој човечанства, — а досадања историја доказује да она једина далеко преживљује народе који су је створили, — онда је више него сигурно, да уметност мора бити самоникла, једино самоникла, — јер једина таква уметност и јесте уметност. Или, да будем још јаснији: Уметност је само оно што је заиста аутентични израз данога миљеа, па према томе, пресађивати тековине страних уметности, па ма како оне генијалне биле, значи негирати основни постулат уметности — креаторску моћ аутентичног изражаја.

.....

— Нама нису потребна никаква летења за експериментима западноевропског ликовног израза. Ми имамо огромне ликовне традиције по нашим манастирима, какве има мало који народ. Наша уметност треба да се ослања на те традиције, а инспирације треда да тражи, не по светским галеријама и еремитажима, него на нашем родном, свим могућим мотивима, пребогатом тлу. Тек та синтеза може да пружи услове за велика ликовно-уметничка остварења, који ће нас увести као равноправне факторе, у историју уметности.

.....

— Треба заћи по нашим црквама и видети како се све тамо живопише. И најекстремнији модернистички теорети нађоше ту своје место. Људи без икаквих религиозних осећања, људи кроз антирелигиозни, размахаше својим четкама по зидовима и дверима кућа, које би, до своје последње честице, морале одисати чистим религиозним духом.

Књижевни додатак

Капетан Радич Петровић

После повлачења аустриске војске из Србије, прешао је капетан Радич Петровић, са своја три сина, у село Јаково. За његово мудро командовање и легендарну храброст одликовао га је ћесар капетанским чином и племством угарским. Аустријски двор да би био сигуран од упада турских башибозука у Срем, постави, као најсигурнијег, капетана Радича за старешину кордона од Земуна до Бољевачког и Прогарског Комаришта. Срби трговци, који су дотеривали стоку и продавали је Аустрији, имали су у старом капетану велику подршку и заштиту. Сам Карађорђе, бивши стражмештер у компанији капетана Радича, најчешће је долазио и дотеривао целепе говеда и свиња. Чим је чуо за устанак на Орашцу, капетан Радич је оставио и пензију и старешинство и прешао у Србију. Пре прелаза у Србију дао је својим пријатељима велике суме новаца да купе топове, пушке и муницију.

У одређени дан, дотерају оружје на Саву. Он пређе и узме га. Један део оружја да проти Матеји, да носи за Шабац Јакову, а остатак Карађорђу, који је, сазнавши за капетанов долазак, дошао у Остружницу да га дочека као свога побратима и најбољег пријатеља. Капетан Радич, као искусан командант, био је десна рука Карађорђева. Он је одређивао место за топове. Распоређивао војску и наређивао јурише. Његовој војничкој спреми има се захвалити за многе победе српских устаника.

Пре устанка биле су три хајдучке чете у Србији. Једна Ђурчије Сремца из Босута. Ова је била страх и трепет за Турке, и с ове и с оне стране Дрине. Другу је чету водио Станоје Главаш, и то око Мораве, Ибра и западне Мораве. Трећу, најмању, водио је најмањи од војвода, ускок Хајдук-Вељко, који је хајдуковао на истоку Србије.

Капетан Радич био је необично вешт. Као командант целокупне војске, поред личне храбрости, био је хладан и у најтежим часовима присебан. Неумитан према кукавицама, а родитељски благ према јунацима. Иако стар, био је као младић, висок, крепак, људина огромне снаге, гласа крупног и отечног, а погледа благог и родитељски милог.

При заузећу Београда упаде у кућу Адем бега Јојића, где му се на веру предају Адемова жена, затим жена Етен бега Селимовића и жена Осман бега од Ужица, која је тих дана дошла у кућу Адем бега, као гошћа. Све три одведе Радич својој кући. Рекао им је да се распитају за своје мужеве, и кад их пронађу, он ће их вратити њиховим кућама. Тако су две отишле, а остала само жена Осман бега, Зобеида. Капетан Радич писао је у Ужице војводи Милошу Обреновићу да пронађе Осман бега, али овај одговори да није у Ужицама. Тако Зобеида остаде у кући капетановој. Једног дана дође Карађорђе у Београд у посету своме побратиму капетану Радичу. Кад спази младу кадунцицу рече капетану:

„Чујеш побратиме! Што кубуриш с талко лепим женскињем? Нека оде мој Петар (Јокић) по попа и нека му јави да одмах дође. Станоје (Главаш) нека оде по Јанка Катића, да ти буде кум крштењни, а ја ћу бити кум венчани. Свакако се мораш венчати, а лепше и боље жене од ове младе кадунцике нећеш наћи. Да сам, којекуде, као некад за то, одмах би је привенчао за се”.

Капетану, као старом човеку, не би мило ово што Карађорђе предлаже, па рече:

„Бог с тобом, побратиме, шта ће мени то грешно дете? Нека она себи тражи прилику, а мени ваља гледати нешто поматорије, да се не стидим”.

Карађорђе, да би прекинуо даљи разговор, зовну кадунцицу и упита:

Кадунчице море! Или, којекуде, волиш поћи за каквог младог бећара, или за мога побратима Радича? Кажи ми праву истину”.

Кадунцица, која се већ беше свикла на кућу капетанову, и којој би било тешко да се с неким потуца по белом свету, одговори Карађорђу:

„Кад већ мора бити, онда волим поћи за капетана Радича, мога господара, него за неког другог, кога не знам”.

И тако се кадунцица Зобеида покрсти, на крштењу доби име Зорка и венча се за капетана Радича. Увек је капетан говорио Зор-

ки да му је жао што није разабрао за Осман бега.

Док се ово дешавало у Београду, Осман бег је туговао за својом вољеном кадуном. Дуго је распитивао и напослетку сазнао да се покрстила и венчала за капетана Радича. Реши се да је нађе и да је украде, по цени главе. Обуче се у сиротињско одело Срба Бошњака, метне за појас два сребрњака и крене преко Босне за Београд. У Јањи се задржа на конаку код Тирић бега, а одатле удари преко Мачве право у Китог, попу Смиљанићу. Њему рече да је Србин из Босне и да иде Карађорђу, да му буде момак. Прота му рече да сврати прво код капетана Радича у Београд, па ће га он послати Карађорђу. Осман бег за непуна два дана стиже у Београд. Кад су му показали кућу Радичеву, Осман бег право крене тамо. На капији срећне капетана, који га упита одакле је. Осман му рече да је Србин из Босне, да се зове Сретен и да га је њему послао поп Смиљанић. Капетан му одговори да иде у кућу и да нешто једе, док се он не врати. Чим је капетан измакао низ улицу, Осман полети у собу Зобеидину. Падеше једно другом у загрљај. Зобеиду ухвати страх, да Османа не препознају, зато му рече да се чува.

У томе се врати и капетан Радич. Осман бег је седео поред огњишта и пушио. Како уђе у кућу, Радич викну да се да јело Осман бегу. Кад се свршио ручак капетан упита Сретена:

„Бога ти, Сретене, шта раде по Босни они наши потурчењаци? Да ли се љуте што смо устали на дахије и побили их?”

Осман бег одговори:

„То им је врло уз косу. Говоре како сам султан диже Србе на оружје да се свете дахијама, што су му убили његовог најбољег везира. Баш оно вече кад је хтео прећи Дрину, дође у Јању неко балинче од горње Дрине и говораше, како се Бошњаци Турци дижу на Србију због покрштеника.”

Кад Осман бег заврши, поче му капетан причати да су сви ти муслимани преко Дрине наши Срби, јер не знају ни речи турског језика и каже, како су се договориле хоће из Старог Влаха, због освете, да оду у Црну Гору и да ухвате две Црногорке и једног попа црногорског, да их доведу у Стари Влах и потурче. Како су отишли нису се више вратили.”

За време њиховог разговора, дођу капетану из нахије његови момци. Капетан им рече:

„Ево вам четвртог Сретена. Пошто ви имате коње, бићете по нахији, а Сретен ће остати код куће.”

Момци су живели као браћа. Вечером би се састајали у башкалуку, свирали у тамбууре, ударали у шаркије, певали уз гусле јуначке песме о скорим бојевима и тако у песми и весељу проводили целу ноћ. Осман бег

и Зобеида, кад год би се састали, уговарали би како да побегну у Босну. Мада су све удесили, ипак им се дуго није пружила прилика за извођење њиховог плана. Наједанпут се указа прилика. Дође књига од Карађорђа Гушанац Алији. Капетан Радич даде књигу Осман бегу, да је носи Крцалији Гушанац Алији. Саветовао га је да се чува и да се не ода да је Србин из Босне. Осман бег једва дочека. Чим је дошао Гушанац Алији, каза му ко је и зашто је дошао. Гушанац рече да је Зобеида његове жене рођака. Ово још више обрадује Осман бега. Уговоре све. Кад Осман бег дође капетан Радичу, овај га упита да ли се плашио Турака. Осман одговори да се јуначки држао, и да је, као бакшиш добио педесет гроша. После овога разговора Радич оде у град, а Осман бег Зобеиди. Исприча јој разговор са Гушанцом. Уговорили су да неко од Гушанчеве родбине иде са турском патролом сваке вечери и да чекају на њих. Она му рече да ноћу не може побећи у женском оделу због српске патроле, него само у мушком. Још му спомену, ако нема пара, да ће узети из капетанове ризнице. Осман бег плану и одговори Зобеиди:

„Да сједиш мирно од капетанове ризнице. Немој узети ни једне клете парице, јер би то била крађа, а крађа је страхан гријех пред Богом и подла опачина пред свијетом. Ваља нам тако отићи одавде да се не каже за нама, да смо узели туђе, ни толико, што вриједи једне шиватке. Чиста срца и чисте душе отићићемо из ове куће, да нам није зазора, ни од сама себе. Само се бојим, да ме Карађорђе, кад дође, не узме за момка. Онда смо пропали.”

Зобеида га увери да се тога не боји. Јер, и капетан и баба Достана много воле Османа и не би га дали ни за живу главу.

Све су још један пут спремили и уговорили час када ће побећи из куће капетана Радича. Мислили су да је њихова тајна дубоко скривена у дну срца, па се зато нису плашили. Нису ни у сну сањали да у кући има још неко који је одавно прозрео њихову тајну. То је била баба Достана код капетана Радича. Као млада била је на гласу певачица. После смрти свога мужа дошла је у кућу капетана Радича, јер је и њему била умрла жена. Децу му је одгајила и била им друга мајка. Зато, чим се капетан вратио из Тесарије, дошла је код њега. Кад је хтео да се жени Зобеидом, она га је одвраћала да то не чини, говорећи му да млада кадуница није за стара човека.

Као покрштеница, одмах је приметила да то није Сретен него Турчин, јер га је опазила кад је узимао авдес, прао се пре и после јела, клањао и, колико је могао чувао се хришћанских јела. Била је убеђена, да је овај Турчин муж Зоркин. Душом и срцем одана капетану Радичу, бодро је пазила и на Осма-

на и на Зобеиду. И то зато да не би у љубавној заслепљености отровали капетана Радича. Али кад их је добро упознала, видела је да су њихова срца чиста и без трунке рђаве помисли. Хтела је да открије тајну своје капетану, али се бојала да капетан, као заклето непријатељ Турака, не убије Османа бега. Зато се решила да прво разговара са Зобеидом и да јој помогне, да достојанствено изиђе из куће свога добротвора. Кад су гости, а с њима и капетан Радич, отишли од куће, баба Достана дозвољава себи Зорку и рече јој:

„Јуче сам била у граду. Сви су те родови поздравили и једва чекају да им дођеш.”

Кадуница пребледе:

„Не бој се” – умири је баба Достана. Нисам ја злорада, да теби нешто без разлога позлобице учиним. И ја и капетан желимо да се што пре вратиш своје Осману бегу.”

На те речи заплака се Кадуница и кроз сузе одговори:

„Видим да све знаш. Сад, до тебе стоји, оћу ли бити срећна, или ћу да пропаднем. Не плашим се смрти, али се плашим срамоте. Највише се бојим, о Боже...”

Ту престаде и удари у грчевит плач.

Баба Достана осети да је то страх због Осману бега. Кадуница поче кроз сузе бабу молити. Да си ми по Богу мајка. Не издај ме, кад се ја луда издадох.”

„Слушај, кћери, кад си ме већ поматерила, рече баба Достана, хоћу да ти будем мати и знај ово, да она зна да ћеш га оставити и да је Осман бег дошао по тебе. Не бој се, кћери, капетан је поштен као човек и честит као јунак. И њему је криво, што га је Карађорђе натерао да се с тобом венча. Све ћу ја удесити и изравнати. Али ћеш на поласку, као своје добротвору да му пољубиш руку.”

На то је Зобеида упита, како је дознала да је Сретен – Осман бег. Баба Достана јој рече да је и она покрштеница и да је зато одмах по његовом адету познала да то није геак, него господичић и Турчин, који није метнуо главу у торбу само да види Зобеиду, него да је и одведе. После овога баба Достана рече:

„Гери моја, ко светла образа умире, не каје се што се родио, макар му за живота и горки дани бивали. Ти ниси провијуша, нити нека пролијет, зато ће Бог дати, све ће добро и срећно поћи за руком.”

Зобеида, озарена срећом и охрабрена материнским речима баба Достане, поче од срца говорити:

„Хвала ти као мајци. Вјеруј ми, мајко, да не би било поштено да сам побјегла. Осрамотила бих старог човјека, који ме пазио, чувао и неговао као дјете. Осећала би’ у бежању, како ме прате његове речи: „зар ти, Зорка, тако мени захвали, мада сам ти го-

ворио, да бих те радо предао твоме Осману бегу. И што си ми у кући била више него дијете”. Мало сам била љута, што не одржа вјеру, него ме покрсти и венча. Тешко је то, бабо, кад срце подлегне очајању, а још грђа глава, кад се довољно не слаже с добрим срцем. Слушај још, мајко. Није лако подносити добротворство, кад оно премашује заслуге, а како ли ми, који нисмо ни мало заслужили. Ја тек сад видим, да је оно права срећа што поштено дође човеку; а оно што настаје преваром или туђом несрећом, јесте укор и срамота. Чуј ме. Ја сам женска страна, али ти тврду вјеру задајем, да из овога дома нећу поћи, док ми ти не кажеш, да је мој добротвор, капетан Радич, благословио мој пут.”

Баба Достана, усхићена овим речима Зобеиде, загрли је, пољуби и рече јој да иде у собу, да узме вез и да иде код Живковићке, а она ће сачекати капетана Радича, да се с њим поразговори.

Стари капетан појави се на капији, срет се са Зобеидом, помилова је руком, као дете, и упита, куда ће. Она му рече, да иде код Живковићке, да јој покаже вез. На то капетан одговори:

„Иди, синко. Оно је Сојевићка и за Сојевићем је била. Из честите је у честиту је кућу дошла. Од ње се можеш добру научити.”

Кад то рече, пође у кућу, где затече баба Достану веселу и расположену. Упита је, шта је узрок њеном расположењу, а баба Достана исприча све што је са Зорком разговарала. Рече му. Знаш ли, шта ми је рекла, кад сам јој напоменула да иде од тебе. Ја сам само женска страна. Но кажем ти и тврду ти вјеру дајем, да никако нећу из овога дома, док ми ти не кажеш, да ми је мој добротвор, капетан Радич, благословио пут. Шта велиш, на те речи, господине?”

„Шта имам да кажем, баба Досто, рече капетан. Једна красна и добра душа, као што је Зорка, не би могла друго ни рећи. Да је то била була, од оних обичних, мислиш да би’ је задржао у моме дому, – и да би’ писао и слао улаке, да пронађу Осману бегу. Тешко ми је било, кад сам је гледао како вене на очиглед. Него да удесимо, да она што пре иде. Требало би Осману позвати из града, да ми дође на веру. Ако не дође, није достојан свога господства, нити је вредан да буде муж овако красној кадунци. Све ми се чини да је Осман бег господичић и премишљало, па би желео да му жена дође на ногу. Као да не жели, да ризикује главу.”

Баба Достана прихвати ову реч ризиковање и помисли да је баш Осман бег, као Сретен, метнуо главу у торбу. Зато му поче говорити. „Добро, знаш да свуда Турци говоре, да си за њих највећи душманин. Зато, ко би смео доћи код тебе, а нарочито Осман бег, муж твоје Зорке, што се покрсти и удаде за тебе?”

Капетан Радич се слатко насмеја на речи баба Достанине и кад је видео да нема ништа више да каже, поче своју причу, која завршава баба Достану:

„Е, моја баба Досто — сад ћу ја теби нешто да кажем, што нисте знали, ни ти, ни Зорка. Кад је Сретен дошао, није прошло ни два дана, он дође мени у избу и рече ми, да је по мојој поруци дошао по своју Зобеиду и да се никоме није казао, ни издао, осим мени, јер је увидео, да сам ја прави Србин. Ни Зобеиди није рекао да се мени јавио, јер би се уплашила. Сад чуј. Никоме ни речи. Ја ћу се као и до сада правити невешт. Али још нешто. Ти се сећаш, да је Сретен код нас дошао у недељу на вече. Ја сам то исто вече добио књигу с Дрине из Јање од мога пријатеља Тирић бега. Ево шта пише: „Мили побратиме, — ти ми некад на правди сачува главу, ја те онда побратих и ти си ми побратимство примио. Од тога доба ја оста' теби дужан и, бива, захвалан до гроба, јер ми је ова глава поклон од тебе. Као брат брату пишем, да сам дознао, да ти у госте иде неки Осман бег Шерафић из Ужица, што му је млада кадуна за тобом. Он је овуда прошао преобучен, и само га је један од мојих момака препознао и мени за њега казао, како кани поћи теби. Кад ја то чух, текну ми на ум, да љубоморан човек може учинити велико зло. Он не пита, шта ће с њим бити. Тај се Осман бег, како ти рекох, прерушио и обукао на себе измењарско одело, и каже за се, да је Србин, и да му је име Сретен. Ову ти је књигу написао наш поп Радиша, а сахију ти пратих' нашег Миља Хитленицу, што га жешћег нема и што ће брже однијети књигу од коњика, само ако га не помете поп Смиљанић у Китогу. Пази, побро, више на душманина, но на себе, веле наше хоџе и ваизи. Мој измењар каже за тога бега, да га више нема у свијету, тако доброг и честитог забита. Познаћеш га по биљези, јер на лијевој руци, на грани, има као јагода. Срећно ти познанство и срећнији растанак. Одпори ми штогођ.”

„Видиш, баба Достана, настави капетан, ја сам још оно вече знао ко је Сретен. — Зар се не сећаш оног књигоноше, што ми рече, да иде од Раче и да од Малог Дубоког нигде није стао ни сео, док није дошао овамо мени.”

Баба Достана, забезекнута причом капетановом, рече му: „Међер си ипак бољи од нас свију. Уз то си се добро претварао и чувао тајну.”

„Сад пази, Досто, настави капетан — Зорка зна да ти знаш за Османа, али не сме знати да ја знам. А Осман не зна, да ти знаш за њега, па му ни ја нећу рећи.”

Баба Достана предложи, да капетан радије легне. — Зорку да обуку у мушко одело и да њу и Османа прати њезин син Аврам. Авраму ћемо, пошто не познаје Сретена, ре-

ћи да је Сретен отишао с књигом Хајдук Вељку и да је рекао да ће тамо да остане.

Врло добро, рече капетан. Кад све беше уговорено, капетан Радич зовну Осман бега и рече му:

„Осман беже. Да сам те заволео, то знаш. Ти си дошао мени, јер си знао да ћу одржати веру. Узми твоју кадуницу и води је. Прво у град, па преко Тесарије у Босну. До града пратиће те бабин син Аврам. Њему ћу рећи да прати покрштено Смедеревче, које има падавицу и због тога иде хећиму. Треба ли ти пара?”

Осман бегу засузише очи и рече старом капетану:

„Од данас си ми по Богу отац. Не смијем ти рећи „поочиме”, нити се захваљивати. Једино што ти могу рећи, то је да метнем руку на прса. Сачувао си ми и повратио изгубљено срце, душу и срећу. Зато нека ти Бог плати, јер ја нисам кадар. Шта ти могу рећи и обећати, бива то, да сам ти посинак. Ти мени, поочиме, помену за ајлук. Треба ми мало. Ја сам понео педесет дуката, што је било ниска Зобеидина, и три низа крупна бисера, као откуп за њу. За трошак понео сам педесет крилашчића, али сам двадесет потрошио. Да не би дир'о у њен адиђар, кад већ морам узјамити, узјамити од тебе једно педесет крилашчића, то ће ми бити доста до Сјенице.”

„Ево ти, сине, сто дуката”, рече капетан, да ми не кубуриш уз пут.”

Док су они разговарали, баба Достана је обавестила Зобеиду да ће сутра на пут. Авраму беше чудно што ће пратити ове до града и упита мајку, зашто то капетан ради. Она се обрецну на њега и рече му, пошто је одговарао за крађу и рђава дела, да не сме у град, јер би га обесили.

У одређени час дошао је Сретен, а мало касније дође и Аврам. Капетан изађе из куће, водећи за руку турско момче, предаде га Сретену и Авраму и рече: „Пођите с Богом и срећно.” Ти се, Авраме, одмах врати мени, да ми кажеш како сте дошли до града. Врата неће бити замандаљена, да се ја не би' морао дизати. А ти се, Сретене, пожури, јер знаш да ћеш сутра зором Вељку на Тимок.” Капетан оде у собу са баба Достаном, а ови кренуше српским сокацима право у град. Кад су стигли до капије, Аврам се врати, а Осман бег узе Зобеиду, дође до капије и јави се стражи. Тек што су прошли капију, стиже баба Достана са великим завежљајем на глави. Они се зачудише, а баба Достана им рече: „Не чудите се. Зобеида је од радости заборавила одело и адиђаре, те ме послао капетан да Вас стигнем и да Вам предам. Онога мог несрећника срела сам и клонила се ја од њега, и он од мене. Хајд, идите тражите себи конак. Једва чекам да збацим са главе овај терет, јер ми преби матору вратину.” Осман бег, кад узе завежљај, окрете се Турцима и

рече: „Чујте, браћо Турци! Кад је капетану Радичу дошла ова моја кадуна у руке, поручивао је по мене, и тражио ме, да ми је преда без откупа. Ја сам покасно примио његову поруку и двоумио се да не паднем у ступицу, па сам решавао, да не идем по младу. Карађорђе нагна све што је турско да се покрсти, а ко је за удају, да се уда. Тако се моја Зобеида покрсти и удаде за капетана Радича. То сам чуо у Босни. Слушао сам и то да је капетан Радич најљући турски душманин, али да је честит јунак. Ја сам се, као што видите, овако прерушио, и дошао сам му да ме узме у монаштво код Карађорђа. Он ме је примио и одмах наредио да ми се да, да једем. Ту сам био два дана, и кад сам сазнао ко је он, а и моја Зобеида све је лијепо и добро о њему говорила, ја онда уграбим њега на само и кажем ко сам. Он ме је примио као сина и рекао да се ником не казујем, па чак ни Зобеиди. Он је, браћо, ову згоду, да ми дођемо у град, и удесио. Дао ми је 100 дуката за пут и ево по нашој баби и њезино рухо и адићаре послао. Видите ли ви, браћо моја, како честити непријатељ поступа са својим противником. Он не ратује против жена, већ за своју слободу и своју земљу. Ја сам му дужник до вијека. Сад хајдемо у Риџанов конак.”

У Риџановом конаку баба Достана развеза завежљај, у коме су наши Зобеидине хаљине и сав адићар, што је добила на крштењу и удадби од сватова и старога капетана Радича. Ту је био и запис, што је добила Зобеида од своје мајке, као светињу, да јој буде лакше кад занемогне. Баба Достана рече, да је све то сам капетан Радич средио, дигао јој на главу и рекао да пожури. Риџан је био унук старога Фоче и син Мехмед агин. Знао је да су му отац и стриц Муса ага погинули од Срба. Слушао је за српске јунаке, па и за капетана Радича, да је страшан душманин турски. А кад виде шта је урадио рече: „Аферим му добром јуначком срцу. Кад је на мејдану, он је крволија ономе с ким се бије. У мирно доба прави је човек и пријатељ свачијој правди. Код нас нема таквог друга, да овако учини крсту. Он није само тебе задужио, Осман беже, већ сваког Турчина ко му дође на руку, да му може добротвором бити.”

Сутрадан Осман бег и Зобеида, испраћени од крдалије Гушанца Алије, пређу у Ћесарију, а одатле на Босанску Рачу и преко Босне у Сјеницу.

Стари капетан, кад је испратио Зобеидине ствари, осетио је тежину у грудима. Беше му кућа пуна младости, свежине, осмеха, песме, весеља. У тешким бригама државним Зорка би га цвркутом свога гласа освежила и снажила, охрабрила и подмладила. У њу је гледао као у зору и васкрс, али увек поштено, родитељски. Такав је могао бити само капетан

Радич Петровић, понос и дика српских устаника. Миле успомене на Зорку у тамној соби увлачиле су се у дамаре и крв и слатко шумиле у њој. Старачке би очи заблестале с времена на време као свитци у ноћи ивањске. Био је пресрећан, што се све овако лепо свршило. Знао је и осећао да је Зорка поред све веселости, коју је пред њим показивала, скривала дубоко у срцу своје тугу за својим Осман бегом. Више пута уочи је, како се преко једрих и румених образа прелије болна сета. Ове ноћи први пут у животу сањарио је, лежећи на постељи, стари капетан Радич о милој успомени на Зорку. Тако га је ухватио сан.

Аврам, зликовац, крадљивац и убојица, кад се вратио од градске капије, крене право кући капетановој. Уз пут је премишљао о онима које је пратио. Мада му је капетан рекао да је онај покрштеник, он је добро знао да је то Зорка, тим пре, кад је срео мајку са завежљајем на глави. Кад је видео да је капетан у првом сну, сину му у глави, да опљачка капетана. Рачунао је да ће љага пасти на Зорку и његову мајку, а на њега неће нико ни помислити. Брзо приђе ризници — узе једну повећу кесу, што је била поред ризнице, и ситније сребро и златне ствари. Тај завежљај однесе кући. Да не би пао у очи, да је он то украо, одмах се врати капетановој кући, потстакне ватру, запали чибук и стане послушнички, кад ће се капетан пробудити, да му се јави. Чекајући да се капетан пробуди, заспао је поред ватре. Капетан, видећи га где спава, пробуди га и упита, како су стигли у град. Аврам му исприча, да је све добро испало. Онда му капетан рече, да иде буљукбаши Арсенију у Железник и да му каже да крене десетину кола, натовари сено и да Аврам то спроведе његовој кући у Остружницу. Адам оде и не сврати својој кући. Мало после тога, врати се и баба Достана. Још са врата поче да прича и да се хвали дочеку у граду. Рече му, како Турци његово добротворство кују у звезде, како су га од срца поздравили и пожелели сваку срећу. Док су они разговарали, из нахије дође момак Сава, донесе капетану један сребрни ножић и рече да га је узео од Петрића, сина Аврамова. Стари капетан, кад спази ножић, скочи и оде у ризницу. Кад тамо, има шта и видети. Све из ризнице покрадено. Он викну баба Достану и показа јој празну ризницу. Баба Достана зариде и сети се да је то њен Аврам урадио. Капетан рече Сави, да оде Аврамовој кући и да каже његовој жени да га је Аврам послао по ствари. Сава одмах оде Аврамовој кући. На сокаку нађе синчића Аврамовог и рече: „Петрићу, ево ти пуна шака гроша, она ће бити твоја, ако кажеш где је бабо метнуо оно што је донео.” Дете, кад је примило новац, рече: „Оно све онако у ћилиму замотано, оставио је у бацу испод о-

www.гвѣшта, откуда се сомуни гурају у пећ. Једну велику кесу дао је мојој мајци, а онај ножић, што си ти, чико, узео, дао је мени.”

Сава, чим ово чу, уђе у кућу, рече Аврамовој жени, како је Аврам покрао капетана Радича, па да му не би одлетела глава с рамена, поручио је да по њему пошаље украдене ствари. Тачно рече где стоје ствари. Кад све пронађе и узме, Скевија Аврамова предаде неодрешену кесу с новцем и рече Сави: „Е, чуда и покора од зла човека. Ноћас пре поноћи донесе те ствари и новац и рече да су то с момцима отели од неких балија, који су хтели да пребегну у Ћесарију. Ја сам помислила да је истина, јер знам да не сме да краде, пошто би га Суд, ако још једном нешто украде, обесио”. Сава са стварима пође капетановој кући. И капетан и баба Достана обрадовали су се, кад су видели да ништа не фали. Онда капетан рече Сави, да иде на Цареву Ђуприју и да ту сачека Аврама, који тера сено за Остружницу. Сава стиже брзо на Цареву Ђуприју. Замало наиђе Аврам. Кад спази Саву узнемири се. Сава то примети, и, да би га умирио, рече, да иде са Топчидерске ске-ле, где је чуо да је он, Аврам, на Макишу, па дошао да га сачека. Аврам се умири и рече да не може с њим ићи, јер мора кући, пошто му је жена слаба. На то му Сава рече, да је по ручку, идући са Карабурме, свратио његовој кући да узме ватру за лулу и да му је жена жива и здрава. Позва га да иде с њим капетану, да га он прати на Дрину, пошто није одавно нигде ишао.

Сава је тако убедљиво говорио, да је Аврам помислио, да је све у реду и миру и пође с њим капетану. Како уђоше, капетан га прво упита како је у Жељезнику, а после, да ли је видео некога, кад је ноћас дошао из града, да се мува око куће. Он рече да није никога видео. Капетан му се пожали да га је неко покрао, па упита Аврама за савет. Аврам рече да су га покрали Зорка и његова мајка, јер је њу срео, како нешто завезано носи на глави. Капетан плану. Није му било тешко што терети Зорку, него рођену мајку. Муњевитим погледом пресече капетан Аврама и викну: „О Боже, Боже, своју рођену мајку, праву здраву, без икакве нужде и невоље прави злочинцем. Да би себе спасао, хоће мајку да пошаље на вешала. Говори истину, зликовче, ако мислиш да спасеш главу.”

Да се случајно није чуо Савин глас пред вратима собе — Аврам би скочио и задавио капетана. Аврам поче да се изговара, како је ножић нашао код огњишта и однео га кући, кад је пошао у Жељезник. Капетан викну баба Достану, да донесе завежљај. Кад му све показа и рече, да се то нашло у његовој кући, он, кријући очи, одговори: „А шта ја знам за твоје ствари и за твоју ризницу. Твоје је благо твоје, а сиротиња је моја. Знаш то, да нисам крив.”

Капетан, да би му доказао, зовну Саву да му све исприча. Кад му је Сава све у очи рекао, још му каза, ако и томе не верује, он ће довести његову жену, да и она то потврди. На то Аврам рече: „Доведи је, нека каже шта зна, можда је с неким била у ортаклуку”. Капетан нареди Сави да одузме Авраму оружје и почне му говорити: „Слушај, Авраме. Покрао си ме и тиме погазио со и хлеб, који си од детињства јео у мојој кући. Да те тужим, обесили би те. Ја то нећу због твоје мајке и деце, да их не назову „обешњаковићи”, по твојој великој срамоти. Не дам, да им због тебе поцрни образ. Зато чуј ме. Из ових стопа иди с књигом у град. Потурчи се, пређи у Ћесарију, или, ради шта знаш. Хоћу да те уклоним од твоје деце, да их не поквариш и да не пођу твојим путем. Ако се поправиш и постанеш поштен човек, ја ћу поручити, да се вратиш у Србију.”

Капетан је престао и светитељским погледом гледао право у зенице Аврамове. Овај је стајао пред њим, као кип. Лице му је час бледило, час руменило. Речи честите старине звониле су у његовим ушима као безброј звона. Некада претња вешалима и батине биле су за њега ситница. А сад реч капетанова, тешка као челични маљ, падала је на његову главу и он је осећао, како пропада у земљу. Прекор за прекором, погрда за погрдом, које су сипале из уста капетанових, гађале су га као стреле у срце. Учини му се грђе од свега на свету, то, кад рече, да га раставља од његове рођене деце, само зато да их не би покварио и да не буду као он. Више је у том часу волео изгубити главу, него је срамно изнети. После тога чело му се и лице разведрише, а из грла се проломи громки глас, као јака ускршњих звона, и он проговори капетану.

„Господине, као своме бољем и старијем, хвала ти на тој речи. Твојом поштену речи, ти си ме боље освестио него и дегенци и мукe, што сам их претрпео због мојих злочина. Твој прекор ја не могу преживети. Пекло би ме то, што си ме отерао од куће, само зато, што се бојиш да ја своју децу не покварим и да не пођу мојим путем. Зато те молим, господине, ово. Кад већ пробаш јуначку срећу у коњу, у боју и другом скоку, окушај и у мени злом човеку, који се љуто каје, што својој деци ни отац није, него чудовиште. Тврду ти веру дајем, да ћу од сад бити човек, као овај твој Сава, и као ти. Знај, да од мене неће нико дочекати, ни видети, што би за њега прекора било. Остави ме код деце моје, да сам себи смрт не учиним и да не изгубим срећу на овоме свету и душу на бојој истини.”

После ових речи и капетану и баба Достани и Сави грунуше сузе на очи, јер видеше пред собом препорођена и из пакла васкрсла Аврама. Капетан устаде, загрли га и рече: „Све ти опраштам и нико никада не сме о томе реч споменути. Буди добар човек

И добар отац, па ћемо ја и ти бити пријатељи. Саво, врати му оружје. Ти, баба, спремај ужину за обојицу. А мени, ти, Авраме, испеци једну каву.'

Аврам је био пример поштења и јунаштва. Такмичио се са момцима капетановим, тако да се није знало ко је већи јунак.

Време је пролазило. Срећа је опет засјала над домом капетана Радича. После два месеца наједанпут у двориште упаде караван од Ужица. Караванције доведоше лепу младу Сарајевку Анку са дететом. Капетан изван себе од среће, поче да виче. „Гледај, бабо, чуда од наше Зорке и Сретена. Послаше ми Зорки у замену ову Сарајевку и дарове и за тебе и за мене. Баба Досто, скини дарове и унеси у кућу, а ти, Анка, оди овамо у ове избе. До сада су биле Зоркине, а од сад ће бити твоје, ако ти тако желиш, као што ми пишу.”

„Ја сам на то и дошла, одговори Анка, јер су ме они избавили од силеџија, који су ме хтели некеме продати.”

Кад то рече извади из недара кесу са 100 дуката и даде капетану. „А сад гледај што ти је послао Осман бег за уздарје.”

Свега је ту било И покућанство и простирке, и миндерлуци и душеци и дивне постеље. Бакра је било толико, да је могао дочекати стотину гостију. Затим велики товар бошчалука свиле и сукна. Све је обрадовало капетана, а највише књига у којој му јављају, да се све живо диви његовом јунаштву. Највише се обрадовао Анки, која ће се, по речима Зорке, приљубити уз њега, као да му је одавно била у кући.

Баби Достани послаше пртишта и сукна толико, да је сву кућу обукла. Осим тога још и 20 дуката од свакога понаособ. Исто тако и момцима по 20 дуката.

Ето тако би суђено Радичевом дому, да опет пропева, да срећа царује у њему и да буде свадба. Анка, после годину дана, роди ћерку Катy.

Анка Радичевица, по смрти Радичевој, живела је до пред буну у Београду, у кући Милоша Мрцајловића, а Ката отишла у Влашку, где се стално настанила. Тако је живео и умро велики војсковођа, велики Србин, велики јунак, велика поштењачина и добричина и челик карактер капетан Радич Петровић.

Д-р Стеван Загорчић

Живорад Настасијевић: Смрт Св. Кнеза Лазара — Фреска у Св. Успенској Цркви у Панчеву.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

У Друштвена хроника

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Прослава Бадњака у Београду

Бадње вече прослављено је у Београду и ове Бадњи дан, као и сваке године, од официра, подо-
године у духу лепих народних обичаја. Бадњаци су официра и војника београдског гарнизона, од сокола и

Њ. В. Краљ Петар II, Њ. Кр. Вис. Кнез-Намесник и Кнегиња Олга и остали чла-
нови Краљевског Дома поздрављају бадњачаре

били припремљени још на Туциндан у Кошутњаку или у Раковици. Поворка за пренос бадњака образована је на претставника разних београдских установа и друштава, — који су се кретали на колима, коњима или пешице.

Претседник општине г. Томић и потпретседник г. Недић уносе бадњак

Г-ђа Миланка Томић дели сиромашној деци поклоне на Бадње вече

По бадњаку Општине града Београда ишли су, у поворци, возни парк Београдске општине и Ватрогасна добровољна чета Београд I. Командант Бадњака био је артилеријски пуковник г. Димитрије Павловић.

Маса грађана искупила се по тротоарима улица кроз које су пролазили бадњачари и поздрављали их радосно.

Импозантна поворка бадњачара стигла је у Двор на Дедињу у 15 часова. Бадњачаре су дочекали Њ. В. Краљ Петар II, Њ. Кр. Вис. Кнез-Намесник, Кнегиња Олга, Кнежевићи Александар и Никола и Принцеза Јелисавета, са члановима цивилне и војне куће.

Њ. В. Краљ Петар II, посуо је бадњачаре житом. Бадњак је унесен у хол Двора и извршена прослава Бадње вечери по старим српским обичајима, као и сваке године.

После тога је изведена, на сличан начин, прослава Бадњака у Белом Двору.

Поворка бадњачара кренула је са Дедиња у варош булеваром Кнеза Александра Карађорђевића и прошла је кроз главне београдске улице, срдечно поздрављана од грађана.

Поједине војне јединице и претставници разних установа одвајали су се кад су долазили до пута који води у њихове касарне или домова, а остали бадњачари су продужавали пут у потпуном поретку.

Прослава Бадњака у Општини

Поворка општинских бадњачара стигла је пред главну општинску зграду око 17 часова. Претседник г. Јеврем Томић и госпођа Томић, потпретседник

г. Б. Недић, градски већници и виши општински чиновници сачекали су бадњачаре у холу.

Бадњак су унели у општинску зграду г. Ђока Станковић, заповедник Добровољне ватрогасне чете Београд I, и г. Бирчанин, помоћник команданта Пожарне команде. За то време свирала је музика Добровољне ватрогасне чете Београд I.

Претседник г. Томић посуо је бадњачаре житом. Претседник г. Томић и потпретседник г. Недић примили су бадњак, пронели га око целог хола и унели уз басемаке у кабинет претседника.

Пред кабинетом је била постројена група деце из Градског децјег дома. Један дечко, питомац Дома, поздравео је претседника г. Томића и зажеleo срећан празник Претседнику, потпретседнику и градским већницима.

Кад је бадњак унесен у кабинет, једна девојчица, питомица Дома, поздравила је Претседника г. Томића, потпретседника г. Недића и градске већнике.

Деца из Градског децјег дома отпевала су две песмице.

Претседник г. Томић честитао је свима присутним Бадње вече са жељом да у новој години ураде још више за добро Београда и Београђана.

У име градских већника, одговорио је г. Претседнику, са неколико пригодних речи, најстарији градски већник г. Павле Кара-Радовановић и изјавио му благодарност, у име свих већника, на свему што је досад урадио на унапређењу Београда.

Госпођа Миланка Томић поделила је деци, питомцима Градског децјег дома, пакете бонбона и других слаткиша.

Остали гости су послужени врућом ракијом.

Живорад Настасијевић: Благовести — Фреска у Св. Успенској цркви и Панчеву

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Реална гимназија Краља Александра I у Београду*)

Поводом прославе св. Саве у овој просветној задужбини Витешког Краља Александра I Ујединитеља.

Кад је први пуцањ наговестио кумановску битку, сваки је Србин знао да је дошао час велике борбе, а када се је после многих дивовских борби и победа морало прећи преко албанских гора, нико већ није сумњао у то, да је настао најтежи и најзначајнији тренутак који ће захтевати многе и многе жртве, али који ће отворити врата новој ери, новом животу за којим се је чезнуло деценијама и вековима.

Драгућин Лончарић чији је шемај награђен наградом Општинске београдске

— И кад је се на Кајмакчаланским висовима отворила „Капија слободе“ није нико могао зауставити српскога војника у његовом лавовском трку. Попут Титана јурио је он преко равница, долова и брегова, јурио је на Исток, далеко на Север, дубоко на Запад, јурио је носећи лучу слободе осталој поробљеној браћи, ударајући властитим мишицама међе новој држави. У том хаотичном вртлогу и напону психичких снага није се заборавио, није прешао границе. *Знао је шта је његово, шта је било његово, шта му је историјским чињеницама припада и то је одлучно омеђио.*

ТАКО ЈЕ ПОСТАЛА ЈУГОСЛАВИЈА. ■

Нова земља је била и пространа и лепа, али сувише рунирана ратним недаћама. После првог и највећег задатка дошао је други не мање важан, који је императивно захтевао што бржу и ефикаснију обнову у свим правцима и на свим странама народног живота. До корена поремећени живот, морао је добити свој нови правац како економски и социјални, тако исто културно-национални.

За овај последњи рад нико није имао то-

*) Овај чланак добијен је кад је лист већ био у машини и зато излази у хроникама, у последњем табаку.

лико разумевања и смисла као Витешки Краљ Александар I. Ујединитељ. Својим интелигентним и далековидним погледом јасно је увиђао, да развој једнога народа може добити своје нормално формирање, само у случају ако се народно просвећивање изгради тако да оно може створити спремне и национално духом запојене интелектуалце, који ће свој рад несебично уложити за опште добро народа. Хтео је Велики Краљ од своје интелигенције две ствари. Прво да их културно изгради тако да буду блиски једно другима, да се међусобно сами разумеју, из чега је неминовна последица њихов колективни рад у народу. А добити праву народну интелигенцију, која ће несебично ући у склоп народног живота и изграђивати његов лик, која ће народу отворити хоризонте и улити веру у боље дане — велики је добитак у државном напретку једнога народа. Друга ствар коју је Краљ Александар хтео, јесте створити међусобно поверење између народа и његове интелигенције. То је тако исто врло важан момент, без кога се не може замислити правилни државни развој. Само она интелигенција може постићи успех у својим стремљењима која стекне поверење широких народних слојева, јер стећи поверење народа значи добити његову подршку. Значи је Велики Владар да основна карактерна црта нашега народа није неповерљивост; био је свестан да се омладина може врло брзо изградити, ако се формира онако како је Он замислио.

Његовом светлом иницијативом почиње рад у том правцу. Дигу се школе, окупљају се културне снаге и помаже свака културна акција у том правцу, а сам нештедимце даје многобројне помоћи за сваки рад који је био користан по национално васпитање омладине. Знајући да је омладина подложна у сво-

Миодраг Ристић чији је шемај награђен наградом Општинске београдске.

јој раној младости разним утицајима и идејама, које су после рата почеле да ничу на све стране, Краљ, коме је једини задатак *Национално формирање омладине*, настоји да омладину отргне од тих утицаја. По угледу на стране лицеје, нарочито на Западу, Он помаже свим сретствима свако формирање таквих установа. Ничу у земљи интернати, а ускоро и Београд, као метропола земље, добија неколико школа са сличним уређењем. Последњих година Свога живота Он фонду „Устројења“ Кнеза Александра Карађорђевића даје смисао, претварајући га уз велику личну потпору у дело, и на ретко лепом брегу крај Београда подиже Дом за формирање здраве, напредне и културно националне омладине.

Једног лепог септембарског дана 1932 године кроз просторије простране зграде забрујали су први пут весели гласићи деце из свих крајева наше земље. Било је ту и имућних и сиромашних. Ту, под једнаким условима, под мудрим руководством врло спремних и ретко културних наставника, по једном тачно одређеном распореду свакодневног живота, требало је одгајивати узорну омладину *духовно и физички*, али тако да код имућних развије скромност и алтруизам, код сиромашних веру и амбицију. Створити ведрину и за једне и за друге, научити их међусобној љубави и поверењу, од многобројних и разноликих дечјих навика формирати једну једину индивидуу, створити им један општи поглед на свет, изградити љубав за лепо и узвишено, изградити им одлучност и свесност у њиховим примарним и националним вредностима, продубити им и објаснити им најдрагоценије моменте из народног живота, — то су били први смерови који су се родили у овој радној кошници. Задатак није био ни најмање лак, али је, захваљујући одабраној класи наставника стручњака под мудрим и пуним педагошког смисла руковођством г. Мирка Балубџића, у правника Дома и директора гимназије Краља Александра I, — почео постепено да се остварује. Живот у великој кући почео је онако како је сама управа нашла за сходно као најоправданије, па се је постепено током времена, на основу показаних резултата, формирао и мењао у овом или оном правцу. Констатације су увек биле задовољавајуће, јер свака промена у животу деце показала се као оправдана, што је био знак да се иде једним еволуитивним путем, једним напредним и корисним смером...

Одвојени оградом од света, један велики људски колектив у ствари је одвојен у потпуности од осталог дела Београда, јер се у тој кући живи потпуно другим животом, много озбиљнијим и смишљенијим, јер су и циљеви тога живота тешки и озбиљни. При сваком раду и акту у току дана та омладина је свесна свога задатка, који покушава уз подршку својих старијих да оствари у потпуности. Да ли ће га она остварити најбоље се може закључити приликом појединих свечаности и јавних

наступа, где човек може видети какав је њихов рад и шта су постигли. И збиља, скромни у својој раду, они се само приликом две до три годишње свечаности покажу, задиве нас ретко лепим плодом свога рада, а затим се повуку поново у своју кошницу, свесни да су оставили добар утисак и да ће критика бити повољна, а оцена похвална.

Овогодишња Светосавска прослава била је код њих као обично свечана и лепа, утолико пре што је овом приликом први пут, захваљујући племенитом гесту и личној иницијативи г. Јеврема Томића, Претседника Београдске општине, била приређена нека врста утакмице у најбољим светосавским тематима, од којих су најбоља два награђена наградом од по 500.— динара Општине београдске. Између многобројних радова стручна комисија изабрала је два и наградила поменутих наградама. Добитници су: Драгутин Ј. Лончарић, ученик VIII разреда и питомац Њ. В. Краља, родом из Отоке, срез Босанска Крупа, Бановине врсаске, за рад „Свети Сава у народној поезији“, и Миодраг Ристић, ученик VIII разреда и бесплатни питомац Дома, родом из Јагодине, за рад „Краљ Петао I Велики Ослободилац“.

Занимљиво је и истовремено пријатно приметити, да су награђени баш сиромашни ученици Дома, што је за похвалу и што треба да служи за пример богатој деци, њиховим друговима.

Судећи по утиску који је оставио овај племенити и заиста лепи гест г. Јеврема Томића и Општине београдске, човек долази до једног закључка да овако нешто треба стално неговати, подржавати и постепено проширити, јер је оправдано и корисно, *будећи амбицију ком омладине, амбицију која је и допадљива и корисна*. После овога очекивати је да ће и Градско веће унети у свој буџет једну сталну дотаацију за ову сврху.

Гледајући остали део програма који су ови вредни омладинци изводили, програма врло богатог и разноврсног, човек проживи неколико тренутака пријатног задовољства, осећајући да је напор старијих уроди плодом и да се изграђује једна генерација омладине која ће заиста остварити оно што је далековидно око Витешког Краља замислило, а што је са толико истоветности и воље наставио Њ. Кр. Вис. Кнез-Намесник.

Нарочито снажан утисак оставља пун динамике и ретко опремљен хор под руководством г. Косте Николића, професора. Тај хор се може слободно упоредити са најбољим дечјим хоровима у земљи. Не мање пријатан утисак оставља и гимнастичка игра „У бој“ са музичком пратњом из опере „Зрињски“, под спремањем г. Милана Вукотића, професора, једног младог, стручног и врло агилног наставника, коме је поверено телесно васпитање ученика у Дому. Заиста се ретко где посвећује толика пажња физичком одгоју младића као у

Дому. Није онда чудо што су ти младићи тако лепо и правилно развијени, када је скоро сваки корисни спорт у Дому заступљен. Тај напор најбоље се изразио у поменутој тачци приликом прославе.

Изразећи после завршетка програма у чисте и светле просторије Гимназије, човек не може а да не размишља са задовољством о кући која има тако узвишену сврху, о њеном раду и стремљењима, о омладини која се ту са толико брижљивости спрема за тешки и напорни живот, о вредним и неуморним наставницима, који се предано залажу у своме позиву, о сваком човеку најзад који и најмањим делом доприноси нешто користи овом просветном раднику. Изнад свега човеку се у свести уздиже светао лик Витешког Краља Александра I, Ујединитеља коме би се ова земља, мислим, много боље захвалила и одужила, ако би, поред споменика у овом или оном облику, подизала задужбине са оваквим уређајем и са оваквим циљем. Треба их подизати свуда у земљи, ако нам сретства не дозвољавају у толикој мери, онда макар у свакој бановини, јер су неопходно потребне.

Један споменик као симболика успомене великана има свакако своју вредност, али је-

дна задужбина са оваквим циљем је и споменик и расадник, — двострука му је вредност, јер ево ова последња задужбина Блаженочившег Краља пушта у живот класу по класу младића, пушта их довољно опремљене и научене, што се најбоље види, по постигнутим резултатима на факултетима, где они своје испите увек благовремено и успешно регулишу.

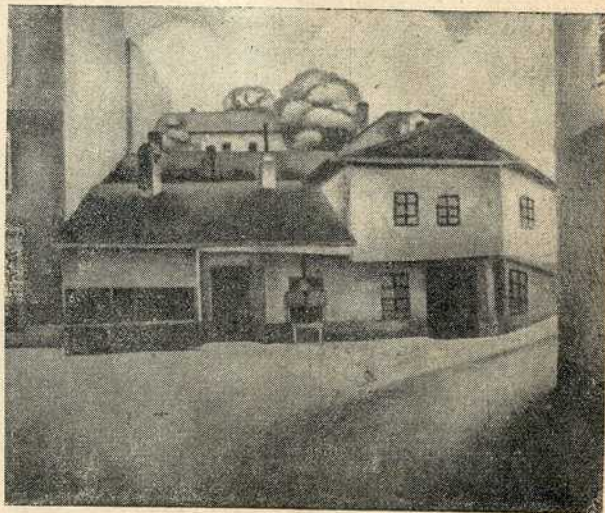
Из ове гимназије су изишле већ три генерације ученика, које су биле састављене од ученика из других гимназија и пребачене овомо. Ове године ће изаћи четврта генерација, прва која ће свих осам разреда завршити у овој гимназији. Кроз свих осам разреда ови су ђаци показивали најбоље резултате.

Такве генерације су потребне нашој земљи. Потребна нам је интелигенција рада, полета, воље и енергије. Интелигенција љубави према своме народу, која ће на сваки племенити гест учињен према њој узвратити двоструко и са одушевљењем чувати и сачувати камене бранике на границама које је наш војник после Кајмакчаланске победе тако одлучно омеђио.

Стеван Р. Милутиновић

Живорад Насијасијевић: Улица Љубе Дидића у Београду (Уље).

Живорад Насијасијевић: Кафана „Кичево“ у Савамали у Београду (Уље).

Изложба „Београдске групе тројице“

— А. Г. Балаж, Ф. Динчић-Менегело и Василије Резников —

(Велика сала Уметничког павиљона од
29-ХП:1940 до 12-1-1941 г.)

Основана тихо и нечујно, без икаквих програматских манифеста, ова група заслужује пуну пажњу. Ову тројицу београдских уметника, — графичара Балажа, вајара Динчића и сликара Резникова, — није повезала никаква формална идеологија, него жеља за заједничким радом и мање више исти погледи на уметност. А то је један широк хуманизам, искрено саосећање према оним најбеднијим.

Најпознатија и од критике најпризнатија личност ове уметничке тројке, јесте несумњиво графичар Балаж. Он је наш најпотпунији и управо „рођени“ графичар, а уз Љубу Ивановића у Београду и Мирка Рачког и М. Ђурића у Загребу, и један од наших најбољих графичара. Он већ преко 20 година делује у Београду, који је толико заволео да се може слободно рећи да ниједан други наш ликовни уметник није толико осетио и није тако солидно изразио динамику Београда, његову социјалну констелацију и његову архаичност. И на овој изложби он је имао око 20 београдских мотива — ланореза и монотипија —; највише из чувеног стјецништа београдске сиротиње — Јатаган Мале. До сада углавном познат као сликар малих људи, — радника, сељака, амала таљигаша, кубикаша, тестераша, носача — који су га заинтересовали и као социјално ликовни проблеми и по богатству покрета, — Балаж се на овој изложби репрезентовао као један од најодушевљенијих интерпретатора нашег националног фолклора, — специјално војвођанског. Његове зналачки рађене монотипије (том техником се у Београду бави једини Балаж) сељачких ентерјера и фолклористичких мотива, које је летос радио у Војводини, претстављале су заиста веома пријатно освежење зидова нашег Уметничког павиљона, на ком смо последњих година сусретали и сувише мртвих природа: јабука, врчева, тањира, чаша, флаша, мртвих риба, комада меса, па чак и телећих глава. Његови, иначе доста суморни картони, овог пута су одисали веома веселим бојама.

Вајар Динчић-Менегело, иако излази пред јавност први пут са својом колективном изложбом, ипак је добро позната уметничка личност. Поред осталог он је познат и по томе што је израдио Краљев лик на нашим новим сребрним новцима. За плакету, која је рађена по природи, он је добио прву награду на конкурс на коме је суделовало 70 југословенских вајара; дакле, безмало сви они који се код нас баве тим послом. На ову изложбу Динчић је донео 41

рад у бронзи и гипсу, почев од веома елегантно и сензибилно вајаних плакета, до снажних натуралистичких социјално-хуманих композиција великих димензија. Динчић је ђак плакетисте светског гласа проф. Шпанијела, — и његова плакета Њ. В. Краља Петра II претставља једно од најнежнијих и најсолиднијих дела тог жанра што сам их икада видео. Његов фино компоновани осећајно вајани рељеф „Пиета“, — мотив који је већ толико пута обрађен од безбројних сликара и вајара, претставља дело високих уметничких квалитета. Посебну пажњу заслужује Динчићева група „Молитва за мир“ — код нас, колико је бар мени познато, уз једну одличну Пјерову карикатуру, једино ликовно уметничко остварење праве уметничке експресије, инспирисано катастрофом у којој се данас грчи човечанство. Тиха и смирена, донекле под утицајем немачког вајара Фрица Климша, та група, пуна побожности, дубоке наде и непоколебиве вере у победу човечности и разума, — одаје веома солидно и реалну композициону и креаторску моћ ауторову. Једина озбиљнија замерка тој групи била би мало и сувише

Вајар Фран Динчић-Менегело: „Војник у јуришу“ —
детал са споменика у Прокупљу
(Са изложбе „Београдске групе тројице“)

хидроелектраласта глава дететова, и то, пре свега, ради тога што је тиме покварена хармонична целина те веома осећајно вајане групе. Изведена у белом мермеру и правилно јавно постављена на одговарајућем месту, на постаменту од црног мермера, са кратким стиховима (по узору на Станимировићеве на острву Виду) она би могла да стоји као достојан симбол мирољубивих тежњи нашег народа, који је у досадањим ратовима дао и сувише доказа своје ратничке моћи.

У појединим својим радовима, на пр. „Јадница“ — Динчић је под утицајем великог чешког вајара Штурце, а у појединим — „Сан“, „Карташи“, „Старост“, „Зима“ и још некима, — под утицајем савременог низоземског вајара и драматичара Ернеста Барлаха. Баш те барлаховске Динчићеве композиције делују веома сугестивно; беда, глад и зима изобличили су лица, претворили их у авети које вапе, као спутани — и у толико снажнији — симболи протеста, против свих заблуда и злочина овог друштвеног поретка. Исто тако, иако не под утицајем Барлаха, Динчићева велика композиција „Пијанице“, делује и сувише брутално, и не верујем да ће она икада наћи купца, иако јој се не би могле оспорити извесне позитивне скулпторске вредности.

И у својим бистама Динчић је дао неоспорних доказа својих не малих креаторских способности. Само спомињући елегантно вајане бисте песника Бонифачића, г-ђе Даринке Смодлаке и Николе Тесле, — ја ћу се овде с пар речи задржати на веома снажно вајаној бисти д-р Николе Смодлаке. То је једна одлична, класицистичко-реалистичка биста, пуна покрета, карактера, снаге, одлучности, психолошке продубљености — што избија из сваке црте, сваке површине и сваке масе, — тако да делује као сушто оличење соколског увек будног духа и ока. Укратко, у свим техникама и у свим жанрима у којима се окушао, Динчић је показао лепог успеха. Наша уметност се може од њега надати још више.

Трећи члан ове уметничке групације, — која, судећи по именима заступљених уметника, обећава да ће у нашем ликовно-уметничком животу заорати можда и дубљу бразду, јесте познати руски сликар **Василије Резников**, који међу нама уметнички делује већ две деценије и кога поједини наши ликовно-уметнички критичари, међу њима и ја, сматрају за нашег најбољег и најсолиднијег руског сликара. Негирајући појам лепоте у конвенционалном, декоративном, допадљивом смислу, — Резников је код нас заступник једног сасвим специјалног, релативно оригиналног, схватања сликарства. Он у својим делима покушава, консеквентно и простудирано, да као врховни циљ своје уметности постави проблем чистог сликарства, ослобођеног литературе и свих вансликарских елемената. Нашавши у томе смисао свог деловања, он је солидно изградио један стил који у нашој средини делује оригинално, — управо екстравагантно, — а чији је он засада једини претставник. Тај стил је исто тако далеко од код нас тако уобичајеног лутања по свим

Василије Гезников: Скадарлија (Са изложбе „Београдске групе тројице“)

могућим и немогућим „...измима“, као што је далеко од бравурозне технике академског сликарства. Док је цртеж за њега секундаран елеменат, па чак и боја, — тонски односи обојених површина јесу примаран елеменат. Боје су му све у веома смиреном и уједначеном тону, без крешченда; оне нису ни сирове ни много мешане, — оне су просто простудиране. Тамо где су, оне редовно имају своје реално значење. Из њих се осећа материја. Обојене површине Резников не омеђава графички, што ме доводи до закључка да он свесно иде за тим да сликани објект тонски повеже са позадином, што свакако претставља чисто сликарски проблем. Услед таквог третмана Резников редовно успева да своје вокације реализује чисто сликарским језиком. Али те реализације имају једну веома осетљиву практичну ману. Оне захтевају дуго и пажљиво посматрање, управо уживљавање, претходно сликарско образовање — и бар осам до десет метара отстојања. Све је то код наших грађана, особито у овом нервозном времену, — и у њиховим становама, доста тешко наћи.

Као његове најуспелије радове на овој изложби треба споменути „Стари град Смедерево“ и „На Дунаву“ — у којима је дао веома успеле реализације материје снега и воде. Уопште, вода и снег Резникову испадају колосално. Он их је заиста продубио и с њима се веома добро упознао. Тонски су му нарочито успеле мртве природе и ентерјери, а у сликама „У циркусу“ и „У сепареу“ он је показао веома озбиљну композициону моћ.

Наступ „Београдске групе тројице“ претставља један од најинтересантијих ликовно уметничких догађаја ове сезоне и треба зажелети да се ова група одржи.

Звонимир Кулунџић

Одлуке Државног савета

Општински одбор доноси закључак о престанку службе општинског службеника по слободној оцени; а надзорна власт, чије је одобрење потребно за тај закључак, одлучује о истом по слободној оцени.

У овом смислу је пресуда Државног савета бр. 7462/39 од 23 маја 1939 године, донета у пресуђењу следећег случаја:

„Банска управа Приморске бановине одлуком II бр. 28561 од 26 марта 1938 год., донетом на основу чл. 3 Уредбе о изменама и допунама Уредбе о општинским службеницима у Приморској бановини, ускратила је одобрење закључку општинског одбора општине Велалука од 27 новембра 1937 године, којим је утврђен престанак службе са правом на пензију именованом, општинском канцелисти.

Оспореним решењем Министар унутрашњих полова је жалбу тужилачке општине одбацио као немесну са образложењем, да се ожалбена одлука заснива на одредби чл. 3 Уредбе о изменама и допунама Уредбе о општинским службеницима у Приморској бановини, на основу које Бан целисходност одлуке општинског одбора о престанку службе службеника на главним службеничким местима као и одлуке о њиховом пензионисању доноси по слободној оцени.

У тужби се тврди да је оспорено решење противно закону, те се тражи да га Државни савет као такво поништи.

Пошто је проучио тужбу, оспорено решење и остале акте који се на овај предмет односе, као и одговор министров на тужбу, Државни савет је нашао:

Не стоји тврђење жалбе да је Уредба о општинским службеницима, као и измена исте, донета од стране ненадлежног органа тј. банског а не бановинског већа, како да је то прописано Уставом и Законом о општинама. Ово тога ради, што су додуше Уставом (чл. 89 и 90) предвиђена бановинска већа и њима дана уредбодавна власт за регулисање појединих грана бановинске управе и живота на основи законског овлашћења и што је Законом о општинама из године 1933 (§ 85) одређено, да „бановинско“ веће доноси Уредбу о општинским службеницима, али у времену доношења и ступања на снагу Закона о општинама није постојало „бановинско“ веће у смислу напред поменутих уставних прописа. Оно је само предвиђено у чл. 88 и бира се по чл. 89 Устава по одредбама посебног Закона, који, међутим, још није донет. Постоји и постојало је у времену доношења и ступања на снагу Закона о општинама на основи § 26 Закона о

Банској управи од 8 новембра 1929 године банско веће као саветодавни орган бана али само у бановинским дакле — стварно узето — самоуправним пословима бановине. Тога ради је ово веће, ма да се у закону назива „банско“ стварно „бановинско“ веће. Како међутим, до доношења Уставом предвиђеног закона о бановинској самоуправи и избора уставних бановинских већа бан врши — уз опште — управни, државни — и самоуправни делокруг бановина, не одлучује овде формално називање већ стварна функција већа, а она је бановинска. Тога ради је ово веће бановинско. Законодавац је у § 85 Закона о општинама очевидно могао имати и имао у виду само веће, које је постојало односно које ће постојати у времену ступања на снагу односно извршења Закона о општинама, а не баш Уставом предвиђено веће, када ниједном уставном одредбом није одређен рок доношења Закона о бановинској самоуправи и конзеквентно томе постојање уставних бановинских већа. Ово произлази јасно и из околности што је законодавац тачно одредио дан ступања на снагу Закона о општинама (§ 149) а нарочито рок доношења бан. Уредба из § 85 тј. по § 145 до краја године 1933, дакле се очевидно мисли на оно веће које буде постојало у поменутом размаку времена.

Закон о општинама не предвиђа за бановинске Уредбе процедуре из чл. 91 Устава већ одобрење бана у сваком правцу (у погледу законитости као и целисходности), што није противно одредбама Устава, пошто се поменути закон не оснивају уставна бановинска већа већ — привремено до доношења Закона о бановинској самоуправи само по Закону о Банској управи проширује делокруг банских већа из чл. 4 Правилника о организацији и раду банских већа од 3 јула 1930.

Исто тако не стоји ни тврђење тужбе, да се чл. 3 Уредбе о изменама и допунама Уредбе о општинским службеницима није могао у конкретном случају применити, јер да је спорни закључак општинског одбора донет пре доношења и обнародовања тих измена. Ово тога ради што је у овом погледу без утицаја околност кад је општински одбор донео своју одлуку, већ је за могућност примене пом. измена одлучно само то да ли су оне ступиле на снагу пре него што је Бан донео своје решење, а из аката се види, да је Бан ожалбено решење донео 26 марта 1938 године док су пом. измене ступиле на снагу у фебруару 1938 године, дакле пре одлуке Банске управе.

Општински одбор је закључак о престанку службе односно о пензионисању именованог службеника донео у смислу чл. 25 Уредбе о општинским службе-

ницима у Приморској бановини од 5 фебруара 1934 године а по § 104 тач. 16 у вези са § 110 Ч.з. од 1931 год. и у вези Закона о аутентичном тумачењу § 110 Закона о чиновницима. Дакле своју одлуку општински одбор донео је по слободној оцени. Пошто пак према чл. 3 пом. Уредбе о изменама оваква одлука потпада одобрењу Бана, разумљиво је да је Бан спорну одлуку општинског одбора могао одобрити или не одобрити такође по слободној оцени тј. по истом основу по коме је и закључак општинског одбора донет. Према томе бан овде није могао поступити противно закону кад је ценећи пом. закључак општинског одбора одбио, да исти одобри са разлога што је нашао да је он нецелисходан."

Повраћај градске трошарине наплаћене на трошарински предмет који се извози из трошаринског реона у прерађеном стању.

По овом питању пресуда Државног савета бр. 30631/37 од 15 јуна 1939 године донета у пресујењу следећег случаја:

„Оспореним министровим решењем оснажена је напред наведена одлука Поглаварства града Београда, у којој је одређено, да тужилачка фирма нема право да јој се врати сума од 20.000.— динара, плаћена на име општинске трошарине за увезене и заклане свиње од којих је добивену маст извезла у иностранство у августу и септембру 1936 год., и у томе је решењу наведено да поменута фирма нема права на повраћај зато што није поступила по тач. 4 чл. 19, тач. 2 чл. 29 и по тач. 2 чл. 64 Уредбе о трошарини Општине града Београда.

У тужби противу министровог решења поменута фирма је навела да она има право на тражени повраћај сходно чл. 1 и 62 поменуте Уредбе, те да је услед тога нападнуто решење противно закону. Ово у толико пре што је Државни савет у пресуди бр. 18144/36 донетој у оваквом случају нашао, да има места повраћају општинске трошарине. Молила је да се оспорено решење поништи.

Државни савет, пошто је проучио тужбу, оспорено решење, министров одговор на тужбу и одговор Градског поглаварства у Београду, као и остале акте, који се на овај предмет односе, нашао је:

Из аката овога предмета се види, да је тужилачка фирма 1936 год. на кланици Поглаварства града Београда заклала 11.061 ком. свиња у тежини

од кгр. 1,110.336 на које свиње је платила општинску трошарину (в. уверење поменутог Поглаварства од 21 јануара 1937 год. В.К. бр. 48 приложено уз тужбу). Види се да је иста фирма извезла за иностранство 50.000 кг. свињске масти 24 августа 1936 и 30 септембра исте године (в. уверење Месарске банке у Београду од 7 октобра 1937 год. и пет товарних листова приложених тужби). Молбом од 30 јануара 1937 год. тужилачка фирма је тражила да јој Управа трошарине града Београда за извезену маст врати 20.000 динара као еквивалент општинске трошарине наплаћене за 50.000 кг. свиња.

Према изложеноме овде није случај увоза и извоза предмета на дораду, преварку и прераду из чл. 19 Уредбе од 11 јула 1936 год. о трошарини Општине града Београда, нити пак случај увоза трошаринске робе на неизвесну продају из чл. 29 исте Уредбе, као што се то сматра у оспореном решењу, већ се овде повраћај тражи на извезени део робе — предмета, добивен од робе, на коју је плаћена трошарина. Стога су у конкретном случају меродавни прописи чл. 1 у вези начела изражених у чл. 62 и тач. 1 и 2 чл. 64 речене Уредбе. Позивање пак тужилачке фирме на пресуду Државног савета од 7 новембра 1936 године бр. 18144 неумесно је, пошто је том пресудом расправљен случај где се имала применити ранија Уредба о трошарини града Београда од 11 фебруара 1933 године.

Па како се из акта овог предмета види да је тужилачка фирма на заклане свиње платила општинску трошарину и да је извезла у иностранство 50.000 кг. масти добивене од тих свиња, те како не стоји навод оспореног решења да фирма није поступила по тач. 2 чл. 64 Уредбе о трошарини Општине града Београда од 11 јула 1936 год., јер су списима приложене пријаве за извоз свињске масти оверене од излазне трошаринске станице и на њима је потврђен стварни извоз 50.000 кг. масти за иностранство — то произлази да тужилачка фирма има право на тражени повраћај у колико није наступила застарелост из тач. 2 чл. 62 поменуте Уредбе. Пошто је пак у оспореном решењу заступљено супротно становиште, то је нападнуто решење противно прописима наведене Уредбе, а тужба је основана."

Саопштио
Љуб. Ж. Јевтић
секретар Држ. савета